

บทที่ 4

ความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะกับรามเกียรติ์

4.1 การลำดับเรื่อง

การลำดับเรื่องราวในรามายณะ และรามเกียรติ์แตกต่างกันอยู่บ้างในบางตอน ทั้งนี้ เห็นจะเป็นเพราะจุดประสงค์ในการแต่งไม่เหมือนกัน คือรามายณะนั้นใช้สำหรับสวด จึงไม่สนใจในการลำดับเรื่อง เมื่อดำเนินเรื่องไปถึงตัวละครที่ยังไม่เคยกล่าวถึงก็ย้อนกลับไปเล่าประวัติของตัวละครนั้น ๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไรเสียก่อน แล้วจึงจับบทบาทของตัวละครนั้นต่อไป หรือบางทีออกไปไว้ในอุคตรกาถซึ่งเป็นกาถกัม , ส่วนพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 นั้น เก็บเอาประวัติของตัวละครมาเล่าไว้ในตอนต้นทั้งหมด แล้วจึงดำเนินเรื่องมาเป็นลำดับ ไม่ต้องเก็บเอาประวัติตัวละครไปแทรกไว้เป็นแห่ง ๆ ซึ่งอาจจะทำให้การดำเนินเรื่องต้องขาดตอนไป เป็นเหตุใหญ่อาน หรือผู้ชมละครต้องงง ทั้งนี้เพราะจุดประสงค์ในการพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์นั้นคือการรวบรวมเนื้อเรื่องรามเกียรติ์ทั้งหมด และใช้สำหรับเล่นละครด้วย จึงจำเป็นต้องเรียงลำดับความต่างไปบ้างเพื่อให้เหมาะแก่จุดประสงค์ดังกล่าว, นอกจากการสืบลำดับอันเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจแล้ว อาจจะมีเกิดขึ้นด้วยความบังเอิญอีกทางหนึ่งก็เป็นได้ เพราะวิธีการที่เราเรียบเรียงรามายณะเข้ามานั้นมิใช่ได้มาโดยการแปล หากแต่ถ่ายทอดมาด้วยการเล่าบ้าง ด้วยการแสดงบ้าง และเรื่องนั้นก็มานาชาติต่าง ๆ มาหลายทอดหลายทาง อีกประการหนึ่งเรื่องพระรามที่เข้ามาในเมืองเรานั้นมิได้มาจากรามายณะवादมีก็แต่เพียงแหล่งเดียว ดังที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้กล่าวมาแล้ว ด้วยสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้เกิดการลำดับเรื่องคลาดเคลื่อนไปจากเดิมได้

การเรียงลำดับเรื่องที่ต่างกันมีหลายตอนด้วยกัน จะขอกล่าวแต่เฉพาะตอนที่สำคัญ ๆ คือ

1. ตอนเริ่มเรื่อง

รามายณะกล่าวถึงราชวงศ์มุนษุแห่งเมืองอโยธยา คือเรื่องพระราม¹ ส่วนตัวละครฝ่ายยักษ์ และลิง ไปรวมอยู่ในกาถที่สุดท้าย และที่แทรกอยู่ในกาถแรกก็มีบ้าง แต่รามเกียรติ์เอาเรื่องกำเนิดของตัวละครทุกฝ่ายมากล่าวไว้แต่แรกเกือบทั้งหมด²

2. ตอนสุครีพหักฉัตร

ในรามายณะอยู่หน้าองคตสื่อสาร แต่ในรามเกียรติ์ องคตสื่อสารก่อนแล้วจึงถึงตอนสุครีพหักฉัตร

3. เรื่องท้าวมาลีวัน

ตอนท้าวมาลีวันกล่าวเตือนราพธนีไม่ให้รบกับพระราม และให้คืนสีตานั้น ในรามายณะอยู่ตอจากตอนศุกะ และสารณปลอมพล คือท้าวมาลีวันเตือนก่อนที่จะเริ่มตนทำสงคราม แต่รามเกียรติ์กล่าวถึงท้าวมาลีวันราชที่หลังการทำศึกของทั้งสองฝ่ายซึ่งดำเนินไปนานพอสมควรแล้ว คือให้ท้าวมาลีวันราชมาบิณฑบาตหลังจากที่ถูกภรรยาและอินทรีชิตคายแล้ว นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดต่างจากรามายณะ ดังจะไต่กล่าวถึงในหัวข้อเรื่องความนึกเห็นในเรื่องรายละเอียดต่อไป

4. เรื่องศึกลงกา

เรียงลำดับศึกที่สำคัญต่างกันดังนี้

¹ ไม่นับทอรั่มกถา เรื่องการแต่งรามายณะ เพราะไม่เกี่ยวกับเนื้อเรื่อง

² ไม่นับเรื่องพิชัยกษัตริย์มณเฑาะดิน เพราะไม่ใช่เรื่องพระรามเป็นนารายณ์อวตาร

อีกปางหนึ่งต่างหาก

รามายณะ

- (1) ศึกษอินทรีต ครั้งที่ 1 พระราม
พระลักษมณ์ถูกศรนาคบาท
- (2) ศึกษราพณ์ ครั้งที่ 1 พระลักษมณ์
ถูกหอกกบิลพัสดุ์
- (3) ศึกษกุมภกรรณ กุมภกรรณ
ถูกศรพระรามตาย
- (4) ศึกษสี่รด สี่รดแพฝ่ายพระราม
- (5) ศึกษอินทรีต ครั้งที่ 2 พระราม
พระลักษมณ์ ถูกศรพหมาสตร์
- (6) ศึกษมกรากษะ มกรากษะ
ถูกศรพระรามตาย
- (7) ศึกษอินทรีต ครั้งที่ 3 อินทรีต
ตั้งพิชิตคนโทตร พระราม พระลักษมณ์
ถูกศรอาคเนยาสตร์
- (8) ศึกษอินทรีต ครั้งที่ 4 อินทรีต
ตั้งพิชิตกุมภิดา อินทรีตถูกศรเอนทราสตร์
ของพระลักษมณ์ตาย

รามเกียรติ์

- (1) ศึกษกุมภกรรณ กุมภกรรณถูก
พระรามฆ่า
- (2) ศึกษอินทรีต ครั้งที่ 1 อินทรีต
ถูกศรพลาญวาทของพระลักษมณ์
- (3) ศึกษมังกรกรรณ มังกรกรรณออกซัดคาทัพ
เพื่อให้อินทรีตชูปศรนาคบาท มังกรกรรณถูกศร
พระรามตาย
- (4) ศึกษอินทรีต ครั้งที่ 2 พระลักษมณ์
ถูกศรนาคบาท
- (5) ศึกษอินทรีต ครั้งที่ 3 พระลักษมณ์
ถูกศรพหมาสตร์
- (6) ศึกษอินทรีต ครั้งที่ 4 อินทรีตตั้งพิชิต
กุ่มภินยา ในที่สุดถูกศรพระลักษมณ์ตาย
- (7) ศึกษทศกัณฐ์ ครั้งที่ 1 มีสิบรด
เข้าช่วยควย
- (8) ศึกษอุทิววงศ์และมิตรสหายของทศกัณฐ์
ทศกัณฐ์ทำพิชิตอุมงค์ แต่ไม่สำเร็จ ท้าวมาลีวราช
วาทความ

รามายณะ

- (9) สึกราพณ์ ครั้งที่ 2 พระลักษมณ์
ถูกศร
- (10) สึกราพณ์ ครั้งที่ 3 ราพณ์ถูก
อาวุธจนสลบ
- (11) สึกราพณ์ ครั้งที่ 4 ราพณ์ถูก
ศรพรหมาสตร์

รามเกียรติ์

- (9) สึกทศกัณฐ์ ครั้งที่ 2 พระลักษณ
ถูกหอกกบิลพัท
- (10) สึกทศกัณฐ์ ครั้งที่ 3 ทศกัณฐ์ได้รับ
บาดเจ็บ
- (11) สึกทศกัณฐ์ ครั้งที่ 4 ทศกัณฐ์ สิ้นชีวิต

จะเห็นได้ว่า รามเกียรติ์ของเราเรียงลำดับศึกที่สำคัญผิดไป คือ

- (1) กุมภกรรณออกรบก่อนอินทรีชิต
- (2) ทศกัณฐ์ออกรบเมื่ออินทรีชิตและกุมภกรรณตายแล้ว แต่ในรามายณะ ราพณ์ออกรบ
ในขณะที่อินทรีชิตและกุมภกรรณยังอยู่
- (3) สึกมังกรรณอยู่ในลำดับต้นกว่าในรามายณะ คืออยู่ก่อนศึกอินทรีชิต ครั้งที่ 2
แต่ในรามายณะศึกมกรากษะอยู่หลังศึกอินทรีชิต ครั้งที่ 2
- (4) พระลักษณต้อง หอกกบิลพัทในศึกทศกัณฐ์ ครั้งที่ 2 ไม่ใช่ครั้งที่ 1 อย่างในรามายณะ
- (5) พระลักษณถูกศรนาคบาศในศึกอินทรีชิต ครั้งที่ 2 แต่ในรามายณะอยู่ในศึกอินทรีชิต
ครั้งแรก
- (6) พระลักษณถูกศรพรหมาสตร์ในศึกอินทรีชิต ครั้งที่ 3 แต่ในรามายณะอยู่ในศึก
อินทรีชิต ครั้งที่ 2

4.2 เรื่องราวที่เหมือนกันแต่รายละเอียดต่างกัน

ความคิดเพี้ยนกันในเรื่องรายละเอียดนั้นมีมากมายเกินกว่าที่จะกล่าวให้ครบถ้วนได้
ในที่นี้จะขอหยิบยกมาเฉพาะตอนที่สำคัญ ๆ เท่านั้น

1. เรื่องพระรามรบกับรามสูร

มีความทำนองเดียวกับพระรามรบปรศุรามในรามายณะ นึกกันในรายละเอียดหลายอย่าง เช่น

ในรามเกียรติ์ว่า รามสูร เป็นยักษ์ไม่ใช่ พรหมณ์ อย่างปรศุราม
สาเหตุที่รามสูร เขารบกับพระรามเพราะเห็นกองทัพพระรามมากมาย จึงตรงเข้า
ขวางหน้า เลยเกิดรบกันขึ้นโดยไม่มีสาเหตุอันใด นอกจากนิสัยพาลของรามสูรเท่านั้น แต่
ปรศุรามในรามายณะต้องการจะมาทำพระรามให้หงายของพระนารายณ์
เมื่อรามสูรแพ้พระราม รามสูรก็ทูลขอให้พระรามไว้ชีวิต ไม่มีการกล่าวถึงการ
ทำลายภูมิอย่างเรื่องของปรศุรามในรามายณะเลย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรง
วินิจฉัยว่า "ผู้แต่งรามเกียรติ์ของเรามิได้เข้าใจหัวข้อสำคัญอันนี้ เพราะหลงไปว่า "รามสูร"
เป็นยักษ์ จึงแต่งให้พระรามลงโทษในทางโลกีย์ แท้จริงปรศุรามเป็นพรหมณ์ ไม่มีความอาไภย
ในทางโลกีย์ ทั่วยงในทางโลกุตรมากกว่า จึงต้องลงโทษให้กระทบทางโลกุตร"¹

2. เรื่องพาลีรบกับทรพี

ในรามเกียรติ์ของเราพาลีรบกับทรพีในถ้ำ แต่ในรามายณะนั้นพาลีรบกับอสูรทนต์พิ
แต่ไม่ใคร่รบกันในถ้ำ ส่วนเรื่องรบในถ้ำนั้น พาลีรบกับอสูรมายาวี อสูรทนต์พิ สตรีพิเข้าใจผิด
คิดว่าพาลีตาย จึงบิคุปากถ้ำ เมื่อพาลีออกมาได้จึงขับสตรีพิจากเมือง รามเกียรติ์ของเรา
เอาเรื่องปราบมายาวี และทนต์พิ เข้ามารวมเป็นเรื่องปราบทรพีเรื่องเดียว

3. เรื่องทศกัณฐ์ลงโทษหนุมาน

ในรามเกียรติ์ของเรามีการลงโทษหลายอย่าง เช่น ให้อ่างแหว่ง ใส่ครกตำ ในที่สุด
หนุมานเป็นผู้แนะนำให้ทศกัณฐ์จุดไฟเผา มีข้อความคิดของราพณ์เองอย่างในรามายณะ ดังนี้

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดรามเกียรติ์, หน้า 904

ทำให้ทพุมานมีความเก่งกล้ายิ่งขึ้น รัชกาลที่ 6 ทรงแสดงความเห็นว่าเรื่องที่เกิดขึ้นนี้น่าจะเป็นเพราะพรานหมอนผู้เล่าไปเกินเอาข้อความจากหนังสืออื่น ๆ เช่นทพุมานนาฎกะมาเพิ่มเติมเพื่อยกย่องทพุมาน ¹

4. เรื่องพิเภกถูกขับ

รามเกียรติ์ของเรา พิเภกเป็นผู้นี้ที่ไม่มีฝีมืออะไร และแสดงความฉลาดกลั้วทศกัณฐ์มาก ผิดกับพิเภกอื่นในรามายณะซึ่งลูกชิ้นเงือกตะบองจะตีราชน และตอนออกจากเมืองไปในรามเกียรติ์มีการอาลัยลาลูกเมียตามแบบของบทละคร แล้วยกออกเดินทางไปตามลำพังคนเดียว ส่วนในรามายณะนั้นพิเภกไปโดยไม่มีการรำลา และออกจากเมืองพร้อมควยเสนา 4 คน คือ อนิล อนล สัมปาทิ และประมะติ

5. เรื่องท้าวมาลีวราชให้ทศกัณฐ์คืนสีดา

ในรามายณะท้าวมาลีวันนี้อยู่ในอสุรสภาของราพณ์ เมื่อราพณ์ปรึกษาที่ประชุมเกี่ยวกับการสงครามที่จะเกิดขึ้น ท้าวมาลีวันนีก่ดว่าเด็กราวพณ์ว่าการลักสีดานั้นเป็นการผิดกรรม ควรรับส่งนางคืนให้พระราม การทำสงครามไม่มีประโยชน์ เพราะพระรามเป็นนารายณ์อวตาร ราพณ์ไม่ฟังคำกลับหัวว่าท้าวมาลีวันนิจำหนานว่าเก่งกว่าตน ท้าวมาลีวันนิจึงลุกออกจากที่ประชุมกลับไปที่อยู่ของตนโดยมิไ้ใครกล่าวตอบแต่ประการใด ส่วนในรามเกียรติ์ของเรานอกจากจะผิดลำดับจากเดิมคั้งไ้กล่าวมาแล้ว เรายังมาขยายความเสียยืดยาว มีการพิพากษาความกันนอกเมือง โดยเชิญตัวพระราม ทศกัณฐ์ และสีดาออกมา เมื่อพิจารณาความแล้วเห็นว่า ทศกัณฐ์ผิด จึงสั่งให้คืนนางสีดา แต่ทศกัณฐ์ไม่เชื่อฟัง จึงถูกสาปแช่งให้ถึงแก่ความพินาศ รามเกียรติ์ของเราเน้นเรื่องความเที่ยงธรรมและความมีวาจาสิทธิ์ของท้าวมาลีวราช รามเกียรติ์ค่อนนี้ นิยมนำมาเล่นละคร เล่นสักรวา และไซ้อาน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 919

6. ศึกพรหมาศ

รามเกียรติ์ของเราติดกับรามายณะถึง 2 ประการคือ อินทริตต์แดงศึกพรหมาศร ไปถูกพระลักษมณ์คนเดียวกัน แต่ในรามายณะถูกทั้งพระรามพระลักษมณ์ นอกจากนั้นอินทริตต์ยังแปลงเป็นพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ และทพมานเข้าหักคอช้างเอราวัณ ในรามายณะไม่มีเรื่องดังกล่าว ¹

7. อวสานของทศกัณฐ์

ในรามเกียรติ์ ทพมานไปดวงเอาจลองดวงใจของทศกัณฐ์จากฤๅษีโคบุตรมาได้ ในขณะที่พระรามแดงศึกไปฆ่าทศกัณฐ์ ทพมานก็ขี้ดวงใจทศกัณฐ์ ส่วนในรามายณะนั้นกล่าวว่า พระฤๅษีอศิสคณินปรารถนาจะให้พระรามสังหารราพณ์ จึงบอกมนตรี "อาทิตยหฤทัย" ให้พระรามร้ายเวลาจะฆ่ารพณ์ มิฉะนั้นจะฆ่าไม่สำเร็จ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสันนิษฐานว่าเรื่องที่ไทยเรารู้ว่า ทศกัณฐ์ถอดดวงใจใส่กลองไว้ และทพมานไปเอากลองดวงใจมานั้น คงมีมูลมาจากเรื่องทีพระพรหมบอกมนตรีสหัสนามิให้ราพณ์ไว้ป้องกันมรณภัย ² รัชกาลที่ 6 ทรงกล่าวว่าดังนี้

"ทศกรรรูถถอดดวงใจใส่กลองไว้ คือจอมมนตรีสหัสนามิบรรจุกลองไว้ นั่นเอง และถ้าผู้ใดชอบลักเอากลองไปได้แล้ว ทศกรรรูถคงจมนครไม่ได้ เป็นอันต้องตาย แต่นี้เป็นความสันนิษฐานของข้าพเจ้าเอง ไม่โจมตีข้อความปรากฏในหนังสือรามายณะเช่นนั้น ข้าพเจ้าไม่มีเวลาตรวจค้นหนังสืออื่น ถ้าใครคนยังนึกว่าจะพบคำอธิบายเรื่องนี้ จึงดูค่อนน่าเชื่อมากกว่าที่จะถอดดวงใจจริง ๆ ไปใส่กลองฝากฤๅษีไว้ แต่ถาจะเอากลองใส่มนครไปฝากฤๅษีผู้ควรอยู่" ³

¹ ดูเพิ่มเติมในหัวข้อ 4.3 ซึ่งว่าด้วยเรื่องแทรก

² เรื่องนี้ปรากฏในรามายณะอุคตรกาณฑ์ บทที่ 23 เรื่องแทรกที่ 4

³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บอกเกิดรามเกียรติ์, หน้า 949

8. เนรเทศสีดา

สาเหตุที่นางสีดาถูกเนรเทศนั้นในรามเกียรติ์ของเราว่านางอัญชันปีศาจมาดวงสีดา¹ ให้อาครุรูปทศกัณฐ์ใหญ่แล้วนางปีศาจก็เข้าสิงภาพนั้น นางสีดาจะหลบเท่าใดก็ไม่ออก พระราม กลับจากประพาสป่ามาพบเขาก็ก่แห่งพระทัย ทรงคำริว่าสีดาไม่ซื่อสัตย์ จึงให้พระลักษมณ์นำไปฆ่าเสีย แต่พระลักษมณ์ปล่อยนางไป และแหะเอาหัวใจดวงมาถวายพระรามแทนหัวใจนางสีดา นางสีดาเดินทางไปอยู่กับฤๅษีวามฤค²

ส่วนในรามายณะนั้นกล่าวว่า วันหนึ่งพระรามได้ครัสตามพวกอมาตย์มนตรีหลังจากปริกษา ขอราชการแล้วว่า ชาวนครโยชยาไคกล่าวขานถึงพระองค์อย่างไรบ้าง หากมีข้อคำหน้อย่างไร จะให้ทรงแก้ไขกันต่อไป อำมาตย์คนหนึ่งจึงกราบทูลว่า ชาวนครพากันสรรเสริญพระรามในการที่ ทรงจงถนอมขามทะเลไปปราบทศกัณฐ์ได้ แต่การที่พระองค์ทรงนำนางสีดาซึ่งตกอยู่ในมือยักษ์ เป็นเวลานานกลับมาเมืองนั้นเป็นการไม่ควร พระองค์น่าจะทรงรังเกียจ มิฉะนั้นแล้วต่อไป แม่เมียใครจะกระทำชั่วประการใดสามีก็จะไม่มีรังเกียจ โดยถือเอาพระรามเป็นแบบอย่าง เมื่อพระรามทราบความข้อนั้น ก็มีความยินดีที่จะเสียสละนางสีดาเพื่อพระเกียรติยศ จึงตรัสกับ พระลักษมณ์ว่า นางสีดาเคยอยู่ได้เคยทูลไว้ว่าอยากจะไปเที่ยวนมัสการพระมุนีตามสำนักต่าง ๆ ให้พระลักษมณ์พานางไปนอกแคว้นโกศล แล้วนำไปฝากไว้กับพระฤๅษีวามฤค ณ ริมฝั่งแม่น้ำคมนา พระลักษมณ์จำต้องทำตามรับสั่ง ครั้นพานางข้ามแม่น้ำคมนาไปแล้วจึงเล่าความจริงให้นางทราบ และปล่อยนางไว้ ณ ที่นั้น นางสีดาเดินทางไปพบศิษย์ของฤๅษีวามฤค และได้เข้าไปถวายตัว ต่อพระฤๅษี พระฤๅษีรับนางไว้เพราะทราบจากภูตวานางบริสุทธิ์ นางสีดาจึงอยู่ที่นี่โดยมี โยคีนี้ทั้งหลายคอยดูแล³

¹ เรื่องวาทะทศกัณฐ์นี้ไม่มีในรามายณะวามฤคิก แต่มีในฉบับอื่น ๆ เช่นรามาวตารจริต ของแคว้นกัสมิระ รามายณะของศาสนาฮินดู รามายณะเบงกาลีของจีนทรวัดซึ่งต่างกันเฉพาะพลความ กระจายละเอียดในเรื่องพระรามมลาของเสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป เจริญอรุณที่ 1 หน้า 59.

² ในรามายณะ คือ ฤๅษีวามฤคิก

³ กระจายละเอียดในรามายณะอุคตรกาถต์ บทที่ 43 - 49

ความแตกต่างกันในรายละเอียดเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้พระรามเนรเทศสีดานี้ทำให้ลักษณะและฐานะของพระรามในรามเกียรติ์กับรามายณะต่างกันไปด้วย ดังจะกล่าวต่อไปในหัวข้อ 4.4.3

9. เรื่องกำเนิดโอรสนางสีดา

ในรามายณะมีเรื่องว่า เมื่อสีดาได้ไปอยู่ที่สำนักพระฤๅษีวาลมิกิแล้วก็ประสูติโอรสฝาแฝด 2 องค์ วาลมิกิให้ชื่อว่า "กฤษ" องค์หนึ่ง และ "ลว" (ลพ) อีกองค์หนึ่ง

รามเกียรติ์ตอนกำเนิดโอรสนางสีดานี้ มีความพิสดารออกไปมาก น่าจะได้เค้ามาจากที่อื่น อาจเป็นรามายณะฉบับของคณิกาย (เบงกอล) กล่าวคือ นางสีดาประสูติโอรสองค์เดียวคือ "พระมงกุฎ" วันหนึ่งนางสีดาออกไปทำน้ำจิ้งจกถูกไวกับพระฤๅษี เมื่อไปถึงทำน่านางเห็นฝูงลิงเที่ยวหาผลไม้ และเอาลูกอนติคมา นางจึงว่าลิงเหล่านั้นไม่ควรนำลูกมาถวาย ลิงจึงตอบว่า นางสีดานั้นแหละทำไมถูกที่ปากถูกไวกับฤๅษีซึ่งนั่งหลับตาภาวนา หากมีสัตว์ป่ามาทำอันตรายเด็ก โฉนฤๅษีจะรู้ นางสีดาจึงได้คิด และกลับไปอุ้มพระมงกุฎมาถวายโดยที่ฤๅษีไม่รู้ ครั้นพระฤๅษีลืมตาขึ้นไม่เห็นพระมงกุฎ จึงวาทูพระกุมารลงในกระตานแล้วตั้งพิธีปลุกเสกขึ้นแทนพระกุมาร เค็มครั้นนางสีดากลับมาพร้อมด้วยพระโอรส พระฤๅษีจะลบรูปนั้นทิ้ง แต่นางสีดาขอให้พระฤๅษีชุบขึ้นไว้ให้เป็นเพื่อนพระมงกุฎ พระกุมารที่ฤๅษีชุบขึ้นนี้ได้นามว่า "พระลพ"

10. เรื่องสองกุมารพบพระราม

ในรามายณะกล่าวว่าพระฤๅษีวาลมิกิได้ทราบข่าวพิธีอัฐเมธ¹ของพระราม พระฤๅษีก็สั่งให้

¹รัชกาลที่ 6 ทรงอธิบายไว้ในหนังสือลิลิตนารายณ์สิบปาง ภาคอธิบายที่ 29 มีความว่า พิธีอัฐเมธเป็นพิธีของกษัตริย์เท่านั้น และในสมัยโบราณคือพิธีชุธูก ต่อมากลายเป็นพิธีแพ้อ่านาจ เริ่มพิธีด้วยการบูชาไฟ (อัคินิโยม) และฉลองมาตัวสำคัญ แต่ปลดอยมานั้นไปในแคว้นต่าง ๆ โดยมีกองทัพรักษาไปถวาย เมื่อมาไปถึงที่ใด ผู้ครองแคว้นจะต้องแสดงคารวะ มิฉะนั้นก็จะต้องรบกับกองทัพที่ตามไป เมื่อมาเที่ยวไปครบปีหนึ่งแล้วก็พากลับเมือง พระราชาผู้เป็นเจ้าของมักทำพิธีฉลองใหญ่โตแล้วนำมาบูชาผู้ พระอัคกรมเทสิตองเป็นฐามา และเผาศพมาตลอดคืนพร้อมด้วยมเหสีรองและสนมก้านัด เขาขึ้นจึงสนานพระกายแล้วขึ้นเผาศพพระราชาสามี ทางไสยศาสตร์เชื่อว่าพระราชาองค์ใดที่กระทำพิธีอัฐเมธครบ 100 ครั้งจะได้เป็นพระอินทร์ โลกครอบครองเทวดาและมนุษย์

พระกุศและพระลวะไปสวดเรื่องรามายณะให้พวกที่เฝ้าในงานฟังโดยไม่ได้รับสินจ้างใด ๆ เมื่อ कुमारทั้งสองได้เข้าไปสวดเรื่องรามายณะ พระรามได้รับสั่งให้ไปสวดหน้าที่นั่งแล้วก็ทรงทราบว่า कुमारทั้งสองเป็นโอรสของพระองค์และนางสีดา จึงตรัสให้โอราชนุรุชไปหาพระฤๅษีวาลมิกิ และบอกว่า ถ้านางสีดาเป็นผู้นับถือจริงๆ และปราศจากบาปก็ให้นางมาแสดงความบริสุทธิ์ให้ประจักษ์ ในท่ามกลางที่ชุมนุมพราหมณ์และกษัตริย์ที่เฝ้าในงาน

ในรามเกียรติ์ของเรามีเรื่องราวแปลกไปจากที่กล่าวมาแล้ว รัชกาลที่ 6 ทรงอธิบายว่า รามเกียรติ์ก่อนนี้มีความคล้ายรามายณะฉบับของคณิกาย ไม่ใช่ฉบับอุคตรนิกาย รายละเอียดที่มีใน รามเกียรติ์มีว่าดังนี้

พระมงกุฎ ลองศรที่พระฤๅษีชุบให้ เกิดเสียงกัมปนาทไปทั่ว พระรามได้ยินเสียงศรจึงทำพิธี ปลอยมาอุปการ¹ และให้พระพรต พระสัตรุก และพระยาอนุชิต (หนุมาน) สะกดรอยตามมาอุปการ ไป ฝ่ายพระมงกุฎและพระลวะซึ่งกำลังประพาสป่า พบมาอุปการก็จับมาได้และพระมงกุฎขึ้นขี่ พบหนุมานตามมาก็ต่อสู้กัน หนุมานถูกมัดแขนต่องกลับไปหาพระรามให้ช่วยแก้ไข ต่อจากนั้นพระพรต พระสัตรุก ก็รบกับพระมงกุฎ และพระลวะ ในที่สุดจับพระมงกุฎไปถวายพระราม พระรามสั่งให้ จองจำไว้ ส่วนพระลวะหนีกลับมาหานางสีดา เล่าความให้พระมารดาทราบแล้วกลับไปช่วยพระมงกุฎ ในการนี้พระอินทร์ได้ให้ความช่วยเหลือด้วย พระลวะจึงพาพระมงกุฎหนีออกมาได้ พระรามตาม สองกุมารมา และโคตรรบกันไม่แพ้ชนะ ในที่สุดต่างฝ่ายต่างรู้จักกัน แต่สองกุมารหนีไปหานางสีดา

¹ รัชกาลที่ 6 ทรงอธิบายไว้ในภาคอธิบายที่ 29 ของหนังสือลิลิตนารายณ์ฉบับปางว่า พิธี ปลอยมาอุปการก็คือพิธีอัฐวเมธ แต่ในรามเกียรติ์กล่าวถึงพิธีนี้ว่า นำมามาประดับประคาควย เครื่องอาสนครบครัน และร่างราชสารซึ่งมีความว่า พระรามให้ปลอยมานี้มาเพื่อคว่าผู้ใดเป็นขบถ ถ้าใครยังกตัญญูให้กระทำการสักการะมา ถ้าใครจับมานี้ขึ้นนั้นเป็นผู้คึกขบถ โทษถึงตาย แล้วนำราชสาร นี้ใส่กลองผูกติดคอมาไป และมีกองทัพติดตามมาไปทาง ๆ ไม่มีการฆ่ามาบูชาด้วยอัฐวเมธ

เพื่อบอกว่าพระรามตามมา พระณัฏฐวิมลฤคชอให้สี่คาออกไปพบพระราม พระรามขอคืนดี แต่ นางสีดาไม่ยอม พระรามจึงต้องกลับเมืองตามลำพัง

จะเห็นได้ว่า รายละเอียดในรามเกียรติ์นั้นทำให้แลเห็นความสำคัญและความเก่งกล้าของ พระมงกุฎและพระลบมาก ส่วนในรามายณะนั้นสองกุมารมิได้มีบทบาทหรือแสดงอิทธิฤทธิ์อย่างไรเลย ความเด่นและความสำคัญยังคงอยู่ที่ตัวพระรามซึ่งเป็นพระนารายณ์อวตาร ผู้แต่งรามายณะสำนักใน ความจริงข้อนี้ยู่ตลอดเวลา แต่รามเกียรติ์ของเราหาได้เป็นเช่นนั้นไม่

4.3 เรื่องแทรกในรามายณะและรามเกียรติ์

4.3.1 เรื่องแทรกที่มีในรามายณะแต่ไม่มีในรามเกียรติ์

เรื่องแทรกที่ปรากฏในรามายณะโดยมากปรากฏอยู่ในพาดกลางตี ตอนที่พระรามเดินทาง ไปกับพระวิศวามิตร เพื่อปราบรากษสที่มารบกวนพวกฤๅษี เมื่อผ่านตำบลสำคัญพระรามก็ถาม เรื่องราวต่าง ๆ พระวิศวามิตรก็เล่าให้ฟัง โดยมากไม่เกี่ยวกับเรื่องรามายณะเลย เช่น เรื่องวงศ์สกุลของคนสำคัญต่าง ๆ ดังจะยกมาแสดงเฉพาะหัวข้อดังนี้คือ

- เรื่องกุกีทวงศ์ เล่าเมื่อถึงฝั่งน้ำโสม
- เรื่องพระคงคามหานที และพระอุมา เล่าเมื่อถึงฝั่งพระคงคา
- เรื่องท้าวสครและกำเนิดพระสาคร เล่าต่อจากเรื่องพระคงคา
- เรื่องกวนน้ำอมฤต เล่าเมื่อไปถึงเมืองวิศาลา
- เรื่องกำเนิดพระมารุต เล่าต่อจากเรื่องกวนน้ำอมฤต
- เรื่องตำนานนครวิศาลา (อุชชยินี) และพงศาวดารกษัตริย์นครนั้น
- เรื่องท้าววิศวามิตร กับพระวชิษฐพรหมฤๅษี พระสถานนมุณีเป็นผู้เล่าถวาย

เมื่อถึง เมืองมิดิลา

ในบรรดาเรื่องแทรกที่ยกมานี้ เรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องรามายณะอยู่บ้าง คือเรื่อง ท้าวสครและกำเนิดพระสาคร กับเรื่องท้าววิศวามิตรกับพระวชิษฐพรหมฤๅษี จึงเห็นควรที่จะได้ แสดงเรื่องราวให้ละเอียดดังนี้

เรื่องท้าวสครและกำเนิดพระสาคกร

ท้าวสคร เป็นกษัตริย์สุริยวงศ์ครองนครหรือโยชยาگونพระรามขึ้นไปหลายชั่วคน พระองค์ไปบำเพ็ญบะจนพระภคินีมีความเมตตาประทานพรว่าไหมเหลือองค์หนึ่งมีไอรสองค์เดียว และไอรส นั้นเป็นผู้สืบสกุล ส่วนไหมเหลืออีกองค์หนึ่งไหมไอรสหกหมื่นองค์ นางเกศินีเลือกมีไอรสองค์เดียว แต่นางสมุทธีขอมมีไอรสหกหมื่นองค์ ต่อมานางเกศินีมีไอรสองค์หนึ่งชื่อ อสมัญญะ มีอุบิสัยประพาศิ พาลเกร พระบิดาจึงเนรเทศจากพระนคร แล้วตั้งอัญสุมานไอรสของอสมัญญะเป็นยุพราช ส่วนนางสมุทธีก็มีไอรสหกหมื่นตามปรารณา

วันหนึ่งขณะที่ท้าวสครทำพิธีอัฐวเมธอยู่ พระอินทร์จำแลงเป็นราชสมาลักมาไปเสียด ท้าวสครใช้ให้กุมารทั้งหกหมื่นออกตาม กุมารเหล่านี้ตามไปพบมาอยู่กับพระกบิลซึ่ง เป็นพระนารายณ์- อวตารปางหนึ่ง จึงตรงเขาจะประหารพระกบิล แต่ถูกพระกบิลแปลงฤทธิ์เป็นไฟไหม้กุมารทั้ง หกหมื่น ท้าวสครไม่เห็นไอรสกลับเมือง จึงให้อัญสุมานไปตาม อัญสุมานตามไปพบแต่องค์การ (ซีเต่า) ของอาทิงหกหมื่นองค์ พระยาครุฑแนะนำให้ไปเอน้ำจากแม่น้ำคงคาซึ่งอยู่บนสวรรค์ มารคองคกรนั้นจึงจะดางบาปหมกและโคชินสวรรค์ อัญสุมานจึงนำมากลับเมืองและทูลความ ที่พระยาครุฑแนะนำแกท้าวสคร แต่ท้าวสครไม่อาจทำให้พระคงคาลงมาจากสวรรค์ได้ เมื่อ ท้าวสครสิ้นพระชนม์แล้วอัญสุมานโคจรราชสมบัติก็มอบราชสมบัติให้ท้าวทิลปีซึ่ง เป็นไอรสแล้วก็ออก บำเพ็ญบะเพื่อเชิญพระคงคาลงมาจากสวรรค์ แต่ไม่ทันสำเร็จก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน ท้าวทิลปี มอบราชสมบัติให้ท้าวภคิรตผู้เป็นไอรส แล้วไปบำเพ็ญเพียรเชิญพระคงคาต่อไปจนสิ้นพระชนม์ ท้าวภคิรตไม่มีไอรสจึงมอบราชสมบัติให้มาตย์มนตรีรักษาไว้แล้วไปบำเพ็ญบะเชิญพระคงคาอีก จนพระพรหมเสด็จมาประทานพร ท้าวภคิรตราชฎีจึงทูลขอให้พระคงคาลงอ่างการของ กุมารทั้งหกหมื่น พระพรหมก็ให้ตามปรารณา แต่โคตรัสเตือนว่าควรขอให้พระอิศวรช่วยรับ พระคงคาไว้ มิฉะนั้นโลกจะพินาศ

ท้าวภคิรตบำเพ็ญบะต่อไปจนแม่พระคงคาลงมาจากสวรรค์ และพระอิศวรทรงเอา พระเกศารับไว้ ท้าวภคิรตจึงไปทูลขอให้ปล่อยพระคงคา พระอิศวรก็ปล่อยให้ไหลไปตามรอยรด ของท้าวภคิรต ผ่านเข้ามาณชลพิริของพระชนหคาบส พระคาบสจึงกลืนพระคงคาเสีย เทวดา

ต้องอ่อนวอนให้ปล่อยพระคงคา พระคาบสจึงยอมให้ไหลออกทางหู แล้วไหลตามรดของท้าวภักีรด ไปจนถึงกองอังคารของกุมารทั้งหกหมื่น พระกุมารทั้งหมดจึงได้ไปสู่สวรรค์ ส่วนหลุมฝังกุมารทั้งหกหมื่นชุกคามานั้นก็กลายเป็นที่ซึ่งน้ำพระคงคา และได้ชื่อว่า "สาคร" ตั้งแต่นั้นมา

จะเห็นได้ว่าบรรพบุรุษของพระรามเป็นผู้ให้กำเนิดพระสาคร เพราะฉะนั้นในตอนจองถนน พิเภงจึงพูดแนะนำพระรามให้ขอความช่วยเหลือจากพระสาคร แต่ในรามเกียรติ์ไม่มีเรื่องนี้ หรือถ้ามีก็คงใช้เล่นละครไถยาก

เรื่องท้าววิศวามิตรกับพระวชิษฐ์

ในรามายณะเคยถึงฤๅษีวิศวามิตร และฤๅษีวชิษฐ์อยู่เสมอ ฤๅษีวิศวามิตรได้มาเฝ้าท้าวทศรถเพื่อทูลขอพระรามและพระลักษมณ์ไปช่วยปราบพวกรากษสที่มารบกวนตะบะกิจของเหล่าฤๅษี หลังจากปราบรากษสแล้ววิศวามิตรก็ได้พาสองกุมารไปก่องศรยังเมืองมิถิลา และพระฤษีองค์นี้ยังเป็นอุปนิสัยที่ประสาทวิชาความรู้ต่าง ๆ ให้แก่พระราม พระลักษมณ์อีกด้วย ส่วนฤๅษีวชิษฐ์นั้นมีฐานะเป็นปุโรหิตคอยถวายคำแนะนำ หรือเป็นที่ปรึกษาประจำราชสำนักของท้าวทศรถ จึงนับได้ว่าฤๅษีทั้งสองมีความสำคัญต่อเรื่องรามายณะมาก ในรามเกียรติ์ของเราก็มีชื่อฤๅษีทั้งสอง แต่เราเรียกว่า ฤๅษีวชิษฐ์ และฤๅษีวิศวามิตร และมักจะเอ่ยชื่อคู่กันเสมอ ซึ่งความจริงแล้วฤๅษีทั้งสองนี้เคยเป็นคู่อาฆาตกันมาก่อน สาเหตุแห่งขบถบาดหมางกันนั้นปรากฏในรามายณะในฐานะเป็นเรื่องแทรก ซึ่งพระศตานนทมนีเล่าถวายพระราม พระลักษมณ์เมื่อเดินทางไปถึงเมืองมิถิลา ความว่าดังนี้

ครั้งหนึ่งราชาวิศวามิตรเสด็จประพาสป่า พร้อมด้วยไพร่พล และได้ไปพักอยู่ ณ อาศรมของพรหมฤๅษีวชิษฐ์ วิศวามิตรได้รับการต้อนรับอย่างดียิ่ง จนท้าววิศวามิตรเกิดแปลกใจในความมั่งมีของฤๅษีวชิษฐ์ จึงไต่ถามไต่ความว่าฤๅษีวชิษฐ์มีนางโคศสารพัตติก ชื่อ ศพลา วิศวามิตรจึงเจรจาขอโคนั้น ฤๅษีวชิษฐ์ไม่ยอมให้ แม่วิศวามิตรจะอ่อนวอนขอซื้อเท่าไรก็ไม่ยอมขาย ท้าววิศวามิตรจึงให้ไพร่พลของตนตรงเข้าแย่งและเกิดต่อสู้กัน ผลที่สุดท้าววิศวามิตรเป็นฝ่ายปราชัย เพราะโคศพลาช่วยนิรมิตรไพร่พลให้ฤๅษีวชิษฐ์ ท้าววิศวามิตรเกิดความสำนึกว่าพราหมณ์ยอมมีอำนาจเหนือกษัตริย์ จึงคิดจะยกฐานะของตนให้เป็นพราหมณ์ให้จงได้ จึงตัดสินใจสละราชย์

ออกบวชเป็นฤๅษีตั้งหน้าบำเพ็ญตบะเพื่อเปลี่ยนวรรณะเป็นพราหมณ์ พระพรหมเสด็จลงมาชี้แจงว่าเป็นการ เหลือวิสัยที่จะทำได้ แต่วิศวามิตรก็มีไคล้ลดความพยายาม จนในที่สุดพระพรหมต้องยอมยกฐานะของวิศวามิตรราชฤๅษีขึ้นเป็นพรหมฤๅษี แม้พรหมฤๅษีวิษณุคู่อามาตเคิมก็ยอมรับฐานะใหม่ ของวิศวามิตร และวิศวามิตรก็ยอมคารวะพรหมฤๅษีวิษณุในฐานะที่อาวุโสกว่า

เรื่องกรณีพิพาทระหว่างฤๅษีทั้งสองนี้ไม่เกี่ยวกับรามายณะมากนัก พราหมณ์คงแทรกเข้าไปเพื่อแสดงความสำคัญของวรรณะพราหมณ์เท่านั้น รามเกียรติ์จึงมิได้นำเรื่องดังกล่าว มาเล่าไว้

ในอโยธยากลางสมัยเรื่องแทรกที่ควรนำมากล่าวไว้คือเรื่อง "ฤๅษีตาบอด" และเรื่อง "พราหมณ์ชวาดี"

เรื่องฤๅษีตาบอด ¹

เมื่อท้าวทศรถได้เนรเทศพระรามแล้วก็ทรงเสวราโศกอย่างหนัก วันหนึ่งทรงระลึกถึงการที่ตนได้ฆ่าลูกของฤๅษีตาบอดโดยบังเอิญขึ้นมาได้ จึงเล่าเรื่องดังกล่าวให้นางเกาศัลยาฟังว่าดังนี้

ในสมัยเมื่อพระองค์ยังหนุ่มอยู่ได้เสด็จไปล่าสัตว์ยังฝั่งแม่น้ำสรบยู และไคยงฤๅษีหนุ่มซึ่งกำลังต้กน้ำอยู่โดยมิได้เจตนา ฤๅษีหนุ่มนั้นคร่ำครวญถึงบิคามารดาซึ่งชราและตาบอดไม่อาจช่วยตัวเองได้ แล้วก็ขอร้องให้พระองค์ไปส่งข่าวของตนให้บิคามารดาซึ่งคอยกินน้ำอยู่ทราบ เมื่อฤๅษีชราทั้งสองทราบเรื่องราวจึงวิ่งวอนให้พาคณไปยังที่เกิดเหตุเพื่อจะได้พบลูกชาย ครั้นฤๅษีทั้งสองไปถึงสถานที่นั้นก็คร่ำครวญถึงลูกอย่างน่าสงสารแล้วจัดการเผาศพ และในท้ายที่สุดฤๅษีตาบอดผู้บิคาจึงสาปแช่งพระองค์ให้ตองโหม่นสีใจจนตายเพราะถูกพราหมณ์บุตรอันเป็นที่รัก

ทศรถรำลึกถึงบาปและคำสาปแช่งนี้ไคกอนที่จะสิ้นพระชนม์ เรื่องแทรกเรื่องนี้มีข้อความกินใจและลวนแต่แสดงถึงความกตัญญูตเวทีของบุตรที่มีต่อบิคามารดา และแสดงถึงความรักของบิคามารดาที่มีต่อบุตรอย่างลึกซึ้ง ²

¹ดูรามายณะ อโยธยากลาง บทที่ 63, 64

²คล้ายเรื่องสุวรรณสามชาดก

เรื่องอุชิวาลี 1

เมื่อพระภรตไปตามพระรามให้กลับมาครองราชย์นั้น พรหมอุชิวาลีได้ร่วมไปด้วย และไต่หูจ่าให้พระรามยอมกลับมาอโยธยา คำพูดของชาวดีมีสาระสำคัญว่า คนเราทุกคนเกิดมาเพื่อตนเอง ไม่จำเป็นต้องทนทุกข์เพื่อพ่อ แม่ ไม่ควรยึดมั่นในสิ่งใด ความตายเป็นจุดจบของทุกคน การพูดถึงอนาคตหรือโลกหน้าไม่ใช่สิ่งที่พึงกระทำ เรื่องโลกหน้าเป็นเรื่องที่พวกเขาเล่ห์ชอบเอ่ยถึงเพื่อหวังลาภสักการะเท่านั้น เพราะฉะนั้นพระรามควรจะใช้สามัญสำนึกและกลับไปครองเมือง แต่พระรามไม่ยอมทำตามเพราะไม่เห็นด้วย

คำพูดเกลี้ยกล่อมของชาวดีชี้ให้เห็นถึงลัทธิไม่เชื่อถือในพระเจ้า² และลัทธิวัฏฏนิมมพยายามจะลบเลือนความคิดความเชื่อถือในสิ่งที่มองไม่เห็นเสีย

ในสุนทรภรณ์ตอนหนุมานเดินทางไปถวายแหวนแก่นางสีดา เทวดา คนธรรพ์ นักสิทธิ์ และวิยาธรตองการจะลองฤทธิ์หนุมานจึงสั่งให้นางสุรสา มารดาแห่งนาคทั้งหลาย จำแลงตัวเป็นนางยักษ์เข้าประลองฤทธิ์กับหนุมาน นับเป็นเรื่องแรกที่ตองการยกย่องความเก่งกาจของหนุมาน ทำนองเดียวกับเรื่องหนุมานลองฤทธิ์กับนารทฤๅษีในรามเกียรติ์

เรื่องหนุมานกับนางสุรสา

มีความพิสดารดังนี้คือ นางยักษ์สุรสาเข้าขวางทางหนุมานและร้องทำให้หนุมานเข้าปากหนุมานขอให้นำให้เสด็จจรูระเสียก่อนจึงจะกลับมาให้กิน นางไม่ฟังคำ อ้าปากจะกลืนหนุมานหนุมานก็มีศรัทธาให้โตคับปากนาง นางพยายามอ้าปากกว้างที่สุดถึง 1000 โยชน์ แต่หนุมานกลับทำตัวให้เป็นเมฆก่อนเล็กเท่าหัวแม่มือลอบเข้าปากนางสุรสาแล้วกลับออกมาอีกโดยนางมิใคร่รู้สึกตัว หนุมานจึงกล่าวแก่นางว่า โตเข้าปากนางแล้วขอทางให้คนเกิด นางสุรสาจึง

¹ดูรามายณะ อโยธยากาณฑ์ บทที่ 108, 109

เรื่องแรกนี้ จาโคบี ว่าเพิ่มขึ้นภายหลัง อ้างถึงใน Winternitz, A History of Indian Literature, p. 486

²เป็นลัทธิโบราณลัทธิหนึ่งในอินเดีย เรียกว่าโลกายตะ

กล่าวชมหม่อมานว่ามีความฉลาด แลวกก็เปิดทางให้ไป

อุตรกถาต เป็นกาตเบ็ดเตล็ด เรื่องราวไม่ติดต่อกัน เป็นที่รวมของบรรดาอรรถาธิบายเกี่ยวกับเรื่องคัมภีร์ในรามายณะเป็นส่วนใหญ่ รามายณะกาตต เป็นกาตที่มีเรื่องแทรกอยู่มาก เช่น เรื่องการสงครามและความประพฤติพาลของราพณ์ คำานานเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวกับประวัติของพระรามเลย แต่ผู้แต่งต้องการจะให้เกี่ยวกับพระรามจึงต้องให้พระรามเป็นผู้เล่าเรื่องแทรกเหล่านี้เพื่อสอนพระลักษมณ์ อคติที่ท่านเหล่านี้ถูกนำขึ้นมากล่าวเพื่อแสดงคติ หรืออุทาหรณ์บาง สำหรับเล่ากำเนิดของบุคคลสำคัญบาง นอกจากนี้ยังมีเรื่องแทรกต่าง ๆ ซึ่งแสดงคุณธรรมของพระรามว่าเป็นผู้เอาพระทัยใส่ในความทุกข์สุขของชาวแผ่นดินโดยทั่วหน้า

ที่พิเศษไปกว่าเรื่องแทรกใด ๆ ก็คือเรื่องพระรามลงโทษศูทรผู้ทำเทียมพราหมณ์ เรื่องแทรกนี้ นอกจากจะแสดงว่าพระรามทำนุบำรุงวรรณะพราหมณ์แล้ว ที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือแสดงให้เห็นว่าเป็นเจตนาของพราหมณ์คนใดคนหนึ่งแต่งแทรกไว้เพื่อแสดงความไม่พอใจที่ท้าววรรณะอื่นมาแย่งพราหมณ์ประกอบพิธี และเป็นการยกย่องเทิดทูนพราหมณ์อย่างเห็นได้ชัดเช่นพระอักษิตยมนี่กล่าวแสดงความพอใจที่พระรามมาศูทรผู้ทำเทียมพราหมณ์ และได้ให้รางวัลแก่พระราม แต่พระรามไม่ยอมรับโดยกล่าวว่า กษัตริย์ไม่ควรรับทักษิณาทาน พราหมณ์เท่านั้นเป็นผู้สมควร พระฤษีต้องรับแจ่ง เหตุผลจึงยอมรับ

นอกจากนี้พระอักษิตยมนี่เล่าเรื่องท้าวแก้วคันทน์เนื้อตนเอง ซึ่งแสดงถึงโทษของการไม่ให้ทาน กับเรื่องตำนานท้าวทัตตราชและป้าทัตตก เรื่องพระอินทร์กับวฤตาสูร¹ และเรื่องท้าวอิธราชกับนางอิลดา²

จะเห็นว่าเรื่องแทรกในกาตตสุดท้ายนี้มีมากมาย แต่ไม่เกี่ยวกับตัวเรื่องรามายณะโดยตรง เพราะเจตนาเดิมของผู้แต่งนั้นให้รามายณะจบลงตรงยุทธรกถาตเท่านั้น

¹พระลักษมณ์เป็นผู้เล่า เพื่อแสดงคุณแห่งพิธีอศิวเมธ

²พระรามเป็นผู้เล่า เพื่อแสดงคุณแห่งพิธีอศิวเมธ

4.3.2 เรื่องแทรกที่มีในรามเกียรติ์แต่ไม่มีในรามายณะ

เรื่องแทรกในรามเกียรติ์มีมากด้วยกัน บางเรื่องก็ได้แสดงรายละเอียดไว้ในหัวข้อ 3.5 ของวิทยานิพนธ์แล้ว จึงยกเฉพาะหัวข้อมาไว้อีกครั้งหนึ่งดังนี้

- หิรันตย์กษัตริย์มวนแสนคน¹
- นารายณ์ปราบนทก²
- กานาสูรโดยชาวทิพย์³

เมขลา

ในรามเกียรติ์เอ่ยถึงนางเมขลาในฐานะที่เป็นนางสมุทรเทวี และนางฟ้า ซึ่งล่อแก้วลอรามสูร ที่กล่าวถึงนางเมขลาในฐานะนางสมุทรเทวีนั้นคือตอนกำเนิดสีดา ทศกัณฐ์ ให้เอาสีดาใส่ตะบองลอยไปในทะเล นางเมขลาได้ช่วยป้องกันสีดาไม่ให้ได้รับอันตราย จนกระทั่งตะบองลอยไปถึงท่าหน้าที่ท้าวชนกเคยลงมาสร้างน้ำ

ส่วนเรื่องนางเมขลาในฐานะเทวีแห่งฟ้าฝนล่อแก้วลอรามสูรนั้น ปรากฏอยู่ 2 ตอน ตอนหนึ่งอยู่ที่ตอนต้นเรื่อง อีกตอนหนึ่งอยู่ที่ตอนปลายคือตอนเสร็จศึกท้าวจักรวรรดิ พระพรตเดินทางกลับอยุธยา พอดีเป็นหน้าฝน นางเมขลาออกมาล่อแก้ว ยักยัดปะโรตอยู่ในวิมานแลเห็นก็ออกจากวิมานเพื่อแยงดวงแก้วจากนางเมขลา นางเมขลาถล่อแก้วเรื่อยไป ปะโรตโกรธจึงแฉลงศรพอดียักยัดรามสูรซึ่งกำลังท่อง เทียวอยู่ในกลีบเมฆมาพบเข้าก็อยากได้ดวงแก้วนั้น ทั้งปะโรตและรามสูรเลยช่วยกันแยงแก้วของนางเมขลา แต่ก็ไม่ได้

พระรามสบตากับนางสีดา

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในตอนที่พระรามเดินชมประสาทราชวังในนครมิถิลา นางสีดาแอบมองอยู่ที่ของบัณเฑียร พระรามเงยหน้าขึ้นสบตากับนางพอดี ทั้งสองต่างรู้สึกหลงใหลซึ่งกันและกัน เรื่องราวตอนนี้แม้จะเป็นเรื่องปลุกย่อยยู่สักหน่อย แต่ก็มีความสำคัญต่อเรื่องราวตอนต่อมา

¹ วิทยานิพนธ์ หน้า 108

² วิทยานิพนธ์ หน้า 110

³ วิทยานิพนธ์ หน้า 117

ไปถวายแหวน กล่าวคือพระรามได้เล่าเรื่องนี้ให้หนุมานทราบ เพื่อจะได้นำไปอ้างเป็นหลักฐาน
ให้นางสีดาเชื่อว่าหนุมานเป็นทูตของพระรามจริง

ศึกไมยราพ ¹

หนุมานลองฤทธิ์กับพระนารทฤๅษี

ตอนหนุมานเดินทางไปลงกาได้แปลงเป็นลิงน้อยเข้าไปหาพระนารทฤๅษีเพื่อถาม
ทางไปลงกา เมื่อพระฤๅษีบอกให้แล้ว หนุมานก็ขอค้างคืน พระฤๅษีให้ไปพักที่ศาลา หนุมานแกล้ง
นิมิตรกายให้โตคับศาลาเป็นการลองฤทธิ์พระฤๅษี พระฤๅษีก็นิมิตรศาลาให้โตขึ้นอีก หนุมานก็ยัง
ทำตัวให้โตขึ้น จนพระฤๅษีทำให้อดนก หนุมานหนาวจึงคืนร่างตามเดิม พระนารทฤๅษีคิดแค้นจึงไป
เสกไม้เท้าเป็นปลิงไว้ในสระ หนุมานตื่นขึ้นไปล้างหน้าถูกปลิงเกาะคาง จึงร้องหาพระฤๅษีให้ช่วย
ปลิดปลิง

เบญจกายแปลง ²

หนุมานวิวาทกับนิลพัทธ์ ³

หนุมานกับนางสุพรรณมัจฉา ⁴

กุมภกรรณดับหอกโมกษศักดิ์

กุมภกรรณไปเอาหอกโมกษศักดิ์ซึ่งฝากพระพรหมไว้ และมาตั้งพิธีตั้งอยู่ที่เชิงเขา
พระสุเมรุใกล้ฝั่งแม่น้ำสีทันดร หนุมานแปลงเป็นสุนัขเฒ่า องคตแปลงเป็นกาจิกใส่ฝูงสุนัขนั้น
และลอบไปติดอยู่ที่คาน้ำหน้าโรงพิธี กุมภกรรณทนทำพิธีอยู่ไม่ได้จึงกลับเข้ากรุงลงกา รุ่งขึ้น
ได้ออกรบกับพระลักษมณ์ และพุ่งหอกโมกษศักดิ์ถึงพระลักษมณ์สลบ

¹ คุวิทยานิพนธ์ หน้า 128, 129

² คุวิทยานิพนธ์ หน้า 127

³ คุวิทยานิพนธ์ หน้า 128, 129

⁴ คุวิทยานิพนธ์ หน้า 127

กุมภกรรณตกน้ำ

กุมภกรรณตั้งพิธีตกน้ำเพื่อให้กองทัพพระรามอศน์น้ำตาย แต่หนุมานไปทำลายพิธีเสีย
หนุมานผูกยมหัทธกัณฐ์กับนางมณีโช ¹

อินทรีชิตแปลง เป็นพระอินทร์และหนุมานหักคอกช้างเอราวัณ ²

นางมณีโชหุงน้ำทิพย์

เมื่อหัทธกัณฐ์เสียไพร่พลไปมากมาย นางมณีโชจึงตั้งพิธีหุงน้ำทิพย์แล้วนำมารด
 พวกทหารที่ตายให้ฟื้นขึ้น พอฝ่ายพระรามทราบก็ส่งหนุมานไปทำลายพิธีโดยปลอมเป็นหัทธกัณฐ์
 เข้าไปรับน้ำทิพย์จากนางมณีโชแล้วทำลายพิธีเสีย

หนุมานเข้าถวายตัวต่อหัทธกัณฐ์

เมื่อพระรามทราบว่าหัทธกัณฐ์อดควงใจฝากไว้กับพระฤๅษีโคบุตร ก็ให้หนุมานกับองคค
 ไปลองเอากลองควงใจของหัทธกัณฐ์ ³ แล้วตัวหนุมานได้ขอให้พระฤๅษีพาเข้าถวายตัวต่อหัทธกัณฐ์
 หัทธกัณฐ์กำลังเข้าดาจนจึงยอมรับหนุมานไว้ช่วยทำศึก แต่ในที่สุดหัทธกัณฐ์ถึงแก่ชีวิตเพราะน้ำมือ
 ของหนุมาน

ท้าวอุณาราช

พระรามและไพร่พลเดินทางผ่านเข้าไปในสวนของท้าวอุณาราช ท้าวอุณาราช
 ออกมาสู้รบกับพระราม พระรามแฉลงศรทองท้าวอุณาราช แต่ท้าวอุณาราชไม่ตาย พระฤๅษีโคศก
 จึงบอกวิธีฆ่าท้าวอุณาราชว่าให้พระรามใช้คนกกแฉลงไปปักอก และตรึงไว้กับแผ่นศิลา พระราม
 ก็แฉลงศรกไปตองอกท้าวอุณาราช มีลิลิตตอนพระราชา

¹ ุวิธานิพนธ์ หน้า 236, 237

² ุวิธานิพนธ์ หน้า 130

³ ุวิธานิพนธ์ หน้า 131, 132

สีดาวาครูปทศกัณฐ์

นางอศุณีศาง ดวงนางสีดาให้วาทะรูปทศกัณฐ์ใหญ่ แล้วนางอศุณีศางก็เข้าสิงรูปทศกัณฐ์ พอพระรามกลับมา สีดาพยายามลบลรูปทศกัณฐ์กลับไม่ออก จึงเอาชุกไว้ใต้พื้นนอน พระรามจับได้ ก็คิดว่านางสีดาบังผูกพันอยู่กับทศกัณฐ์ จึงสั่งให้พระลักษมณ์เอาไปฆ่า

พระรามเข้าโกศ

หลังจากที่พระรามให้พระมงกุฎและพระรถ ไปตามนางสีดาแล้วนางไม่ยอมคืนดี พระรามทรงโทมนัสยิ่งนัก จึงคิดอุบายดวงสีดา ให้หนุมานเนรมิตพระเมรุขึ้น แล้วส่งหนุมานไปดวงสีดาว่าพระองค์สิ้นพระชนม์ นางสีดาหลงเชื่อยอมมากับหนุมาน เมื่อเข้ามาถึงเมือง นางก็กราบพระโกศรำพันจนสลบไป พระรามจึงแฝงม่านอยู่เห็นดังนั้นจึงรีบออกมาอุ้มนาง พอนางสีดาฟื้นขึ้นทราบว่าคุณดวง ก็โกรธไม่ยอมคืนดี ในที่สุดนางได้อธิษฐานขอให้แม่พระธรณีรับนางไป

4.3.3 สันนิษฐานที่มาของเรื่องแทรกในรามเกียรติ์

เรื่องแทรกเรื่องทรีนักษัตรฆวนแสนคน

เป็นเรื่องนารายณ์วาทารปางหนึ่งต่างหากไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องรามเกียรติ์ ปรากฏอยู่ในต้นเรื่องรามเกียรติ์ ไม่ปรากฏในรามายณะของชาติที่เป็นแหล่งของเรื่อง ในรามเกียรติ์โดย และเรื่องราวตอนนี้เราก็ไม่เคยได้ยินละครหรือโขน น่าจะเป็นเรื่องนำมาจากนารายณ์วาทาร และเอามารวมไว้ด้วยกันกับเรื่องของพระราม ซึ่งเป็นนารายณ์วาทารปางหนึ่งเพื่อมิให้เรื่องสูญหาย

เรื่องนารายณ์ปราบนกก

เป็นเรื่องนารายณ์อวตารอีกปางหนึ่งแสดงอภิศาติของทศกัณฐ์ เรานำไปแสดงเป็นชุดรำเบิกโรง เรื่องนี้จะได้อาจมาจากเรื่องนารายณ์อวตารเช่นกัน

เรื่องกานาสูรโฉบชาวทิพย์

เรื่องนี้มีในทิกะยัตวีรรม หรือรามายณะมลายู เรานำจะได้อาจมาจากมลายู หรือมโหรีนั้นก็ได้อาจมาจากแหล่งเดียวกัน คือจากรามายณะฉบับโคลัมบ์หนึ่งในอินเดีย

เรื่องเมขลา

เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป กล่าวว่า นางเมขลาเป็นนางฟ้าที่มีหน้าที่รักษาสมุทรคอยช่วยผู้มนูที่จมน้ำ โดยนางจะออกตรวจทะเลทุก 7 วัน นอกจากนี้ยังข้อมโยนดวงแก้วให้เกิดแสงเป็นฟ้าแลบในคนฤดูฝน เพื่อหลอกกลยรามสูรซึ่งเป็นยักษ์เทพบุตรมีขวานเพชรเป็นอาวุธเมื่อรามสูรโกรธและขวางขวานไปก็เป็นฟารองฟ้ามา เมขลาและรามสูรแม่จะมีรูปคำเป็นสันสกฤตและบาลี แต่ก็ไม่มีความเรื่อง เช่นนี้ในวรรณคดีสันสกฤต ชื่อเมขลามีในละครเรื่อง วิชาศาสถัญญิกาของราชเศรษฐ แต่ก็เป็นนางกำนัล ไม่ใช่เทพธิดา ส่วนเมขลาในภาษาบาลีนั้นก็แค่สมุทรเทวีผู้มีหน้าที่รักษาท้องทะเลเท่านั้น ไม่เกี่ยวกับเรื่องฝน หรือเรื่องล่อแก้วลอรามสูรเลย ที่เมขลาเป็นสมุทรเทวี และล่อแก้วลอรามสูรนั้นคงมีแต่ในรามเกียรติ์ ในนารายณ์ปางกล่าวไว้ว่าเมขลาเป็นเทพธิดารักษาสมุทร ตัวสีหมอกเมฆ ถิ่นมณี ไม่ได้อ้างถึงว่าเกี่ยวข้องกับฝนโดยตรงแต่ที่บอกไว้ว่าตัวสีเมฆ ข้าเขียนว่าเมฆขลาอีกด้วย ทั้งยังบอกว่า เมขลาเกิดขึ้นในคราวเดียวกับรามสูร ก็ทำให้เข้าใจได้ว่าเมขลาเป็นสมุทรเทวี และทั้งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับฟ้าฝนด้วย

ในวรรณคดีทมิฬ มีเรื่องนางเมขลาเป็นสมุทรเทวี ในภาษาทมิฬเรียกว่านางเมกไล เป็นเรื่องในพุทธศาสนา แต่ก็ไม่มีความเรื่องเมขลาล่อแก้ว

เรื่องเมขลาสมุทรเทวีนี้น่าจะเป็นเรื่องของพวกทมิฬมาก่อน เพราะถ้าเป็นของพวกอริยกะแล้วน่าจะปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตบ้าง

เรื่องมณีเมขลาในชาดกน่าจะเป็นเรื่องที่ได้ไปจากอินเดียตอนใต้ เพราะคัมภีร์พระพุทธศาสนาส่วนมากที่ลังกาได้ไปจากอินเดียชั้น ต้องได้ไปจากอินเดียภาคใต้ทำให้จากมัยมประเทศไม่

เรื่องมณีเมขลาซึ่งมีในลังกา พม่า สยาม เขมร นั้น ส่วนมากมีเค้ามาจากทมิฬ¹

เป็นอันว่า นางมณีเมขลาในฐานะสมุทรเทวีที่ช่วยคุ้มครองสถานนั้นเป็นเรื่องมณีเมขลาของทมิฬ ซึ่งเราน่าจะได้มาโดยทางพุทธศาสนาก็เป็นได้ และได้นำมาผนวกไว้กับเรื่องรามเกียรติ์

ส่วนเมขลาที่เข้าคู่กับรามสูรทำให้เกิดฟ้าฝนนั้น ไม่ใช่คติของอินเดีย เพราะของเขว่าเป็นหน้าที่ของพระอินทร์ ซิลแวง เลวี (Sylvain Levi) นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสแสดงความเห็นว่าบางทีเมฆารามสูรอันเป็นเทพเกี่ยวกับฝนจะเป็นคติของไทยที่มีอยู่เดิม ที่เขามีชื่อว่าเมฆารามสูรอย่างของอินเดียก็เมื่อภายหลังจากที่เราได้รับอารยธรรมอินเดียและนับถือพุทธศาสนาแล้ว เมื่อเห็นเรื่องเมฆาสมุทรเทวี และเรื่องปรศุราม มีลักษณะคล้ายเทพเจ้าของไทยมาแต่เดิม ก็อนุโลมเอาเรื่องและชื่อมารวมเป็นเรื่องเดียวกันเสีย²

เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป กล่าวว่า น่าจะเป็นตามที่เลวีสันนิษฐาน เพราะในคติของพุกูญไทย ทางภาคอีสาน มีผีฟ้าผู้หญิงชื่อมณีเมขลา โดยโอนเอาชื่อเมฆานี้มาให้เป็นชื่อผีฟ้า แต่คงจะตีบสาวไต่ยาก เพราะถ้ามีจริงก็คงล้มกันเสียแล้ว³

จึงสรุปได้ว่า เรื่องนางเมขลาในรามเกียรติ์นั้นมิได้เกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์โดยตรง แต่เราคงเก็บมาจากคติพุทธศาสนาซึ่งได้จากทมิฬ และจากคติดั้งเดิมของไทยมารวมไว้ในเรื่องรามเกียรติ์ควยเป็นการรักษาเรื่องไว้มิให้สูญหาย

เรื่องพระรามสבתาศิลา

ในรามายณะทมิฬ ชื่อ รามาวตารัม (Rāmavatāram) ของกัมพัน (Kamban) มีเรื่องนี้นั่นเช่นกัน และข้อที่แปลกใจยิ่งคือมีรายละเอียดในการบรรยายเหมือนกัน เช่นตอนพระรามเดินเข้าประตูเมือง แลเห็นธงทิวโบกสบัด มีคำกลอนว่า ดังนี้

¹ เก็บความมาจากเสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป [พระยาอนุমানราชชน และพระสารประเสริฐ] , เมืองสวรรค์และผีसांगเทวดา (พระนคร : บรรณาคาร, 2515),

หน้า 71, 86 - 8, 100 - 103.

² อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 115 - 6

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117

"อันแถวขงทิวรัวฉัตร ด้งจะคักคั่นค้อมนอมไสว
เหมือนจะเจ็ญเสด็จให้รีบไป พระองค์จะไค่นางสีดา"

ในรามาวตารัม ของทมิฬ ก็มีความทำนองเดียวกันคือ

"ขงปลิวสัคคยู่บนเส้าอันมันคง ราวกับว่านครอันเข้มแข็งนั้นกำลังยื่นแขนออกมา
กวัคเรียกพระผู้มีพระเนตรดุจบัวแดง (ราม) พร้อมกับบอกว่า 'เจ็ญเสด็จมาโดยเร็ว เจ็ญเสด็จ
มาโดยเร็ว /' " ¹

นอกจากนี้การบรรยายถึงความรู้สึกของพระราม และนางสีดา ที่มีต่อกันอย่างรุนแรงและ
ฉับพลันนั้น รามายณะทมิฬมีความทำนองเดียวกับรามเกียรติ์

สิงการเวฬุ (Singaravelu) กล่าวว่า ในทัศนะของนักศึกษามานอาจเห็นว่าเป็น
เรื่องที่พ้องกันโดยบังเอิญ เพราะแนวคิดเรื่องรักแรกพบนี้มีในทุกชาติ แต่บางพวกก็เห็นว่า
เป็นการรับจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในทัศนะของผู้วิจัย-คิดว่าในกรณีนี้ น่าจะเป็นไปในทางที่ว่า
เราได้มาจากทมิฬ

ศึกไมยราพ ²

ศึกไมยราพเป็นตอนที่ชวนนิยมเล่นอีกตอนหนึ่ง ตอนนี้หนุมานเป็นตัวละคร ตามลงไปเอา
พระรามคืนมาได้ เรื่องไมยราพมีในรามายณะทมิฬ เรียกว่า มยิดีราวฉักไต ³ แปลว่า

¹ Kamban, Ramavataram, trans. Gopalakrishnamachariyar (Madras, 1935-1955) อ้างถึงใน S. Singaravelu, "A Comparative Study of the Sanskrit, Tamil, Thai and Malay Version of the Story of Rama," The Journal of the Siam Society, LVI (July, 1968), p. 174

"The flags fluttered from sturdy poles as though the fortified city extended her arms and was bidding welcome to the-red lotus eyed lord (Rama) with the message, 'Come thou quickly, Come thou quickly /' "

² คุวิทยานิพนธ์ หน้า 128, 129

³ เสฎฐียรโกเศศ และนาคะประทีป [พระยาอนุমানราชชน และพระสารประเสริฐ], ประชุมเรื่องพระราม ภาคหนึ่ง (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรี พระยารุณฤทธิ์ศรีสมุทรปราการ (แฉม โรจนประคิษฐ์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริย์ เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2474), หน้า 78

เรื่องราพณ์กยุง (มยิดู = นกยุง - อี - รวณัน = ราพณ์ - กโต - กธา) ซึ่งมีเรื่องราว
ส่วนใหญ่ตรงกัน ผิดกันแต่ชื่อบุคคลและรายละเอียดบางอย่างเท่านั้น มีความโดยย่อว่าดังนี้

เมื่อทศกัณฐ์เสียไพร่พลไปเป็นอันมาก จึงขอให้มยิดูรวณันซึ่งครองเมืองบาดาลขึ้นมาช่วย
ทำสงคราม มยิดูรวณันรับอาสาจะจับพระรามไปถวายเป็นพลีแก่เจ้าแม่กาลี¹ ครั้นทางพระราม
ทราบข่าวก็ให้หนุมานเป็นผู้รักษาความปลอดภัย หนุมานแสดงฤทธิ์ที่ยกทางออกชนคชซ้อนกันเป็นป้อม
ล้อมพลับพลาของพระรามไว้

มยิดูรวณันส่งมหาเสนาไปกับไพร่พลไปเอาตัวพระรามและพระลักษมณ์ แต่ไม่สำเร็จ²
มยิดูรวณันต้องไปเอง และคิดอุบายแปลงเป็นพิเภกขอเข้าไปตรวจตามหน้าที่ หนุมานก็อาปาก
ให้เข้าไป³ มยิดูรวณันไปเอาพระรามและพระลักษมณ์ใส่หีบถือออกมา⁴ และหลอกให้หนุมาน
ไปตรวจยามนอกป้อมแล้วเลยเอาหีบนั้นไปไว้บาดาล

มยิดูรวณันได้ทราบนิมิตจากฟ้าว่าตนจะถูกหนุมานฆ่าแล้วจะอภิเษกจิตรเสน⁵ ลูกของ
นางทूरศักดิ์โก⁶ ซึ่งเป็นน้องสาวชั้นเป็นราชาแทน มยิดูรวณันจึงให้จับแม่ลูกทั้งสองไปซึ่งเสีย

พอพิเภกทราบข่าวว่าพระรามหายก็ให้หนุมานไปตาม หนุมานลงไปบาดาลทางกำนับ
เมื่อถึงบาดาลแล้วจึงพบมัจฉกรรภ⁷ เป็นผู้รักษาป้อม ที่ป้อมนั้นมีตารังสำหรับขังตรวจน้ำหนัก

¹รามเกียรติ์มีใ้กล่าวถึงการพลีแก่เจ้าแม่กาลี ซึ่งเป็นเรื่องราวของลัทธินินทุเลย
คงเป็นการขัดกับหลักพุทธศาสนา

²รามเกียรติ์ ไม่มีการส่งทหารไปทำการก่อน ไม่ยราฟไปครั้งเดียว

³รามเกียรติ์ ว่าไม่ยราฟเป่ายาสะกดทัพ แล้วจึงเข้าไป

⁴รามเกียรติ์ ไม่ยราฟเอาพระรามไปคนเดียว โดยยกไปทั้งแทน

⁵รามเกียรติ์ คือ ไวยวิก

⁶รามเกียรติ์ คือ นางพิรากวน

⁷รามเกียรติ์ คือ มัจฉานุ

ของคนที่เขาออก ทุมมานรบกับมัจฉกรรจนเหนื่อยอ่อนจึงไต่ถามถึงเหล่ากอของมัจฉกรรจน ก็ไต่ทราบวามัจฉกรรจนคือลูกของคน จึงวิ่งวอนขอให้เปิดทางแควมัจฉกรรจนไม่ยอม เพราะมยิลีราวณณ์ เลี้ยงตนมา แควมัจฉกรรจนได้บอกวิธีให้ทุมมาน คือให้เอากำปั่นกระแทกหน้าอกของคน ¹ ทุมมาน จึงทำตาม มัจฉกรรจนสลบ ทุมมานก็เข้าไปถึงคานที่มีตาชั่งสองน้ำหนัก พอตีพบนางทูลศักดิ์โสภิตไถ มาตักน้ำไปใส่ระฆังมณฑลพิธีจึงจะประกอบพิธีบูชา ² ทุมมานได้สนทนากับนางทูลศักดิ์โสภิตไถจนทราบ ชาวพระราม แล้วทุมมานก็ออกอุบายเอากิ่งมะม่วงมาลอบยในหมอนำของนางทูลศักดิ์โสภิตไถ แล้วแปลงตัว เป็นแมลงวันซ่อนใต้ใบมะม่วงนั้น ³ ครั้นขึ้นตาชั่งสองน้ำหนัก ทหารก็จับตัวนางทูลศักดิ์โสภิตไถไว้สอบสวน ทุมมานจึงคืนร่างเดิมแล้วสังหารพวกภราทษสลดมกายมากมาย แล้วตามไปยกหินที่ใส่พระรามพระลักษมณ์ ออกไปไว้ในถ้ำ แล้วกลับมารบกับมยิลีราวณณ์ รบกันเป็นเวลานานทุมมานก็ไม่สามารถฆ้ามยิลีราวณณ์ ได้ ในที่สุดทุมมานก็ทราบวามยิลีราวณณ์ได้พรจากพระพรหมให้แปลงปราณทั้ง 5 เป็นแมลงภู่ 5 ตัว ⁴ และนำไปขังไว้ตัวละถ้ำบนเขาวิเศษ แต่ถ้ำใครขึ้นเหยียบบอกใครและจับแมลงภู่ทั้ง 5 ตัวมาบีบคาย มยิลีราวณณ์ก็จะตาย ทุมมานจึงฆ้ามยิลีราวณณ์ได้ตามอุบายดังกล่าว และนำพระรามพระลักษมณ์ กลับคืนไป

จะเห็นได้ว่าสาระสำคัญของ เรื่องมยิลีราวณณ์ตรงกับสาระสำคัญของ เรื่องไมยราพของเรา อาจสรุปหัวข้อที่เหมือนกันได้ดังนี้

- (1) ไมยราพ และมยิลีราวณณ์ เป็นญาติกับทศกัณฐ์ ครองกรุงบาดาล
 - (2) ทุมมานเป็นผู้ป้องกันพลับพลา และไพร่พล
 - (3) ทุมมานเป็นผู้ลงไปบาดาลเพื่อนำพระรามกลับคืน และได้พบกับลูกชายของตน ลูกชาย
- ได้บอกใบ้วิธีเข้าเมืองบาดาลให้

¹ รามเกียรติ์ ว่า ทุมมานหักก้านบัวแล้วลงไปตามก้านบัว

² รามเกียรติ์ ว่าตักน้ำไปต้มพระรามกับไวยวิก

³ รามเกียรติ์ ว่าทุมมานแปลงเป็นใบบัวติดคโบนางพิรากวนไป

⁴ รามเกียรติ์ ว่าไมยราพออกหัวใจเป็นตัวแมลงภู่ตัวเดียวใส่กล่องซ่อนไว้บนเขาศรีภูก

(4) ทุมมานได้อาศัยนางพิรากวน หรือ ทูรคัตติโก ซึ่งไมยราพ หรือ มยิลีราวณม์
ใช้ให้มาทักน้ำ

(5) ทุมมานมาไมยราพ หรือ มยิลีราวณม์ โดยการบีบตัวแมลงกู่ซึ่งไมยราพฝากหัวใจไว้
ในรามายณะเบงคัลก็มีเรื่องไมยราพ แต่เขาเรียกว่า "มหรีราพณ์" เสรีบุรโกเศศ
สันนิษฐานว่าเรื่องไมยราพของเราคงได้มาจากหนังสือมากกว่าที่จะได้ไปจากรามายณะเบงคัล¹
ถ้าพิจารณาทุกรายละเอียดก็จะพบความแตกต่างกันอยู่บ้าง เหตุที่เป็นเช่นนั้น เสรีบุรโกเศศ
ชี้แจงว่าดังนี้

"เรื่องไมยราพณ์หากมีบ่อเกิดจากทมิฬ เมื่อตกมาอยู่ในรามเกียรติ์จึงต้องแปรรูปเสียใหม่
คือตัดเรื่องเจ้าแม่กาลิเสีย แต่การตัดนั้นมาจะถูกตัดตัดแปลงมาจากที่อื่นแล้ว ก่อนตกมาอยู่ใน
รามเกียรติ์ เรื่องไมยราพณ์ฉบับมลายูก็มี แต่ชื่อบุคคลในเรื่องและผลความไปอีกอย่างหนึ่ง
ห่างจากรามเกียรติ์มากกว่าเรื่องมยิลีราพณ์ แต่เรื่องมยิลีราพณ์ก็คงจะไม่ไร้อาศัยเกี่ยวกับที่มีอยู่
ในรามเกียรติ์ เพราะถ้าถ่ายเอาไปจากกันคงไม่เรียกมันจนครก (ถ้าเขียนตามหลักภาษาทมิฬ
จะต้องเป็นมันจนครก) ว่ามันจนนู และชื่อบุคคลอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน"²

ทุมมานล่องอุทขีพระนารทฤๅ

เรื่องนี้มีในพระรามชาดก (รามายณะลาว) สันนิษฐานว่า รามเกียรติ์และพระรามชาดก
คงจะเฒ่ามาจากแหล่งเดียวกัน แหล่งนั้นอาจเป็นรามายณะมลายูก็ได้

เบญจกายแปลง

เรื่องนี้ในชออบเลน เรียกว่า "อุคนางลอบ" ทุมมานเป็นตัวเอก รัชกาลที่ 6 ทรง
สันนิษฐานว่าน่าจะเฒ่ามาจากหนังสือทุมมานนาฏกะก็เป็นได้³ แต่เสรีบุรโกเศศกล่าวว่
ทุมมานนาฏกะไม่มีเรื่องราวที่พ้องกับรามเกียรติ์⁴

¹ เสรีบุรโกเศศ [พระยาอนุমানราชชน] , อุปกรณรามเกียรติ์, หน้า 94

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 102 - 103

³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดรามเกียรติ์, หน้า 1017

⁴ เสรีบุรโกเศศ [พระยาอนุমানราชชน] , เรื่องเดิม, หน้า 72

เรื่องนางลอยนี้มีเค้าคล้ายกับในพระรามชาดก (รามายณะลาว) ดังที่เสฐียรโกเศศ ได้เล่าไว้ในหนังสืออุปกณ์รามเกียรติ์ มีความว่าดังนี้

เมื่อพญารามราชยกทัพมาตั้งยังฝั่งดงกา ราพณาศวรงค์ก็คอยบายให้ขุนเมืองจันทร์เสนา เสกตนกลายเป็นรูปสีกาตายลอยน้ำไปคิดที่ตายพญารามราช พญารามราชคิดว่าสีกาตายจริง แต่เชษฐกุมารรู้ว่า เป็นรูปมลายู ก็ทูลให้ทราบ ¹

เสฐียรโกเศศกล่าววว่า เราคงได้มาทางเดียวกับพระรามชาดก มิใช่รับทอดจาก พระรามชาดก ² ซึ่งแหล่งที่มาที่น่าจะเป็นชวา มลายู แต่เหตุที่เรื่องเพี้ยนจากของไทยมาก ก็เพราะพระรามชาดกถูกแปลงจนเกิดความสับสน และพิศดารอย่างมากมาย

นุมาเนวีวาทกัณนิลพัช

นุมาเนกัณนางสุพรรณฉัจฉา

สองเรื่องนี้แทรกอยู่ในชุดของถนน น่าจะมีที่มาจากรามายณะหมิงพีโดยตรง หรือผ่านชวา มลายูมาก่อนก็ได้

กุมภกรรณฉับหอกโมกชศักดิ์

กุมภกรรณตศนัว

สองเรื่องนี้คงมีที่มาจากรามายณะฉบับอื่นของอินเดียโดยตรงหรือโดยอ้อม

นุมาเนศุภณมทศกัณฐ์กับนางมณโฑ

มีในรามายณะมลายู ³ เราอาจได้มาทางมลายูก็เป็นได้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 159.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 142.

³ เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป [พระยาอนุมาเนราชชน และพระสารประเสริฐ], พระรามมลายู, หน้า 53.

อินทรีชิตแปลงเป็นพระอินทร์และทพมานหักคอช้างเอราวัณ

รัชกาลที่ 6 ทรงสันนิษฐานว่าเราคงได้เค้ามาจากรามายณะอุคตรกานธ์ของวาลมิกิตอนกล่าวถึงประวัติของทพมานซึ่งมีความว่า ทพมานเห็นพระอาทิตย์ก็เหาะขึ้นไปจะจับกิน พระราหูไปฟ้องพระอินทร์ พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณออกมาดูโดยมีพระราหูนำหน้ามา ทพมานจะเข้าจับพระราหู พระราหูเขาแอบหลังพระอินทร์ ทพมานเห็นช้างเอราวัณคิดว่าผลไม้งั้นเข้าไปหมายจะจับกิน เลยถูกพระอินทร์ตีด้วยวัชรระจนคางหัก¹

จะเห็นได้ว่าใจความไม่เหมือนกันทีเดียว มีแต่เค้าความเรื่องช้างเอราวัณ และเรื่องทพมานถูกตีเท่านั้น²

นางมณโฑหุงน้ำทิพย์

เรื่องหุงน้ำทิพย์เพื่อพรหมพวกยักษ์ให้คืนศรีพื้นมีในรามายณะมลายู แต่ของเขาวาอินทรีชิตเป็นผู้ทำพิธี ไม่ใช่ นางมณโฑ³ เราคงได้มาจากเค้าเกี่ยวกับรามายณะมลายู

ทพมานเข้าถวายเป็นศิษย์

เรื่องราวตอนนี้ชวนชอบเล่น เป็นตอนที่แสดงความเก่งกาจของทพมาน โชนชุนนี้เรียกว่า "ชุดถวายเป็นศิษย์" รัชกาลที่ 6 ทรงสันนิษฐานว่าน่าจะได้อาจมาจากหนังสืออื่นที่ว่าด้วยเรื่องของทพมาน⁴

ท้าวอุณาราช

เรื่องนี้ไม่ปรากฏว่ามีเค้ามาจากรามายณะของชาติใด สันนิษฐานว่าเราคงเก็บเอานิทานพื้นเมือง เรื่องท้าวทกกะเทนากแห่งเมืองลพบุรีมาแทรกไว้ก็ได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดรามเกียรติ์, หน้า 955

² รามเกียรติ์ ว่าถูกตีด้วยคันศรของอินทรีชิตจนสลบ

³ เสรีบุรโกเศศ [พระยาอุณาราชชน], อุปกรณรามเกียรติ์, หน้า 115

⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดิม, หน้า 935

สี่ควาครุบทศกัณฐ์

นายทีเนศจันทร์เสน กล่าวว่ "เรื่องวาครุบทศกัณฐ์ รามายณะเบงคีสกล่าวไว้แทบทุกฉบับ เรื่องคล้ายกันทั้งนั้น เข้าใจว่จะเป็นเรื่องทีแพร่หลายกันอยู่ในแคว้นเบงคอลมาก่อน" ¹

ฉะนั้น รามเกียรติ์ของเราจะได้เรื่องนี้มาจากรามายณะเบงคีส และน่าจะได้มา โดยทางอ้อมมากกว่า

พระรามเข้าโกศ

คนไม่พบว่ามีในที่ใด อาจเป็นเรื่องทีเราแทรกเข้าไปก็ได้ หรือมีฉนั้นก็อาจได้เค้ามาจาก รามายณะฉบับใดฉบับหนึ่งในประเทศเพื่อนบ้านของเรา

นอกจากเรื่องแทรกดังกล่าวแล้ว รามเกียรติ์ของเรายังมีเรื่องของพระอินทร์แทรกอยู่ หลายตอน กล่าวคือเวลามีความทุกข์ยากเกิดขึ้นแก่ฝ่ายธรรม จะต้องรอนถึงพระอินทร์เสมอ เสรีบุรโกเศศกล่าวว่เป็นการเอาคติพุทธศาสนาแทรกเข้าไว้ ทั้งนี้ไม่ทราบว่เราแทรกเอง หรือเอามาจากไหน แต่เห็นว่าแทรกเองมากกว่า ²

สรุปไ้ความบรรดาเรื่องแทรกในรามเกียรติ์นั้น มีแหล่งที่มาดังนี้คือ

- (1) จากรามายณะฉบับอื่นในอินเดีย เช่น รามายณะทมิฬ และเบงคีส โดยได้รับมา โดยตรง หรือโดยอ้อม
- (2) จากรามายณะของประเทศใกล้เคียง ได้แก่ชวา มลายู เป็นต้น
- (3) เราเพิ่มขึ้นเองโดยนำมาจากนิทานชาวบาน หรือจากคติศาสนาความเชื่อถือ และชนบประเพณีในบานเมืองเรา ³

¹อ้างถึงใน เสรีบุรโกเศศ, เรื่องเดิม, หน้า 98

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 176

³เช่นเรื่องพระรามให้สุครีพถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจา และเรื่องการทำเห็นจรวงวัด

แก้ทหารด้วยการให้ศตราบรรคาศักดิ์ เป็นต้น

การรับเรื่องราวต่าง ๆ เข้ามานั้น เป็นไปด้วยวิธีจรรยาบรรณ เป็นเหตุให้เกิด
ความผิดเพี้ยนโดยบังเอิญ ซ้ำยังมีการคัดแปลงโดยเจตนาเพื่อให้เข้ากับหลักความเชื่อถือ
ของเรา ด้วยเหตุนี้จึงคลาดเคลื่อนไปจากต้นเรื่องเดิม

4.4 ตัวละคร

4.4.1 ชื่อตัวละคร

ชื่อตัวละครในรามเกียรติ์ของเรามีทั้งที่เหมือนและต่างจากรamayana วัลมิกิ ในส่วนที่
ต่างกันนั้น บางชื่อก็เพียงแต่เพี้ยนเสียง หรือเพี้ยนการสะกดตัวไปบ้างเล็กน้อย ทั้งนี้อาจเป็น
เพราะเราออกเสียงไม่ถนัดจึงคัดแปลงเพื่อความสะดวกก็เป็นได้ หรืออีกนัยหนึ่งอาจเป็นเพราะ
เราได้รับชื่อนั้นจากรamayana ฉบับอื่น เช่น รามายณะทมิฬและมลายู เป็นต้น นอกจากนี้
ชื่อตัวละครบางตัวต่างจากรamayana วัลมิกิไปโดยสิ้นเชิงก็มี ดังจะเทียบให้เห็นดังนี้ คือ

<u>รามายณะ</u>	<u>รามเกียรติ์</u>
กพนธ์	กุมพล
กุมุท	โกมุท
กุเวร	กุเปรัน ¹

¹น่าจะมาจากคำในภาษาทมิฬ เพราะภาษาทมิฬมีการแปลงเสียงท้ายคำที่เป็นอะการันต์
บุคลิกลงในภาษาสันสกฤต เป็น "อัน" เช่น สุรีย เป็น สุริยัน เทว เป็น เทวัน เป็นต้น

รามายณะ

กุศ
 ไกะสี
 ไกะเยี
 เกาศัลยา
 คันธมาทน์
 กุหะ
 เคาตม
 ชฎายุ
 ชามพวาน
 ตาทกา
 คาร
 ศรีปุระ
 ทวีวิท
 ทุนทุพี
 ทูษณ
 นล
 นันทา
 นิล

รามเกียรติ์

มงกุฎ
 รัชฎา
 ไกยเกษี
 เกาศุริยา
 เกสรทมาลา
 ชูชัน ¹
 โศคม
 สคายุ ²
 ชมพูพาน
 กากนาสุร ³
 มาลุนทเกสร
 ศรีปุรัม ⁴
 ทวีพิท
 ทรพี
 ทูต
 นิลพัท
 เมณฑุกาย
 นิลนนท์

-
- ¹ ในรามายณะทมิฬ เรียกว่า Kukan
² ในรามายณะทมิฬ เรียกว่า Caṭāyu (จฎายุ)
³ ในทีกะยัตศรีราม ซึ่งเป็นรามายณะมลายู เรียกว่า Gagak Swāra
⁴ ในรามายณะทมิฬ เรียกว่า Tiripuram

รามายณะ

ปรศุราม
 เปาลัสตยะ
 ภรต
 มณโฑหรี
 มกรากษะ
 มชุวัน
 มยะ (มัย)
 มหาปรัศวะ
 มัณดรา
 มาริจ
 -
 มาลีวัน

รามเกียรติ์

รามสูตร
 ลัสเตียน¹
 พรต
 มณโฑ
 มังกรกรรม
 มลิวัน
 มัยน²
 เปาวนาสูตร
 กุจจี³
 มาริศ
 มัยรภาพณ⁴
 มาลีวราช

¹น่าจะมาจากคำว่า ลัสเตียน ในรามายณะทมิฬ แล้วเกิดการกลมกลืนเสียง

²ในรามายณะทมิฬ เรียกว่า Mayan

³ในภาษาทมิฬ มีคำว่า cūlōci แปลว่า แผนการอันดีเป็นความลับ ภาษาสันสกฤต มีคำว่า กุชชี แปลว่า ค่อม

⁴ในรามายณะทมิฬเรียกว่า Mayilirāvanan

รามายณะ

ยม
 อัญญา
 ฐมา
 รามณะ, ทศกวีระ
 อุษยะสฤงค
 ลพณ์
 ลักษณณ
 ละวะ
 โลมบาท

รามเกียรติ์

มุลพลัม¹
 มหามยักษ
 อโนมาตัน
 แกวการา
 ราพณาสุร, ทศกัณฐ์
 กไลโกฏ²
 จักรวรรค
 ลักษณ
 ลบ
 โรมพัค³

¹ในรามายณะทมิฬ เรียกว่า Mūlabalam (เหมือนของไทย) เขาหมายถึงชื่อกองทัพ มีชื่อยักษ เสรีบุรโกเศศ อ้างถึงคำอธิบายของพราหมณ์ ป.ส ศาสตรีไว้ใน อุปกรณรามเกียรติ์ หน้า 105 - 106 ว่า "มุลพลัม คือกองพลดั้งเดิมของทศกัณฐ์ ไม่ใช่ชื่อเฉพาะของยักษคนไหน เป็นกองทัพดั้งเดิมของทศกัณฐ์ซึ่งเก็บไว้ใช้ในเวลาสงครามเข้าที่ค้ำขัน เมื่ออุชาคิววงศ์ในลงกา ใครต่อใครล้มหายตายจากกันหมดแล้ว ทศกัณฐ์จึงเรียกมุลพลัมออกไปใช้ มุลพลัมในภาพนั้นจึงเป็น กองพลใหญ่ มีทั้งยักษมาร ภูตปิศาจรูปร่างต่าง ๆ เช่นศิรชะเป็นสัตว์ร้าย ภายเป็นคนถมึงทึง เป็นต้น ที่ในรามเกียรติ์ของเราเกดให้มุลพลัมเป็นยักษคนหนึ่ง ซึ่งทศกัณฐ์ให้ไปเชิญมารบเมื่อหมกอุชาคิววงศ์ แล้ว ...น่าจะเป็นเพราะชั้นเดิมก่อนที่เรื่องจะตกมาถึงมือเรานั้น จะไค้พังเล่าจากปาก ไม่ได้ ซักไซ้ให้เข้าใจ มุลพลัมจึงกลายเป็นยักษคนหนึ่งขึ้น..."

²ในรามายณะทมิฬ เรียกว่า Kalaikkōttu

³ในรามายณะทมิฬ เรียกว่า Irōmapātan

รามาณะ

วสิษฐะ
 วาลมิกิ
 วิภิชณะ
 วิราชา
 วิทฤษฐีหะ
 วิศวามิตร
 ศตพล
 ศรุตเกียรติ
 ศักรุณ
 ศานตา
 ศูรปนชา
 ศุกะ และสารณ
 สรมา
 สตานนท
 สัมปาตี
 สุกคิชน
 สุปาหุ
 สุมันตระ
 สุมาลี

รามเกียรติ์

วสิษฐ์
 วัชฌฤค
 พิเภก
 พิราพ
 ชิวหา
 สวามิตร
 สัตพลี
 เกียรติสุภา
 สักรุค
 อรุณวดี
 ส้ามะนักรา
 สุกสาร (รวมเป็นตัวเดียว)
 ทวีธาภา
 สุษามันกัน ¹
 สัมพาตี
 สุกัทน์
 สวาหุ
 สุมันกัน ²
 สหมลิวดี

¹ น่าจะมาจากรามายณะทมิฬ

² น่าจะมาจากรามายณะทมิฬ

<u>รามายณะ</u>	<u>รามเกียรติ์</u>
สุมิตรา	สมุทรรักษ์ (สมุทรวเทวี)
สุเนน	สุรเสน
หิรัญยากษะ	หิรัญคัยกษ
เหมา	บุษมาลี
องคท	องคต
อัมปนะ	กัมปัน ¹
อศัสตยะ	อังกต
อติกาย	อิทธิกาย หรือ มหากาย
อโยมุขี	ยักขมุขี
อักษะกุมาร	สหัสกุมาร
อัญชนา	สวาหะ
อหลยา	กาลอัจนา
อิทาวีกา	มลิกา
อุลกา मुख	โรติ मुख

4.4.2 ประวัติตัวละครสำคัญที่แตกต่างกัน

ตัวละครในรามายณะและรามเกียรติ์มีมากมายยากที่จะหยิบยกมากล่าวได้หมด ถ้าจะพิจารณาในเรื่องประวัติของตัวละครสำคัญโดยเฉพาะแล้ว ตัวละครในรามเกียรติ์ของเราก็ทำได้ มีประวัติตรงกับรามายณะที่เกี่ยวไม่ บางตัวก็คิดเห็นกันบ้างเล็กน้อย บางตัวก็แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ในที่นี้จะขอหยิบยกมาแสดงเฉพาะเรื่องราวของตัวละครสำคัญที่แตกต่างกันอย่างมากที่สุดเท่านั้น

¹ ในรามายณะทมิฬเรียกว่า Ajampan

นางสีดา ในรามายณะกล่าวว่าท้าวศรีวิชัย หรือท้าวชนกผู้ครองนครมิลินา ได้ เด็กหญิงจากรอยไถ จึงให้นำมาเลี้ยงเป็นลูกและให้นามว่า "สีดา" แปลว่ารอยไถ โดยเหตุที่ นางมีกำเนิดจกหญิงโดยทั่วไป ท้าวชนกจึงกำหนดไว้ว่า ผู้ที่จะมาเป็นคู่ครองของนางจะต้อง สามารถรักษารัตนธนูได้ พระรามเป็นผู้ที่สามารถทำตามเงื่อนไขนั้นได้ จึงได้อภิเษกสมรสกับนาง ในบั้นปลายของชีวิตนางได้ตั้งสัตยาธิษฐานขอให้แม่พระธรณีมารับนางไป แม่พระธรณีจึงผูกข้อมือ รับนาง แล้วจมหายไปใต้มันดินตามเดิม

ในรามเกียรติ์ของเราบอกว่า นางสีดาเป็นลูกทศกัณฐ์กับนางมณโฑ ตอนนางมณโฑจะ ตั้งครรภ์ ได้กลิ่นหอมข้าวทิพย์ที่กรุงอโยธยา จึงให้นางกากนาสูรไปโฉบข้าวทิพย์มาให้ครั้งหนึ่ง ครั้นกินข้าวทิพย์แล้วก็ตั้งครรภ์ พอคลอดเด็กหญิงนั้นก็ร้องว่า "มลาธูราพณ" สามครั้ง โหร ทำนายว่าเป็นกาลกัณเฑาะ ทศกัณฐ์จึงให้ใส่ตะขอมึงน้ำเสีย ตะขอมึงนั้นลอยไป พระฤๅษณ์กเก็บได้ จึงเอาไปเลี้ยงไว้ ครั้นต้องเป็นภาระเลี้ยงดูเด็กหญิงนี้มากเข้า พระฤๅษณ์ไม่เป็นอันบำเพ็ญภาวนา จึงนำเด็กไปฝังไว้แล้วตั้งหน้าเจริณฐานต่อไป แต่ก็มีโคबरรุมรคผล จึงเกิดเบื่อหน่าย คิดจะ ลาเพศพรหมจรรย์กลับไปครองเมือง จึงไปพินคินเอาตะขอมึงนั้น พบว่าเด็กหญิงในตะขอมึงนั้น โธเป็นสาวอายุ 16 พระฤๅษณ์ให้ชื่อว่า "สีดา" และพาสีดาเข้าเมืองมิลินา แล้วจัดให้มีพิธียกศพ เพื่อเลือกคู่ให้นางสีดา พระรามเป็นผู้ยกศพได้ จึงได้อภิเษกสมรสกับนางสีดา ส่วนเรื่องราว ตอนท้ายซึ่งกล่าวถึงนางสีดากระทำสัตยาธิษฐานนั้นในรามเกียรติ์ของเราก็มีเช่นกัน แต่เพียง นั้นบ้างเล็กน้อย กล่าวคือนางสีดาถูกกล่าวหาว่าพระรามสิ้นพระชนม์จึงไปครวญที่พระโกศ พระราม ออกมาไล่จับ นางจึงหนีพลงอธิษฐานจนแผ่นดินแยกเป็นช่องให้นางลงไปอยู่กับท้าววิรุณาค ภายหลังพระอิศวรทรงไถล เกิดภัยให้คืนดีกับพระราม นางก็ได้กลับไปอยู่อยุธยาตามเดิม

เรื่องของนางสีดาในรามเกียรติ์ของเราไม่ตรงกับรามายณะของ वाल्मीकि แต่ไปตรงกับ ทิกะยัตศรีราม ซึ่งเป็นรามายณะของมลายู ตรงที่ว่า สีดาเป็นลูกของมหาราชาราวณะ เรื่องนี้ ไทยเราอาจได้มาจากมลายูก็เป็นได้

ทพุมาน ในอุตตรกานท์ของรามายณะกล่าวถึงกำเนิดทพุมานไว้ว่า ทพุมานเป็นบุตร นางอัญญา มเหสีท้าวเกศริกปิราช ผู้ครอบครองสำนักอยู่ที่เชิงเขาพระสุเมรุ แต่พ่อแท้จริงคือ

พระพาย นางอัญญาไปคล้องกิ่งไฉโนป้า ทารกนั้นทิวจัก เห็นพระอาทิตย์สำคัญว่าเป็นผลไม้ ก็เหาะขึ้นไปจะหยิบกิน พระพายก็ช่วยส่งและช่วยพยุง บ่ายไว้มิให้ร่อน บังเอิญขณะนั้นพระราหู กำลังจะจับพระอาทิตย์ ครั้นเห็นหนุมานเหาะขึ้นไปถึงรถพระอาทิตย์ พระราหูก็ปล่อยพระอาทิตย์ แล้วไปฟ้องพระอินทร์ พระอินทร์ก็ทรงช้างเอราวัณออกมาพร้อมด้วยพระราหูนำหนามาดูเหตุการณ์ ฝ่ายหนุมานแลเห็นพระราหูก็ผลัดจากพระอาทิตย์ตรงไปจะจับพระราหู พระราหูกลัวจึงหนีไปแอบ อยู่หลังพระอินทร์ หนุมานเห็นช้างเอราวัณก็ตรงเข้าจะจับกิน เพราะคิดว่าเป็นผลไม้ใหญ่ พระอินทร์ จึงเอาวัชรตีหนุมานตกลงยังพื้นดินคางหัก จึงไดนามว่าหนุมาน¹ ในตอนอวสานหนุมานได้รับ คำสั่งจากพระรามให้ใช้ชีวิตอยู่กับความยั่งยืนของ เรื่อง รามายณะ²

หนุมานในรามเกียรติ์มีกำเนิดต่างจากในรามายณะ กล่าวคือพระอิศวรแบ่งกำลังของ พระองค์ แล้วใช้ให้พระพายนำไปพร้อมด้วยเทพอาวุธคือ ทรี คทา จักร ไปซัดเข้าปากนางสวาหะ ซึ่งถูกมารคาสาปให้ยืนต้นเคี้ยวเห็นยวกินลมอยู่ยัง เขาจักรวาล และให้พระพายคอยอยู่รักษานาง นางสวาหะตั้งครมอยู่ถึงสามสิบ เดือนจึงคลอด มีกลอนตอนหนึ่งในรามเกียรติ์ว่าดังนี้

"ครันไคศุกฤกษ์ยามดี	พระรวิหคเมฆแสงฉาน
ปีชาดเดือนสามวันอังคาร	เขวามาตยก็ประสูติไอรส
เป็นวานรผู้เฒ่าออกทางโอรุ	เผือกมองไฟโรจนทั้งกายหมก
ใหญ่เท่าช้างงาไคโสฬส	อสงคคังควงศศิธร" ³

นอกจากนี้หนุมานยังสามารถแสดงฤทธิ์เป็นสัตว์แปดมือ หาวเป็นดาวเป็นเดือน มีกุดต์ล ขนเพชรและเขี้ยวแก้ว แม้ตั้งไว้ว่าถ้ามีใครมาหักสิ่งวิเศษเหล่านี้ให้เขาสวามีภักดิ์ เพราะงูนั้นคือ พระนารายณ์

¹ รัชกาลที่ 6 ทรงสันนิษฐานไว้ในบทเกิดรามเกียรติ์ว่าเรื่องหนุมานหักคอกช้างเอราวัณ ในชุดพรหมศาสตร์อาจจะได้มาจากเรื่องราวตอนนี้

² ภูรายณะเอี้ยกเรื่องของหนุมานจากรามายณะ อุตตรภาคที่ บทที่ 35 - 36.

³ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์, เล่ม 1, หน้า 88.

ต่อมาได้รับพรจากพระอิศวรให้มีอายุยืนชั่วกัลป์ ไครฆ่าก็กลับฟื้นขึ้นมาได้ และทรงแนะนำให้รู้จักกับพญากาฬ (พาลี) และสุครีพ

เมื่อหนุมานได้เข้าสวามิภักดิ์ต่อพระรามแล้วก็ช่วยทำสงครามหลายครั้ง หลังจากชนะศึกลงแล้วได้รับบรรดาศักดิ์เป็นพญาอนุชิตจักรกฤษณ์พิพรรษพงศา ไครครองกรุงอยุธยา แต่หนุมานไม่สามารถนั่งราชบัลลังก์ได้ จึงทูลขอเมืองใหม่ พระรามจึงสร้างเมืองนพบุรีให้ พญาอนุชิตครองเมืองอยู่ได้พักหนึ่งก็ทูลลาพระรามออกบวชที่เขามรกต โดยมีพระฤทธิพิไล ช่วยนิรมิตให้เป็นมนุษย์แล้วจึงบรรพชาให้ ต่อมาไครลาเพศบรรพชิตไปช่วยทำศึกลงกาครั้งที่สอง และได้ทำหน้าที่สำคัญอีกหลายครั้ง เมื่อพระรามเคียดครั้งที่สอง หนุมานก็ตามเสด็จช่วย ครั้นพระรามกลับอยุธยาแล้วไครสั่งให้ทหารทั้งหลายกลับไปครองบ้านเมืองตามเดิม

พาลีและสุครีพ ในรามายณะกล่าวว่าพาลีและสุครีพเป็นลูกท้าวฤๅษราช¹ มีเรื่องราวดังนี้คือ ท้าวฤๅษราชไปเที่ยวป่าหิมพานต์ ไปพบสระแห่งหนึ่งก็จะลงไปกินน้ำ ท้าวฤๅษราชเห็นเงาตนเองในน้ำ ก็คิดว่าป็นดังอีกตัวหนึ่ง จึงกระโดดลงไปจะจับดังนั้น พอขึ้นจากน้ำเลยกลายเป็นหญิงรูปร่างงดงาม พระอินทร์กับพระอาทิตย์มาพบเข้าก็มีความรัก ไดนางเป็นชายา นางมีบุตรกับพระอินทร์คนหนึ่งชื่อ พาลี² และมีบุตรกับพระอาทิตย์คนหนึ่งชื่อว่า สุครีพ³ ครั้นแล้วนางก็กลับเป็นชายาในวันรุ่งขึ้น แล้วพายุบุตรทั้งสองไปเฝ้าพระพรหม พระพรหมจึงให้สร้างเมืองที่เกษินส์ให้ท้าวฤๅษราช และให้พาลี และสุครีพไปอยู่ด้วย จะเห็นได้ว่าพาลีและสุครีพมีท้าวฤๅษราชเป็นทั้งพ่อและแม่³

ในรามเกียรติ์ของเราว่า พาลีและสุครีพเป็นลูกนางกาลอัจนา ชายาพระฤๅษโคดม นางกาลอัจนาเป็นธูกับพระอินทร์ไครลูกชื่อพาลี แล้วก็เป็นธูกับพระอาทิตย์ไครลูกชื่อสุครีพ ทั้งพาลี

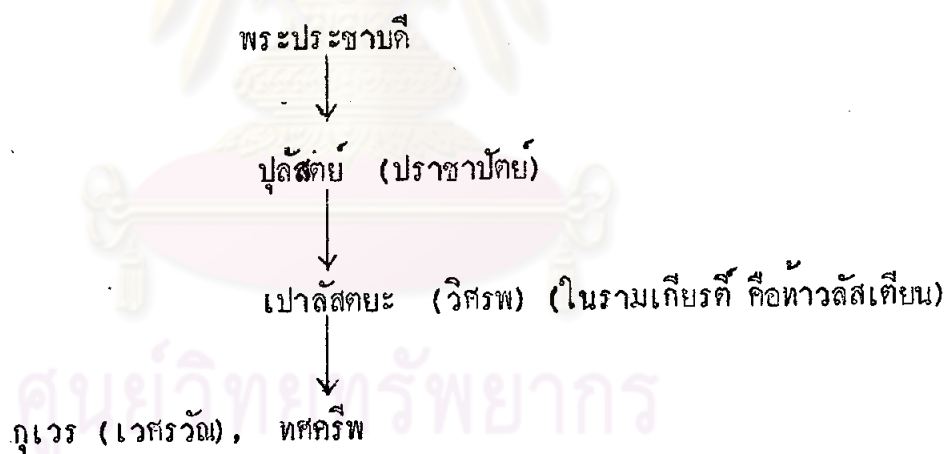
¹ ท้าวฤๅษราชเป็นลิง

² พาลี ในภาษาสันสกฤตแปลว่า ผม

³ ฎรายณะเรียบเรียงได้จาก รามายณะ อุตตรกาลฉน์ บทที่ 37.

และสุครีพเดิมเป็นคน ต่อมาพระฤๅษีโคดมจับโยมนำเพื่อเสี่ยงทายดูว่าจะใช้ลูกตนหรือไม่ ถ้าไม่ใช่
 ไม้กลายเป็นลิง เด็กทั้งสองจึงกลายเป็นลิงเข้าไป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงตั้ง
 ขอสงสัยไว้ว่า เรากงนำเอาเรื่องพระอินทร์เป็นคู่กับนางอาหยา ชายาฤๅษีโคดม (โคดม)
 เข้ามาปนควย ส่วนเรื่องกุมารทั้งสองลงน้ำแล้วกลายเป็นลิงไปนั้นดูคล้ายเรื่องที่ท้าวฤๅษราช
 ลงสระเลยกกลายเป็นนาง สำหรับเรื่องสร้างนครกษัตริย์ของเราว่าพระอินทร์สร้างให้พาลี
 คงเป็นการเล่าผิดไป ¹

ทศกรีพ (ทศกรีวะ แปลว่าสิบคอ) ในรามายณะอุคตรกานธแสดงกำเนิดของทศกรีพ
 ไว้ว่า ทศกรีพสืบเชื้อสายมาจากพรหม ชั้นนี้แสดงว่าศักดิ์ตระกูลของทศกรีพสูงกว่าทศกัณฐ์ของเรา
 เพราะทศกัณฐ์ของเราคือศิษย์เป็นบุตร เทพบุตรผู้รับใช้เทวดาทั้งหลายเท่านั้นเอง
 ลำดับสกุลวงศ์ฝ่ายบิดาของทศกรีวะ มีดังนี้คือ

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บอเกิดรามเกียรติ์, หน้า 957.

ลำดับสกุลวงศ์ฝ่ายมารดาของทศศรีพ มีดังนี้คือ

จะเห็นว่าทั้งท้าวเปลาตัสทยะ และนางไกกะสี บิดา และมารดาของทศศรีพต่างสืบเชื้อสายมาจากพระพรหม และรามายณะไม่ได้แสดงอภิศาติของทศศรีพเลย รามเกียรติ์ของเราเอาเรื่องนารายณ์ปราบหนทกเข้ามาแทรก เป็นเหตุให้ทศกัณฐ์ของเรามีนิสัยบางอย่างสื่อให้เห็นศักดิ์ตระกูลในอภิศาติ ถึงจะได้กล่าวถึงบุคลิกลักษณะของทศกัณฐ์ของเรา และทศศรีพของอินเดียในหัวข้อต่อไป

ทศศรีพ และอนุชาทั้งสองคือ กุมภกรรณ และพิเภกณ์ ได้ตั้งความเพียรบำเพ็ญตบะอยู่หลายพันปี จนพระพรหมเสด็จมาประทานพร ทศศรีพขอพรว่า ขอให้ตนเป็นอมตะ คือไม่ตาย พระพรหมไม่โปรดประทานให้ ทศศรีพจึงขอพรว่า อย่าให้ตายด้วยอำนาจนาค ยักษ์ แตตย์ ทานพ หรือเทวดา ส่วนมนุษย์นั้นไม่กลัว พระพรหมจึงประทานพรตามที่ขอ และยังประทานพร

ไทแปลงกายโคคังใจ

ต่อมาทศกัณฐ์ได้บุบผกของท้าวภูเวงผู้พี่ชายแล้วก็เข้าไปเที่ยวเขาไกรลาส บุบผกเกิดหุก
ลงตรงหน้าพระนทีศวร ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของพระอิศวร พระนทีศวรห้ามทศกัณฐ์เข้าไปในบริเวณ
ที่พระตั้งกรมหาเทพกำลังทรงพระสำราญอยู่ ทศกัณฐ์ไม่เชื่อ จะเข้าต่อสู้กับนทีศวร ครั้นเข้าไปใกล้
เห็นรูปร่างหน้าตาพระนทีศวรคล้ายวานรก็หัวเราะเยาะ นทีศวรจึงทำนายว่าต่อไปวานรจะเป็น
ผู้นำความหายนมาสู่ทศกัณฐ์และพวกพ้อง ทศกัณฐ์กำลังทนงตน ถือว่าตนโคพรจากพระพรหม จึง
ตรงเข้าถอนเขาไกรลาส พระอิศวรจึงเอานิ้วพระบาทเพียงนิ้วเดียวกดเขาไว้ มือและแขนทศกัณฐ์
ถูกทับแน่นอยู่ใต้เขา ได้รับความเจ็บปวดอย่างหนักจนต้องทูลขอขมาโทษพระอิศวร โดยสวภนทร
และสรรเสริญพระอิศวรอยู่หลายพันปี จนพระอิศวรทรงปล่อยให้หลุดจากภูเขา แล้วให้นำมาว่า
"ราพณ์"¹ เพราะเหตุที่ถูกภูเขาทับแล้วร้องควายเสียงอันดัง

ควายเหตุดังกล่าวในรามายณะเวลาถึงจึงเรียกทศกัณฐ์ว่าราพณ์อีกชื่อหนึ่ง มิได้เรียกว่า
ทศกัณฐ์อย่างของเรา

เรื่องกำเนิดและความประพฤติกของราพณ์ ปรากฏอยู่ในอุคตรกาณฑ์ ยกเว้นเฉพาะเหตุการณ์
ใหญ่คือการลักสีดา และการทำสงครามกับพระรามเท่านั้น เรื่องราวของราพณ์ที่ปรากฏในอุคตรกาณฑ์
ล้วนแต่เป็นเรื่องเสื่อมเสีย ไร้อรรถศรีทั้งสิ้น เป็นต้นว่าการเที่ยวเกะกะระรานหารบแม่มะตังกับ
เทวคา ที่ร้ายยิ่งกว่านั้นยังเที่ยวข่มขืนสตรีไม่ว่าจะเป็นลูกใคร เมียใครก็ตาม ความประพฤติก
ดังกล่าวนั้นไม่มีปรากฏในรามายณะกาณฑ์ตน ๆ เลย

ทศกัณฐ์ ในรามเกียรติ์แสดง อคติชาติของทศกัณฐ์ไว้ว่า ทศกัณฐ์คือชนบทกมาเกิด นนทก
เป็นอสูร เทพบุตรมีหน้าที่ล้างเท้าเทวคาผู้ชนเฝ้าพระอิศวร เทวคาเหล่านั้นต่างแกล้งนนทกด้วยการ
คบหัว และถอนนมเลนเสมอ นนทกทนรับใช้พระอิศวรอยู่เป็นเวลาถึงโกฏิปีโดยไม่ได้รับความชอบ
อย่างใดเลย มีแต่การถูกถั่นแกล้งจึงตรงเข้าไปขอพรจากพระอิศวรให้มันัวเพชร ซึ่งถูกใครเข้า

¹"ราพณ์" แปลว่า "ร้อง"

ณันตองตาย พระอิศวรก็ประทานพรตามที่เขาขอ นนทกก็พรสมปรารถนาแล้วมีใจกำเริบเที่ยว
 วรรณเวทคาโดยการโง่เขลาเพอร์ชั้เวทคาตามตายลงเป็นอันมาก พระอิศวรจึงสั่งให้พระนารายณ์
 ไปปราบ พระนารายณ์แปลงเป็นนางฟ้ามาล่อให้นนทกหลงรำคาญในท่าต่าง ๆ ในที่สุดรำถึงทำ
 นาคามวนทาง นนทกต้องเอานิ้วชี้ตรงขาของตน ขาจึงหัก แล้วนางอัปสรก็กลับร่างเป็นพระนารายณ์
 ขึ้นเหยียบนนทกไว้ นนทกเห็นพระนารายณ์จึงคิดพ้อว่าดังนี้

"เหตุใดมิทำสิ่งไหน	มารยาเป็นหญิงไม่บัคส์
ดูวากลัวนิ้วเพชรนี้	จะชี้พระองค์ให้มรลธัย
ตัวขามมือแค่สองมือ	ดูจะสู้ทั้งสี่กรได้
แมนสี่มือเหมือนองค์พระทรงชัย	ที่ไหนจะทำไค่ดังนี้" ¹

พระนารายณ์จึงตอบว่า

"ไช้ว่าจะกลัวฤทธา	ศักดิ์คานิ้วเพชรนั้นเมื่อไร
ธาตินี้มีงมีแค่สองหัตถ์	จงไปอุปถิเอาชาติใหม่
ให้สิบเสียวสิบพัคตร์เกรียงไกร	เหาะเหินเดินไค่ในอัมพร
มีมือยี่สิบชายชวา	ถือคทาอาวุธขุศร
กูจะเป็นมนุษย์แค่สองกร	ตามไปปราบอรอนธวี" ²

ครั้นแล้วพระนารายณ์ก็คักหัวนนทก นนทกไปเกิดเป็นโอรสท้าวดัสเตียน กับนางรัชฎา
 เมื่อยังเป็นเด็ก ทศกัณฐ์ได้ศึกษาวิชาศิลปศาสตร์จากสำนักพระฤชโศบุตร เมื่อเป็น
 เจ้ากรุงลงกาเป็นที่เลื่องลือในฤทธาบุภาพถึงกับสามารถเรียกเวทคาไปใช้ได้ เป็นที่เกรงขาม
 ทั่วไป

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 63.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ครั้งหนึ่งทศกัณฐ์ได้ทำความชอบคือยกเขาไกรลาสให้ตั้งตรงได้ และพระอิศวรได้ประทานนางมณฑิลาเป็นข้าวงษ์ของพระอุมาเป็นรางวัล ขณะเหาะกลับลงมา ผ่านเมืองซีคินถูกพาลีแย่งนางมณฑิลาไปเป็นเมียเสีย ในที่สุดพระฤๅษีโคบุตรมาช่วยเจรจาให้พาลีคืนนางให้ทศกัณฐ์ไป โดยเอาลูกของพาลีออกจากท้องมณฑิลาเสียก่อน ทศกัณฐ์ก็คิดการจะฆาตกรรมซึ่งเป็นลูกพาลีกับนางมณฑิลา แต่ไม่สำเร็จ

ทศกัณฐ์ได้รับความอับยถึงสามครั้ง ครั้งหนึ่งรบแพ้อรชุน ต่อมาแพ้วพาลีอีกสองครั้ง จึงไปบำเพ็ญตบะเพื่อถอดจิตต์ ใครฆ่าไม่ตาย เมื่อทศกัณฐ์ถอดจิตต์ฝากพระฤๅษีโคบุตรไว้ แล้วก็เที่ยวประพาศพิภพลดเกเรด้วยความทรนง

ต่อมาได้ชำนางสีดา จึงไปลักนางสีดามาโดยที่ไม่ทราบว่ นางคือธิดาของตนกับนางมณฑิลา เพราะทศกัณฐ์เอง เป็นผู้สั่งให้เอาไปทิ้งน้ำตั้งแต่แรกเกิด การลักสีดามาไว้เป็นเหตุให้เกิดรบกับพระรามเป็นศึกใหญ่ ญาติวงศ์พงศ์พันธุ์ ทั้งตัวทศกัณฐ์เองก็ถึงแก่ชีวิตในที่สุด

4.4.3 บทบาท และบุคลิกลักษณะของตัวละครสำคัญบางตัว

ตัวละครในรามายณะ และรามเกียรติ์ล้วนแต่มีบทบาทและลักษณะที่น่าสนใจอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวพระราม พระลักษมณ์ สีดา ทศกัณฐ์ หนุมาน พิเภก และหนุมาน ซึ่งเป็นตัวละครในเรื่อง ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยจะศึกษาและวิเคราะห์บทบาทและบุคลิกลักษณะของตัวละครสำคัญดังกล่าวทั้งในฉบับของวาลมิกี และฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบว่าตัวละครสำคัญในฉบับไทยยังคงลักษณะเหมือนในต้นเรื่องเดิมหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และอะไรเป็นสาเหตุของความเปลี่ยนแปลง การศึกษาในแนวดังกล่าวอาจเป็นวิถีทางที่ทำให้เราได้แลเห็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดีไทย และลักษณะอิทธิพลของวรรณคดีอินเดียที่เราได้รับมาบ้าง

ก่อนอื่นจะขอหยิบยกเอาข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครสำคัญที่ต้องการศึกษาจากรามายณะ และรามเกียรติ์มาแสดงไว้ให้เห็นก่อนแล้วจึงสรุปและวิจารณ์ในตอนท้าย

พระราม พระรามเป็นตัวละครสำคัญที่สุดของเรื่อง ทั้งในรามายณะ และรามเกียรติ์ พระรามคือพระนารายณ์อวตารมาเพื่อปราบยักษ์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเทพเจ้าในร่างมนุษย์

ลักษณะการอวตารของพระนารายณ์ในรามายณะ และในรามเกียรติ์มีข้อต่างกันเล็กน้อยคือ ในรามายณะพาดกาธั บทที่ 15, 16 กล่าวว่า เทวดาทิ้งหลายอันมีพระพรหมเป็นประธานไต่ขอพระนารายณ์ให้อวตารไปเป็นโอรสหนึ่งสี่ของท้าวทศรถเพื่อปราบราชวงศ์โคพรจากพระพรหมแล้วเที่ยวระรานเทวดา คนธรรพ์ รากษสทั่วไป พระนารายณ์ทรงรับคำวาทังนี้

"อยากตัวเลข ตั้งแต่นี้ต่อไปจะเป็นสุข ราชวงศ์เป็นยักษ์ที่โหดร้ายเหลือที่จะทนทาน ทำให้เทวดาและฤๅษีตกใจกลัวนั้นจะถูกเราสังหารตลอดจนลูกหลาน อมาตย์มนตรี ญาติวงศ์ และพันธมิตรของมัน เราจะอยู่ในโลกมนุษย์เพื่อปกป้องแผ่นดินเป็นเวลาหนึ่งพันปี"¹

ในรามเกียรติ์ของเราพระนารายณ์พูดพระอิศวรวาทังนี้

"เมื่อนั้น	องค์พระนารายณ์รังสรรค์
ไต่พิงบรรหารทรงธรรม	อภิวันต์สนองพระวาทิ
ซึ่งพระองค์จะให้อวตาร	ไปปราบทวดพาดยักษ์
ให้รายวัน พงพิณปัดสี	ครั้งนี้เห็นมีกำลังนัก
แต่ซาปราบมากหลายยุค	เป็นสุขทั่วไปทั้งใครจักร
ปางนี้อสูรหมุ่ยกษ์	เรื่องฤๅษีสี่ทิศก็คิมหิมา
แต่ผู้เดียวจะล้างอาชกรรม	จะไม่สิ้นพงศพิณชุกษา
จะชอกทาเพชรจักรรา	ทั้งมหาสังขทัชชิงดาวฤ
กัณษาคันเป็นมัดลึงก์ทรง	ไปเกิดรวมวงศ์ของศกัณษี
ในมหานครจักรพรรดิ	กำจัดอาชกรรมอันธพาล
ขอทั้งองค์พระลักษมี	ชนนี้โลกยกยกสงสาร
กัณฑ์พาไปเป็นบริวาร	จะได้ช่วยสังหารกุ่มกัณฑ์" ²

¹Valmiki, *The Ramayana of Valmiki*, Trans, Hari Prasad Shastri (London : Shanti Sadan, 1959), p. 40

"Have no fear, from now on be happy; Ravana that cruel and insufferable monster, the terrors of the Gods and Rishis, with his sons and grandsons, his ministers, relations and allies, for the good of all, will be slain by me, and, during eleven thousand years, I shall dwell in the world of men and protect the earth."

²พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 290 - 91.

จะเห็นได้ว่าคำพูดของพระนารายณ์ในรามเกียรติ์ของเราเป็นไปในลักษณะที่ไม่เข้มแข็ง และเชื่อมั่นเท่าในรามายณะ เพราะพระนารายณ์ในรามเกียรติ์ของเราอ้างว่าศึกครั้งนี้หนักมาก จะปราบคนเดียวไม่ได้ต้องขอสมัครพรรคพวกลงไปช่วยกัน คือขอ คทา จักร สังข์ นาค พระลักษมี และเทวดาทิ้งหลายไปเกิดเป็นบริวารด้วย ส่วนในรามายณะนั้นพระนารายณ์รับคำของพระพรหม โดยไม่มีข้อต่อรองอันใด จริงอยู่ในการอวตารของพระนารายณ์ในรามายณะก็มีบริวารไปร่วมด้วย เช่น พวกลิงซึ่งล้วนเป็นการแบ่งภาคของเทวดาทิ้งหลาย แต่ก็ได้เป็นคำขอของพระนารายณ์ หากแต่พระพรหมเป็นผู้บัญชาเอง

นอกจากนี้ รามเกียรติ์ของเรายังมีเรื่องราวของเวสสุธยานเทพบุตร ซึ่งพระอิศวรมีบัญชาให้ไปเกิดร่วมทองกับทศกัณฐ์เพื่อเป็นผู้บอกกลศึกให้แก่พระรามอีกด้วย ดังความปรากฏในรามเกียรติ์ว่าดังนี้

ตรึแล้วพระสยมภูวานา	จึงมีเทวราชบรรหาร
แนเทพบุตร เวสสุธยาน	ทานจงจูงคิดไป
เกิดร่วมอุทรทศเศียร	เรียนรูโหราวิชาไสย
คอยทานารายณ์ฤทธิไกร	บอกกลให้กลางอสุรา
แล้วประทานแว่นแก้วอันวิเศษ	ไปเป็นนัยเนตรชายชวา
จะไค้คู่ทั้งไตรโลกา	ให้เหมือนคาทพิพท์เทวัญ" 1

เวสสุธยานเทพบุตรนี้ไปเกิดเป็นพิเภก พิเภกได้เป็นที่ปรึกษาการศึกษาการศึกของพระรามโดยตลอด แทนจะกล่าวได้ว่าเหมือนพระรามมีแว่นทิพพจน์เอง พระรามสามารถทราบกลศึกต่าง ๆ โดยมีพิเภกเป็นผู้บอกให้หมด ดังจะไค้ชี้ให้เห็นในตอนต่อไป

การเตรียมสหราชอาณาจักรของพระรามในรามเกียรติ์ของเราดูเอิกเกริกกว่าในรามายณะ การกล่าวถึงผู้ที่จะมาเกิดเป็นบริวารคอยช่วยเหลือพระรามดัง เช่น เรื่องพิเภกนั้น ทำให้เราได้ความรู้สึกว่าพระรามของเราไม่ค่อยจะมีความสามารถและเชื่อมั่นในตัวเอง เท่ากับพระรามในรามายณะ และอีกประการหนึ่งมีประจักษ์พยานให้เห็นว่ากำลังฝ่ายพระรามเหนือกว่าฝ่ายยักษ์มาแต่แรก คือตั้งแต่การเตรียมการอวตารเสียแล้ว ทำให้ดูเสมือนว่าฝ่ายพระรามไม่เก่งกล้าเท่าใดนัก เป็นการต่อสู้ระหว่างผู้ที่มีกำลังไม่เท่ากันมากกว่า

1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 71.

เมื่อพระนารายณ์ไต่ถวถารลงมาเกิดเป็นพระรามแล้วในรามายณะมิได้ใช้คำเรียกพระรามว่าเป็นพระนารายณ์ พระวิษณุหรือเทพเจ้าโดยตรงเลย มีแต่คำเปรียบเทียบกับที่ใดสักแห่งเท่านั้น เช่น นรเทพ (God among Men) เป็นต้น คำกล่าวขานถึงพระรามในรามายณะแยกได้เป็นสองประเภทคือ

(1) เรียกชื่อตัว หรือชื่อเหล่ากอ เช่น ราม รามจันทร์ ราชวะ (เชื้อสายรฆุ) กากุทสละ (เชื้อสายกากุทสละ) ทาสรถ ทาสรถิ (เชื้อสายทาสรถ)

(2) ใช้คำเปรียบเทียบกับ เช่น นราศก (โคในหมู่มนุษย์ - Bull among Men) นรสิงห์ (สิงห์ในหมู่มนุษย์ - Lion among Men) นรยัคษ (พยัคฆ์ในหมู่มนุษย์ - Tiger among Men) นรเทว (เทวะในหมู่มนุษย์ - God among Men) นเรนทร (พระอินทร์ในหมู่มนุษย์ - Indra among Men) อินทรศตรู (ศัตรูของพระอินทร์ - Enemy of Indra) ปรนุคป (ผู้เผาผลาญศัตรู - Scorcher of Thy Foes) ทิรมพาหุ (ผู้มีพระพาหุอันยาว - Long armed Warrior) ปุชกรฤษณ (ผู้มีพระเนตรคุดอกบัว - Lotus-eyed Lord) รฆุนนุทน (ความยินดีแห่งรฆุ - Joy of the Raghu) เป็นต้น

ส่วนในรามเกียรติ์ของเราั้นผู้แต่งใช้คำเรียกพระรามว่าเป็นเทพเจ้าอยู่ตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่พระรามอยู่ในฐานะกษัตริย์ แต่ความเป็นเทพเจ้ายังคงอยู่ในดวงสำนึกของผู้แต่ง ผู้แต่งเกือบจะถือว่าพระรามคือพระนารายณ์ ดังตัวอย่างเช่น

- พระรามบรมจักรภุช	- พระสุริยวงศ์องค์นารายณ์เรืองศรี
- พระจักรีผู้ปรีชาหาญ	- องค์พระหริวงศ์ทรงศร
- พระสักรจับศรขึ้นพาคสาย	- พระภุชอุรค์ษทรงศร
- พระจักรีรัตนแก้วนาถา	- พระทรงศรพุทธราชบักษา
- พระจักรีแก้วสุริยวงศ์นาถา	- องค์พระอวตารชาอุสมร
- พระพิฆุณร์กษนาถา	- พระภูพงศ์ทรงสวัศิศร์ศมิ

นอกจากใช้คำเรียกพระรามซึ่งมีความหมายว่าพระนารายณ์ดังที่ยกตัวอย่างมาให้เห็นนี้แล้ว ในรามเกียรติ์ของเรายังมีการเน้นด้วยบทกลอนซึ่งเป็นบทสนทนา และบทบรรยายความอยู่เสมอว่าพระรามคือนารายณ์อวตาร เช่น

"สั่งให้ชาวชน เป็นกษัตริย์
กำหนดสืบสืบประมาณ
ความฉิ่งแฉ่งโลมนิสิต
ด้วยจะได้ปราบหมุ่ยักษ์"

ไปสร้างพรตอยู่ในไพร่สาธต
ก็คองตามอวตารของอุกรัก
ยิ่งกว่าให้ยานอาณจักร
เป็นที่พำนักแก่คนใคร" ¹

๗ ๘ ๗

"อันซึ่งพระรามสุริยวงศ์
ดูยาวิเทวาประชุมกัน
ถึงมาหวังว่าจะปราบยุค
อย่าอวารถุ๊กชรอนว่าคาญ"

คือองค์พระนารายณ์สังครก
อัญเชิญให้เสด็จอวตาร
ให้โลกเป็นสุขเกษมสถานต์
ผ่านพางระงับคัมภีร์" ²

๗ ๘ ๗

"อันเราพี่น้องหงส์
ประชุมเชิญให้ไวญุณเจ้า"

เทเวศดูยาวิเทวา
ปราบหมุ่ยสุราสาธารณ์" ³

๗ ๘ ๗

"เดิมหาพระอาจารย์ไปเฝ้า
พร้อมด้วยเทवासูราย
ปราบหมุ่ยสุราสาธารณ์
ชนนี้ขอสัตย์พระบิดา
ถึงยุคจะได้คัมภีร์
พระอัยกาดีแจ้แต่เดิมที"

พระเป็นเจ้าไกรลาสเนนโสด
ให้ชานไวญุณเจ้า
พวกพาดุจริตริขยา
ให้หลานอยู่ป่าสืบสืบ
ให้โลกอยู่เย็นเป็นสุข
จะให้คืนบุรีควยอันใด" ⁴

๗ ๘ ๗

- 1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 470 - 71.
- 2 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 474.
- 3 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 558.
- 4 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 569 - 70.

"พระรามก็องค์พระราม"

เสด็จจากเกษียรสมุทรใหญ่

หวังจะปราบอาชรรณทั้งแค้นใคร

ขอมให้ทำตามนิมิตมา" ¹

า ล า

"เจ้าก็ร่วมอวตารควยขึ้นมา

ใครจะอาจวานินทาได้" ²

บทกลอนข้างบนนี้ยังแสดงให้เห็นว่าตัวพระรามเองก็รู้ตัวอยู่เสมอว่าตนไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา แต่เป็นนารายณ์อวตาร ทั้งยังสำนึกในหน้าที่ที่ได้รับบัญชาจากพระอิศวรว่าให้ลงมาปราบยักษ์ อีกด้วย

ในรามายณะโดยทั่วไปแล้ว ผู้แต่งเห็นว่าพระรามเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ มีคุณธรรมเป็นเลิศ คุณสมบัติในอุดมคติ ไม่ใช่เทพเจ้า หรือไม่ใช่มนุษย์ธรรมดาที่มีทั้งความดีและความชั่ว พระราม มักถูกเอ่ยถึงว่าเป็นมนุษย์ และตัวพระรามเองก็เชื่อว่าตนเองเป็นมนุษย์ ดังข้อความต่อไปนี้

ในกัมภีนธากานท์ บทที่ 17 พาสีพูดกับพระรามว่า

"โอ ราม, เราอยู่ในป่า เราเป็นเพียงสัตว์ที่ยังชีพควยรากไม้และผลไม้, ซึ่งธรรมชาติมิไว้ให้เรา; แต่หากท่านเป็นมนุษย์ โอ เจ้าชาย /" ³

พระรามตอบพาสีว่า

"สุกรีพเป็นเพื่อนของเราและเสมอด้วยพระลักษมณ์;... เราได้ให้สัตยาตหน้า อามาคย์มนตรี; มนุษย์อย่างเราจะเลิกคำมั่นสัตยาตเสียได้อย่างไร ?" ⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 572.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 568.

³ Valmiki, *op.cit.*, II; p. 208

"We live in the forest, O Rama, and are but wild beasts who feed on roots and fruits, which is natural to us; but thou art a man, O Prince /"

⁴ *Ibid.*, p. 212

"Sugriva is my friend and equal to Lakshmana; ... he entered into a pact of friendship with me. In the presence of his ministers, I pledged my word; how can a man like myself fail to meet these obligations ?"

ในพุทธกาลที่ บทที่ 2 สุกวีพโลบพระรามว่า

"ทำไมท่านจึงเศร้าโศกเสียใจเยี่ยงสามัญชน, โอ วีรบุรุษ ?"¹

ในพุทธกาลที่ บทที่ 119 พระรามพูดกับพระพรหมว่า

"ฉันเชื่อว่าตนเองคือมนุษย์ ชื่อ ราม เป็นลูกทศรถ หรือว่าความจริงฉันคือใครมาจากไหน"²

การกล่าวถึงพระรามว่าเป็นเทพเจ้านั้นมีอยู่น้อยแห่ง ซึ่งล้วนเป็นความที่แต่งเพิ่มเติมในภายหลัง เช่นความในเทวคถาซึ่งกล่าวถึงพระนารายณ์อวตารมาเป็นพระราม และในอุตตรกาลที่ บทที่ 110 ซึ่งกล่าวถึงการที่พระรามกลับคืนสู่สวรรค์ตามเดิม เพราะได้ทำหน้าที่เสร็จเรียบร้อยแล้ว ความในบทนี้แสดงให้เห็นว่าพระรามมาจากพระนารายณ์ เมื่อปราบยักษ์แล้วจึงกลับคืนสู่ภาวะของพระนารายณ์ตามเดิม ซึ่งเป็นวิธีของการอวตาร นอกจากนี้ความที่บ่งว่าพระรามเป็นพระนารายณ์อวตารแทรกอยู่ในพุทธกาลที่สองตอนคือ

ตอนที่ท้าวมาลัยวันบอกกับราพณ์ว่า ให้คืนนางสีดา เพราะพระรามเป็นวิษณุอวตาร ความตอนนี้ปรากฏอยู่ในบทที่ 35 แห่งพุทธกาลที่ว่าดังนี้

"ฉันเชื่อว่า รามจะผู้สามารถ คือวิษณุในร่างมนุษย์ พระองค์มิใช่มนุษย์โดยแท้"³

ตอนที่พระพรหมเสด็จลงมาสรรเสริญพระราม อยู่ในบทที่ 119 ว่าดังนี้

"ท่านคือพระนารายณ์ผู้ยิ่งใหญ่และรุ่งโรจน์... ท่านคือวิษณุ ท่านคือกฤษณะ ซึ่งทรงอำนาจสุดประมาณ..."⁴

¹Ibid., III, p. 4

"Why dost thou give way to sorrow like a common man, O Hero ?"

²Ibid., p. 339

"I deem myself to be a man, Rama, born of Dasaratha; who then am I in reality ? From whence have I come ?"

³Ibid., p. 87

"Raghava of fixed prowess is, I deem, Vishnu in human form; he is undoubtedly no mere man;"

⁴Ibid., p. 339

"Thou art the great and effulgent God Narayana, ... Thou art Vishnu, Thou art Krishna and of immeasurable might;"

ถ้าจะพิจารณากันให้ละเอียดแล้ว ฐานะหรือการเอ่ยถึงพระรามในรามายณะหาเหมือนกัน โดยตลอดไม่ กล่าวคือรามายณะภาคที่ 2 ถึงภาคที่ 6 ซึ่งเป็นส่วนเดิมั้นพระรามมีฐานะเป็น มนุษย์ที่เลิศ แต่ในภาคที่ 1 และที่ 7 นั้นฐานะของพระรามกลายเป็นเทพเจ้า แต่ถึงกระนั้น ก็ตามถ้าจะกล่าวโดยทั่วไปแล้ว ผู้แต่งรามายณะเน้นลักษณะของพระรามว่าเป็นมนุษย์ในอุดมคติ มิได้เห็นว่าพระรามคือพระนารายณ์อย่างของเรา ฐานะความเป็นเทพเจ้าของพระรามในรามายณะ เป็นส่วนที่แฝงอยู่เท่านั้น มิได้ปรากฏชัดแจ้ง ถ้ายังคัดความในภาคที่ตน และภาคที่ท้าย หรือส่วน ที่เข้าใจว่าเพิ่มเติมขึ้นภายหลังแล้ว พระรามคือมนุษย์ที่เพียบพร้อมด้วยคุณความดีสูง เทพเจ้าเท่านั้น

เท่าที่กล่าวมานี้เป็นการชี้ให้เห็นเฉพาะฐานะของพระรามตามที่ปรากฏจากคำเรียกและความที่อ้างถึง ต่อไปนี้จะกล่าวถึงบทบาทและพฤติกรรมของพระรามในฐานะต่าง ๆ เช่นในฐานะลูกพี่ สามี และกษัตริย์

ในฐานะลูก เรื่องราวตอนที่แสดงให้เห็นว่าพระรามเป็นลูกที่คู่ปรากฏอยู่ในตอนที่พระรามต้องถูกเนรเทศเพื่อให้พระภรตได้ครองเมือง พระรามยินดีปฏิบัติตามโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ พระรามในรามายณะและรามเกียรติ์มีคุณสมบัติของลูกที่ดีตรงกันคือ อยู่ในโอวาท มีความกตัญญู รักษาสัตย์ของพ่อยิ่งกว่าอื่นใด มีความเคารพรักแม่เลี้ยงเสมอด้วยแม่ของตน ในรามายณะมีข้อความแสดงตอนนางไกเกียตอบนางค่อมมันดิรา ผู้เอาข่าวการแต่งตั้งพระรามเป็นรัชทายาทมาบอก ว่าดังนี้

"ฉันไม่เห็นความแตกต่างระหว่างพระรามและพระภรตเลย ฉันยินดีที่พระรามได้เป็นผู้ปกครองแผ่นดิน ไม่มีข่าวใดที่ฉันจะเห็นด้วยเท่ากับข่าวนี้ ... เธออยากได้อะไรฉันจะให้ตามทีปรารถนา" ¹

¹Ibid., I, p. 175

"I see no difference between Rama and Bharata, and I rejoice that Rama should become Regent of the empire. No news could prove more agreeable to me ... there-fore choose what will give thee the most pleasure and I will bestow it on thee."

นางมัทราต้องใจความพยายามผูกขมูกอยู่เป็นเวลานานกว่านางจะเปลี่ยนความคิดได้ ตามธรรมดาแลนางโกเกยี้ควรจะรักพระภรตซึ่งเป็นลูกของตนมากกว่าพระราม และนางน่าจะรู้สึกริษยาเสียขวัญเข้าไป แต่หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ซอนี่แสดงว่าความดีของพระรามมีอิทธิพลเหนือจิตใจนางโกเกยี้ผู้เป็นแม่เลี้ยง ผู้แค้นยังมีใจมุ่งแสวงให้เห็นความดีของนางโกเกยี้เป็นแน่ เพราะในที่สุดเมื่อนางถูกขมูกมากเข้าก็เลยคล้อยตาม และบังเกิดความรักริษยาเข้ามาแทนที่

เมื่อพระรามได้ทราบความจากนางโกเกยี้ว่านางขอให้ทศรถตั้งพระภรตเป็นรัชทายาท และให้เนรเทศพระองค์ไปอยู่ป่า 14 ปี พระรามก็มีใจแสดงอารมณ์หรือความรู้สึกผิดปกติก้อย่างใดเลย กลับยอมรับการถูกเนรเทศด้วยความเต็มใจ ทั้งยังกล่าวว่า

"สิ่งเดียวที่หม่อมฉันเสียใจและรู้สึกบาคใจก็คือ ทำไมพระเจ้าอยู่หัวจึงไม่ตรัสแก่หม่อมฉันถึงเรื่องแต่งตั้งพระภรต หม่อมฉันเต็มใจอย่างยิ่งที่จะยกสีกา ราชอาณาจักร ชีวิต และทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดของหม่อมฉันให้แก่พระภรต ถ้าพระองค์ทรงขอสิ่งเหล่านี้" ¹

แล้วพระรามก็สั่งให้ไปรับพระภรตกลับมาอยุธยา ส่วนพระองค์เองก็เตรียมการออกเดินป่า โดยมีได้มีการซักถามพระราชบิดาเลย พระรามมิได้แสดงอารมณ์ใดๆ ทรงวางเฉยประคองโยคี

ก่อนที่จะออกเดินป่า พระรามได้ไปลาท้าวทศรถ ทั้งยังได้กล่าวยืนยันว่าตนไม่ประสงค์ที่จะได้ราชบัลลังก์ จะออกป่าเพื่อรักษาคำพูดของพระชนก แล้วจึงจะกลับมา พระรามยังได้กล่าวปลอบใจท้าวทศรถให้หายเป็นห่วง โดยได้กล่าวถึงความนารีบรมย์ของชนชาติในป่า และได้ย้ำถึงความต้องการที่จะรักษาคำพูดของพระชนกเหนือสิ่งอื่นใด ²

เมื่อทศรถสิ้นพระชนม์ พระภรตได้ออกไปอยู่เชิงภูเขารามเข้าเมืองโดยมีฤๅษวาสี และฤๅษีวศิษฐ์ไปช่วยเจรจา แต่พระรามหาได้ยอมตามไม่ ยังคงยึดมั่นอยู่กับคำสั่งของพระราชบิดา

¹Ibid., p. 210

"One thing only saddens me and pierces my heart; why did the king himself not inform me of Bharata's installation? With cheerful heart, I would willingly give Sita, the kingdom, my life and my possessions to my brother Bharata, if he asked them of me."

²อโศกภาค ๓๔ บทที่ 34

พระรามกล่าวแก่ชิวติษฐ์ ว่าดังนี้

"เป็นคำสั่งของท้าวทศรถผู้บังเกิดเกล้าของฉันทน์ ฉันจึงไม่สามารถฝ่าฝืนได้" ¹

ในวาระที่ของเรากล่าวว่า เมื่อทศรถให้เตรียมราชาภิเษกพระราม นางคอมภุจก็คิดแทนพระรามที่เคยแกล้งยิงนางให้อนุชาดู นางจึงเข้าไปทูลยุยงนางไภยเกษีว่าดังนี้

"ตั้งแต่ว่าบาทูเหตุ	ก็แสนทุกข์แสนทเววหนักหนา
ซึ่งพระแม่ถึงเสียไม้นำพา	เห็นควยฉานฟ้าดำวไร
อันองค์พระพรตสุริยวงศ์	พระมารดาคำพงศ์เป็นไฉน
จึงไม่ได้ครองเวียงชัย	ความช้านอภัยพันทวี" ²

นางคอมภุจเพียงเท่านั้น นางไภยเกษีก็เกิดความเห็นชอบทันที ช้ายังทเววคาดใจให้อัจฉา
นางพุกว่าดังนี้

"ไคฟังนางคอมพาที	ทเววเห็นชอบทุกสิ่งอัน
ทั้งทเววศลจิตต์ให้อัจฉา	องค์พระจักรารังสรรค์
ที่จะไคไปปรางอาชรรรม	กัลยาจึงตอบคำไป
เอ็งว่าก็ตองกับภูคิต	สุฤฤทธิจะทำกระไรไค
ตั้งแต่ว่าเหตุก็เศร้าใจ	เราจะคิตฉันทน์ไคนะภุจจี" ³

เมื่อพระรามทราบความจากนางไภยเกษีว่า ตนตองถูกเนรเทศก็รำพึงคิดและตอบนางว่า

"อันองค์สมเด็จพระบิดุเรศ	ทรงเคบัญญาประกาศิต
คิงหนึ่งเหล็กเพชรขวลิต	ลิติตลงบนแผ่นศิลา
เหตุไฉนจึงตรัสดังนี้	นิคทีประหลาดหนักหนา
คิดแล้วสนองพระวาวจา	ซึ่งพระจอมโลกาสูธาธาร
สั่งให้ชาบวชเป็นคาส	ไปสร้างพรตอยู่ในไพรสาณต์

¹Ibid.; p. 420

"The command laid upon me by King Dasaratha, my Sire, who begot me, cannot therefore be disregarded."

²พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 56.

³เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

กำหนดสืบสืบประมาณ	ก็ตองคามอวตารของลูกรัก
เมื่อแรกจะให้ครองพระนคร	จะปรีดาถาวรก็หาไม่
หากเกรงพระเชษฐาในย	จำใจรับราชวาที
ถึงแต่พระแม่จะบังคับ	ก็จะรับใส่เกล้าเกศี
อย่าอวตารอนใจพระชนนี	ว่าแล้วจรลีออกมา" ¹

ความอีกตอนหนึ่งพระรามพูดกับนางกุญจีว่า

"อันสัจย์ตรงค้ทรงชัย	กุนีมิให้เสียขรรค์
อย่าว่าแต่ไปสืบสืบ	จะถวาทวีจนาสัจย์
ให้เป็นที่สรรเสริญแก่เทวัน	ว่ากตัญญูต่อบิดา" ²

พระรามในรามเกียรติ์ของเรา ก็คงยึดมั่นในกตัญญู และรักษาสัจย์ของพระชนกเช่นในรามายณะ แต่รามเกียรติ์ของเราไม่เน้นหนักเท่ารามายณะ พระรามในรามายณะสำนึกในกตัญญู และคำของพระชนกแต่เพียงอย่างเดียวไม่มีเหตุผลอื่น แต่พระรามของเราในขณะที่ทำหน้าที่ของลูกที่ติดกระหนกในหน้าที่ของการอวตารอยู่ควย จึงทำให้ผู้นานรู้สึกว่าพระรามไม่ใช่มนุษย์อยู่เสมอ และแม้จะมีความเคารพเชื่อฟังคำของพระราชมบิดาก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ทำให้เรารู้สึกว่าความประพฤติของพระรามประทับใจเท่าพระรามในรามายณะ ผู้วิจัยเองมีความรู้สึกที่พระรามของเราทำหน้าที่ของนารายณ์อวตารมากกว่าการทำหน้าที่ของลูกที่ก

ในฐานะพี่ พระรามเป็นที่ที่ก ทำคนเสมือนพ่อ และเพื่อนของน้อง ปราศจากความริษยาอาฆาตปรารถนาจะไถ่ถอนมีความสุข ไม่ประสงค์ที่จะไถ่ถอนต้องร่วมรับทุกข์กับตน

ในรามายณะ อโยธยากาถ์ บทที่ 7 นางไกเกิดพูดกับนางค่อมมันตราว่า

"ถ้าพระรามได้เป็นกษัตริย์ พระภรตก็ได้เป็นควย เพราะพระรามถือว่าน้อง ๆ

มีฐานะเท่ากันตนเอง" ³

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 470 - 71.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 476.

³ Ibid., p. 177.

"Should Rama become king, Bharata will also, since Rama regards his brothers as the equals of himself."

ที่กล่าวมานี้มีฐานะเท่ากับคน หมายความว่าไม่ใดกษัตริย์ หรือแสดงว่าองค์ท่านเอง ถือเสมือนเพื่อน คือคนในฐานะเดียวกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน พระรามมักใช้คำเรียกอุษาคงี้สาม ว่า "เพื่อนของฉัน" หรือ "เพื่อนรัก" เสมอ

มีบ่อยครั้งที่พระรามใช้คำเรียกน้องว่า "ลูกรัก" หรือ "ลูกของพี่" และปฏิบัติตนเยี่ยงพ่อ ปฏิบัติต่อลูก คือให้ความรัก ความเป็นห่วง ปกป้องคุ้มครองและเตือนสติ ดังเช่นความในโอบายภาณบทที่ 100 พระรามซักถามพระภคินีเกี่ยวกับภารกิจที่พระภคินีปฏิบัติด้วยความห่วงใย และด้วยความหวังที่จะให้ของประสบความสำเร็จ คำพูดของพระรามยืดยาว ล้วนแต่เต็มไปด้วยคำถาม และคำเรียกพระภคินีว่า "ลูกรัก" หรือ "ลูกของพี่" อยู่ตลอดเวลา ในที่นี้จะคัดลอกมาเพียงเล็กน้อย ว่าดังนี้

"ลูกของพี่ เธอคนอนไคหรือเปลว ? ต้นนอนแต่เขาหรือเปลว ? ยามคึกเขอนักถึงวิธีการที่จะทำงานให้สำเร็จลุลวงหรือเปลว ? เธอคัดสินใจตามลำพังคนเดียว หรืออาศัยความเห็นของคนส่วนใหญ่ และผลของการคัดสินใจนั้นประชาชนในราชอาณาจักรได้รับทราบหรือเปลว"¹

ในอุทกกาถ บทที่ 49 พระรามรำพันถึงพระลักษมณ์ เมื่อพระลักษมณ์ยอมเพราะถูกศรนาศ ในศึกอินทรชิตครั้งที่ 1 ว่าดังนี้

¹Ibid., p. 394

"my Son, hast thou overcome sleep ? Dost thou wake betimes ? In the second half of the night, dost thou reflect on the means to ensure success in thy enterprise ? Dost thou make thy decision alone or with a large number of others, and, when taken, is it made public in the kingdom ?"

"จะมีประโยชน์อะไรกับการที่จะไต่พบสีกา หรือการที่จะมีชีวิตอยู่ เพราะว่ามัน
ของเราถูกฆ่าในการสู้รบและนอนตายให้เห็นอยู่เช่นนี้ เราอาจจะหาชายาที่เสมอกับสีกาได้
ในโลกนี้ แต่ไม่อาจหา น้อง เพื่อน และสหายในยามศึกเยี่ยงลักษมณ์ได้ / " ¹

คำพูดและพฤติกรรมของพระรามาธิบดีที่แสดงต่อน้อง เป็นการแสดงความรักที่บริสุทธิ์ปราศจาก
การหวังผล เต็มไปด้วยความเสียสละและหวังดีโดยแท้ รามายณะเนนให้เห็นว่า พระรามเป็นที่
ที่ประเสริฐสุด

พระรามในรามเกียรติ์ของเรา ก็ยังคงเป็นตัวอย่างของพีทิตได้ แต่ดูแถมมีใครแสดงให้เห็น
หรือเน้นมากเท่ารามายณะ คงจะสังเกตได้จากการเปรียบเทียบข้อความในฉบับของวาลมิกี และ
ฉบับของไทย

ต่อไปนี้จะยกคำพูดของพระรามาธิบดีที่คัดค้านพระลักษมณ์ไม่ให้ต่อสู้กับพระภรตซึ่งกำลังมุ่งหน้า
มาหา ทั้งนี้เพราะพระลักษมณ์เข้าใจว่าพระภรตจะเข้ามาหาพระราม พระลักษมณ์จึงขึ้นอาสาเข้าต่อสู้
เพื่อป้องกันพระราม ความในรามายณะ บทที่ 97 แห่งอโยธยาภาคส่วา ดังนี้

"มีสาเหตุอันใดที่จะต้องจับธนู คาบ และสวมเกราะ เพียงเพราะพระภรตได้มายัง
สถานพื้น ... โอ ลักษมณ์, พี่จะปรารถนาในราชบัลลังก์และจับอาวุธก็ต่อเมื่อเป็นการคุ้มครอง
เป็นความสุข และเป็นความภักดีต่อน้อง ๆ เท่านั้น ... พระภรตเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของพี่
เขาเป็นผู้ที่เต็มใจทำหน้าที่ของวงศ์ตระกูล ... เขาคงมาหาเรา มิได้คิดที่จะมาทำร้ายแต่
อย่างใด ... เขาไม่สมควรที่จะไต่ยีนคำพูดที่รุนแรง และไม่นำฟังจากปากของเธอ ...

¹Ibid., III, p. 119

"Of what use to me is the recovery of Sita or even life itself, since my brother, now lying before mine eyes, has been struck down in the fight? It were possible for me to find a consort equal to Sita in this world of mortals but not a brother, friend and comrade in arms such as Lakshmana / "

ถ้าเขาได้รับสิ่งเหล่านี้ก็เท่ากับที่ได้รับด้วย ..."¹

พระลักษมณ์ก็ฟังคำพระรามแล้วถึงกับเอ่ยปากว่า

"หม่อมฉันคิดว่าทูลกระหม่อมพอเสด็จมา (ตรัสถ้อยคำเหล่านี้) ด้วยพระองค์เองทีเดียว"²

หมายความว่าคำพูดของพระรามราวกับเป็นคำพูดของผู้ที่ เป็นพ่อ ทำให้พระลักษมณ์เลื่อม

ความคิดเดิม

ความในตอนนี้ด้วยกันนี้ พระรามในรามเกียรติ์ของเราพูดว่า

"เมื่อนั้น	พระพิณรุณก็ร้องสรรค
จึงทามอนุชาวิลาวัณย์	เจ้าอย่าหุนหันโกรธา
อันเราพี่น้องทั้งสี่	เทเวศธานีพร้อมหน้า
ประชุมเชิญให้ไถ่ถอนมา	ปรัมหม่อสุรสาธาณ
ถ้าพระพรตรวมคิดกับชนนี้	ไว้นักงานที่จะสังหาร
เห็นจะไม่เป็นภัยพาล	พระอาจารย์ทั้งสี่ก็ตามมา
แล้วสององค์ทรงเพศเป็นนักสิทธิ์	ผิดที่ที่จะตามมาเช่นฆ่า
แล้วเดินกันแสงโศกา	ไม่ถือศัสตราสิ่งใด
พอจงพิศดูให้ประจักษ์	น้องรักอย่าคิดสงสัย
เห็นจะตามมารับกลับไป	ยังในอยุธยาธานี ฯ" ³

¹Ibid., I, p. 388

"What cause is there for a bow, a sword and armour, because the extremely valiant Bharata has come here himself ? ... It is only for the protection and happiness of my brothers, O Lakshmana, that I desire the throne and would take up arms in loyalty to them / ... he is dearer to me than my life, he, who is mindful of the duties of his race / ... Bharata has come to see us, nor has he ever thought of harming us in any way ... Indeed he must hear no harsh or disagreeable word what-sover from thy lips; if an affront is offered to him, it is offered to me / ... "

²Ibid., p. 386

"I think that it is our father Dasaratha who has come here to visit us himself /"

³พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 557 - 8.

คำพูดของพระรามในรามเกียรติ์ไม่ได้แสดงความรักและความเป็นพี่ที่หาใหญ่ฮวนรู้สึกขี้ใจ และกินใจเทวรามายณะ ดังที่โลกกล่าวมาตอนต้นแล้วว่าพระรามสำนึกในหน้าที่ของการอวตาร อยู่ตลอดเวลา ทำให้ขาดลักษณะของความเป็นเบี่ยงเบนในอุคมคติ พระรามในรามเกียรติ์ของเรา เป็นพี่ที่จริงจังอยู่ แต่ดูเสมือนจะไร้อำนาจและความเคียดชังกับน้องอยู่บ้าง ดังความในตอนที่ว่า

"ถ้าพระพรทรมคิดกับชนนี้ ไฉนงานพี่จะสังหาร"

จะเห็นได้ว่า พระรามในรามายณะมีความรัก ความไว้วางใจน้องโดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ แต่ฉบับของไทยแสดงความไม่ไว้วางใจน้องเท่าไรนัก

แต่ถึงกระนั้นก็ตาม พระรามในรามเกียรติ์ของเราก็คงอยู่ในฐานะของพี่ที่ดี มิได้โกรธเคือง วิชาอาคมพระพรตผู้เป็นน้องแต่อย่างใด เพียงแต่ตัวพระรามของเรามิได้แสดงออกซึ่งคุณธรรม ของพี่ที่เคียดชังเทวพระรามในรามายณะเท่านั้น

ในฐานะสามี เมื่อเอ่ยถึงพระรามในฐานะของสามี อาจมีผู้กล่าวหาว่าพระรามเป็นสามีที่ไม่ดี เพราะสั่งให้ฆาตีดาควยโหด¹ หรือให้เนรเทศนางเพราะเกรงค่านินทาของชาวเมือง² สำหรับข้อนี้ถ้าจะกล่าวแก่ก็อาจจะพูดได้ว่า ตามความในรามเกียรติ์นั้นเหตุที่พระรามให้ฆาตีดา ก็เพราะพระรามเข้าใจผิดคิดว่านางสีดายังหลงไหลทศกัณฐ์อยู่ ซึ่งการกระทำนี้อาจจะรุนแรงไปบ้าง ส่วนในรามายณะนั้นพระรามเนรเทศสีดาก็เพราะเห็นแก่ประชาชนมากกว่าความสุขของตน พระรามต้องการเป็นตัวช่วยนำปกครองที่ดี เป็นกษัตริย์ที่พึ่งเสียดียงประชาชน ผู้แต่งต้องการยกย่องพระราม ในฐานะนักปกครองมากกว่าอื่นใด

ถ้าจะหยิบยกเอาเรื่อง เพียงส่วนน้อยนี้มาสรุปว่าพระรามเป็นสามีที่ไม่ดีก็คงไม่ยุติธรรมนัก เพราะเรื่องราวของพระรามยังมีอีกมากด้วยกัน การกระทำส่วนใหญ่จัดได้ว่าเป็นการกระทำ ของสามีที่ดี

¹ตามความในรามเกียรติ์

²ตามความในรามายณะ

วรรณคดีอินเดีย และวรรณคดีไทยหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าพระเอกมักเจ้าชู้ มีภรรยาหลายคน เป็นเหตุให้เกิดความหึงหวง ริษยาอาฆาตกัน มิได้เกิดความสุขในครอบครัว กังวาลทวาทศรณในรามายณะและรามเกียรติ์ต้องได้รับความทุกข์โศกอันเนื่องมาจากการมีภรรยาหลายคน แต่พระรามเป็นผู้นั้นคงในรักเดียว จึงนับได้ว่าเป็นสามีสัก

การกระทำของพระรามที่แสดงถึงความเป็นสามีสักก็คือ การคัดค้านไม่ให้นางสีดาติดตามตนไป เพราะเกรงว่าจะได้รับความยากลำบาก เมื่อตนได้รับทุกข์ก็ไม่อยากให้ภรรยาได้ทุกข์ด้วย คำพูดของพระรามในรามายณะอโยธยากาณฑ์ บทที่ 28 เป็นการแสดงให้เห็นถึงความยากลำบากในการที่จะมีชีวิตอยู่ในป่า พระรามพรรณนาถึงความน่ากลัวอันตรายและความทุกข์ยากนานาประการทั้งนี้ เพราะไม่อยากให้สีดาผู้เคยได้รับแต่ความสบายต้องไปลำบากกับตนด้วย ครั้นสีดาวิงวอนและแสดงความต้องการอย่างแน่วแน่ว่าประสงค์จะติดตามไปด้วย โดยให้เหตุผลว่าการอยู่โดยลำพังทำให้นางเป็นทุกข์อย่างหนัก พระรามจึงตอบว่าดังนี้

"โอ เจ้าหญิง, เมื่อเธอไม่เป็นสุข แม้แต่สวรรค์ก็ไม่น่าอภิรมย์สำหรับฉัน ฉันไม่เคยมีความกลัวสิ่งใดทั้งสิ้น ฉันเป็นเสมือนพระพรหมผู้ปราศจากความกลัว แม้ว่าฉันจะสามารถคุ้มครองเธอในป่าได้ แต่ฉันก็มีใฝ่ดวงรูถึงจิตใจของเธอในการที่จะพาเธอไปมีส่วนร่วมกับการถูกเนรเทศของฉัน โอ ไมถิลี,¹ ฉันทราบแล้วว่าเธอตกลงใจที่จะอยู่กับฉัน ฉันก็ไม่อาจทิ้งเธอไว้ได้เปรียบเสมือนลูกไม่อาจจะหนีห่างจากพ่อแม่ได้"²

¹หมายถึงนางสีดา

²Ibid., p. 239

"O Princess, when thou art unhappy, heaven itself has no attraction for me, fear does not exist for me, like the self created Brahma I am wholly fearless. Though capable of protecting thee in the forest, yet I did not fully know thy mind in the matter and therefore declined to take thee to share my exile. Seeing that thou art determined to remain with me, O Maithili, I cannot abandon thee, as a son cannot withdraw his love from his parents."

พระรามยอมให้สีกาติดตามไปเพราะเป็นความประสงค์และความสุขของนาง การที่พระรามไม่อยากให้นางตามไปนั้นเป็นเพราะไม่ต้องการให้นางลำบาก ทั้ง ๆ ที่พระรามเองก็จะหาความสุขไม่ได้จากนาง แต่พระรามก็ยอมสละสุขของตนเพื่อความสุขของคนรัก ครั้นมาทราบความต้องการอันแท้จริงของนาง จึงได้ยินยอมให้นางไปด้วย ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าพระรามเป็นสามีที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว เป็นผู้ที่มีความรักอันบริสุทธิ์

ครั้นเดินทางไปสู่ป่าควยกันแล้ว นางสีกาถูกลักพาไป พระรามก็พยายามบากบั่นติดตามไป โดยไม่คิดทอดทิ้ง แม้จะต้องทำศึกสงครามอย่างเห็นคเห็น้อยแทบจะเอาชีวิตเข้าแลกก็ตาม และตลอดเวลาที่อยู่ห่างกัน พระรามก็ยังซื่อสัตย์ต่อนาง และมีความทุกข์โศกถึงนางยิ่งนัก

ในรามเกียรติ์ของเราคุณสมบัตินี้พระรามยังคงมีอยู่ เพียงแต่อาจดูต่างไปเพียงสิ้น ๆ ไม่เด่นชัดเท่ารามายณะซึ่งมีการบรรยายโดยละเอียด คำพูดของตัวละครตอนข้างจะยืดยาวทำให้ได้ภาพพจน์และนำหนักดีกว่ารามเกียรติ์

ในฐานะภักดิ์ หน้าที่หรือภารกิจที่สำคัญของพวกวรรณคดีคือการรบ และการปกครอง

1. ทางด้านการรบ พระรามต้องทำสงครามเป็นเวลานาน บทบาทเกี่ยวกับการสงครามของพระรามมีดังนี้

1.1 ตอนพิเภกสามัคคี เหตุการณ์ตอนนั้นแม้จะมีใจการรบโดยตรงก็ตาม แต่ก็ควรนับเนื่องด้วยการสงครามเช่นกัน เมื่อพระรามได้ฟังความเห็นของสุครีพซึ่งแสดงความไม่ไว้วางใจพิเภกและเห็นว่าควรกำจัดพิเภกเสีย วานรอื่น ๆ ก็เห็นควย เว้นแต่หนุมาน พระรามได้รับฟังความเห็นของเหล่าทหารแล้วก็แสดงความเห็นของตนว่า

"ในยามวิกฤตกาลเราควรรับที่ปรึกษาผู้ปรารถนาในกิจการของเพื่อน และมีความฉลาด รอบคอบ"¹

¹Ibid., III, p. 38

"in times of crisis one should always receive the counsel of one who desires the welfare of his friends, and who is intelligent and prudent."

"ฉันจะไม่ปฏิเสธที่จะรับบุคคลที่ทำคนเสมือนเพื่อน แม้ว่าฉันจะทำผิดไป แต่ก็คงไม่มีคนชื่อสัตย์คนใดที่จะตำหนิฉันในเรื่องนี้" ¹

"... ดังนั้น การไม่ยอมให้ที่อาศัยแก่ผู้ที่มีมารองขอ นับเป็นอาชญากรรมที่น่ารังเกียจยิ่ง ... ฉันจะให้ความปลอดภัยแก่เขา ไม่ว่าเขาจะเป็นพิเภงษ์ หรือราพณ์ก็ตาม" ²

เมื่อได้ยืนยันความคิดของตนแล้ว พระรามก็ซักถามพิเภงษ์เอง แล้วตั้งให้พิเภงษ์เป็นราชาของพวกยักษ์ พิเภงษ์ไครกราบทูลว่ากำลังศึกในลงกาเข้มแข็งมาก แต่พระรามก็ยืนยันว่าจะสู้

ในรามเกียรติ์เมื่อพิเภงษ์เข้ามาสวามิภักดิ์ พระรามครัสแก่เสนาอำมาตย์ว่า

"บ้นื้อสุรีหนีภัย	ตั้งใจมาฝากชีวา
ไม่ควรจะเลี้ยงขุนยักษ์	ฤาจักเลี้ยงได้ให้เร่งว่า
ตัวมันก็รู้โทษรา	แต่เป็นอนุชาตศักดิ์" ³

สุครีพกราบทูลตามที่ท้าวพระยาอรรโศปรีชากันแล้วว่า

"อันซึ่งพิเภงษ์ขุนมาร	ให้การยังยืนแต่เดิมมา
เห็นจริงว่าฉีกกับพี่ชาย	กลัวตายจึงหนีมาหา
โดยสัตย์สุจริตอดสุรา	ไม่เป็นมารยาพิราใน
ถึงกระนั้นก็พวกปัจจำมิตร	จะวางจิตคิดว่าดีก็มีได้
ขอมิให้ทำสัตย์สาบานไว้	ต่อไต่เบื้องบาทพระจักรี
แล้วจึงเอาไว้ในสงคราม	จะเกรงขามอะไรแก่ยักษ์

¹Ibid., p. 41

"I shall never refuse to receive one who presents himself as a friend, even were I mistaken no honest man could reproach me for it."

²Ibid., p. 42

"Therefore it is a heinous crime not to give shelter to those who petition it on this earth; ... I shall offer him security whether he be Bibishana or Ravana himself /"

³พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. เรื่องเดิม. เล่ม 2, หน้า 225.

"อันพวกอสูรหมื่นล้าน
ที่เอกจัตเอาอสูร
ก็ไกลกันคั่งคินกับฟ้า
คั่งหึ่งห้อยกับดวงพระอาทิตย์

ทหารทัพพิศตรัยณิ
เปรียบกับกระบี่ที่อ่อนฤทธิ์
อสุราราจะระดอคิด
ผิดที่จะหักเทียมกัน"¹

การที่กล่าวถึงความเข้มแข็งของกองทัพพระรามซึ่งเหนือกว่าของทศกัณฐ์มากนั้น ทำให้ตัวพระรามขาดความสำคัญไปบ้าง รามเกียรติ์ของเราไม่ได้เน้นที่ความสามารถของพระรามมากนัก หากไปเน้นที่องค์ประกอบต่าง ๆ ที่ช่วยให้พระรามมีชัยชนะ ในรามายณะเน้นที่ตัวพระรามมีหลายครั้งที่แสดงให้เห็นว่าพระรามเป็นผู้ที่เชื่อมั่น และตัดสินใจตามความคิดของตัวเองมากกว่าพระรามของเรา

1.3 การรับความช่วยเหลือจากพิเภก การทำศึกของพระรามได้อาศัยความช่วยเหลือของพิเภกเป็นอันมาก กล่าวคือพิเภกเป็นผู้ให้คำแนะนำ และบอกกล่าวตักเตือนในทางที่จะเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายพระราม นับตั้งแต่การเดินทัพไปลงกา กลวิธีในการรบ กลอุบายของฝ่ายยักษ์ และวิธีแก้ไขเมื่อเพลิงพล้ำในการสงคราม ต่อไปนี้จะกล่าวถึงลักษณะการที่พระรามรับความช่วยเหลือจากพิเภกทั้งในฉบับของ วาฬมิกิ และฉบับของไทย

ในรามายณะพระรามได้รับความช่วยเหลือจากพิเภกน้อยกว่าในรามเกียรติ์ พิเภกมิได้ช่วยเหลือพระรามดังนี้คือ

- แนะนำให้สุครีพไปบอกให้พระรามขอความช่วยเหลือจากสาครเทพ
- เพื่อเดินทางไปลงกา ²
- จับตัวพวักษที่ปลอมเข้ามาในทัพพระราม ³
 - แนะนำให้ส่งสี่เสนาเข้าไปสืบข่าวในลงกา ก่อน ⁴
 - บอกพระรามว่าสี่คาไม่ตาย หากเป็นกลอุบายของอินทรีชิต ⁵

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 234.

² ยุทธกาณตี บทที่ 19

³ ยุทธกาณตี บทที่ 30

⁴ ยุทธกาณตี บทที่ 37

⁵ ยุทธกาณตี บทที่ 84

ลักษณะการช่วยเหลือของพิเภกเป็นไปอย่างธรรมดา และมีใ้ทำให้บุคคลิ
ลักษณะของพระรามคอยไป พระรามมิได้ถามพิเภกก่อนที่ทำการศึกสงครามทุกครั้งอย่างใน
รามเกียรติ์ ยิ่งไปกว่านั้นพระรามยังแสดงความเป็นตัวของตัวเอง มิได้คอยถามพิเภกเสมอไป
ดังจะเห็นได้จากตอนที่พิเภกจับศูเกะ สารณ และสารทูล ซึ่งปลอมเข้ามาสืบข่าวศึกของพระราม
พิเภกนำตัวไปถวายพระรามพร้อมทั้งกล่าวโทษว่าพวกเหล่านี้คือศัตรูซึ่งปลอมเข้ามา พิเภก
มิได้แนะนำว่าพระรามควรจะจัดการอย่างไรกับพวกศัตรู แต่โดยนัยแล้วพิเภกก็หวังจะให้พระราม
ลงโทษ พระรามได้ทราบแล้วก็มีใ้ปรึกษาผู้ใ้ควาจะจัดการลงโทษสถานใดอย่างในรามเกียรติ์
ของเรา แต่พระรามสั่งทันทีว่าให้ปล่อยตัวไป ในรามเกียรติ์ของเราพระรามมิได้ใ้ความคิด
ของตนฝ่ายเดียว โดยมากมักขอคำแนะนำจากเหล่าอมาตย์มนตรีก่อน ตอนที่สุภสารปลอมตัว
เข้ามาในกองทัพครั้งนี้และถูกทหารพระรามจับได้ รามเกียรติ์ของเรากล่าววว่า

"จึงมีพระราชบัญชา

ให้ปรึกษาโทษยกนี้

อันอายุสุภสารตนนี้

โทษมันจะมีประการใด" ¹

ที่ประชุมใ้ความเห็นวว่า

"สุภสาร เป็นพวกปัจจามิตร

คิดการผู้ใ้เวยปลอมมา

ฆ่าเสียก็ไม่ใช่เกียรติยศ

ควรคงชีวิตยกษา

แต่ใ้เฝียนตระเวนสุธา

สักหน้าปล่อยไปใ้หน้ามัน" ²

พระรามจึงสั่งวว่า

"จงทำตามปรึกษาที่วว่าไว้

ใ้สมน้ำหน้าอสูร" ³

พระรามในรามเกียรติ์ต้องฟังพิเภกมากมายจนเกือบจะพูดใ้ควาพระรามมิได้
ใ้สติปัญญาของตนเองเลย พิเภกมีหน้าที่บอกกลศึกใ้ตลอดเวลา

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 2, หน้า 238.

²เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 238 - 9.

³เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 239.

ในการทำศึกกับทศกัณฐ์ พระรามได้รับคำแนะนำ คำบอกกล่าวอันเป็นประโยชน์ แก่ตนเอง เป็นอันมาก ขอนี้ทำให้รู้สึกว่พระรามไม่สามารถเท่าใดนัก พิเภกบอกทุกอย่างตั้งแต่ ทำเลที่จะตั้งทัพ กำลังความสามารถของฝ่ายทศกัณฐ์ว่าใครมีความสามารถ มีวิชาการอะไร ควรจะ แกะไขควยวิธีการอันใด เมื่อฝ่ายทศกัณฐ์ไขกลอุบายลง พิเภกก็บอกความจริงให้ เมื่อฝ่ายพระราม เปลื้องพล้ำกับออกวิธีกะไขให้ นอกจากนี้พิเภกยังคอยทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะเกิดขึ้นใน อนาคตให้พระรามได้ทราบอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าพิเภกเป็นเสมือนแว่นทิพย์ของพระรามนั่นเอง

ในรามเกียรติ์พิเภกได้ให้ความช่วยเหลือพระรามในเรื่องการศึกหลายครั้ง
ด้วยกัน เช่น

- แนะนำให้พระรามตั้งทัพที่เขามรกต
- ให้ส่งพลวานร (สุกริพ) ไปหักฉัตร
- ทำนายว่าไมยราพจะสะกดทัพและลักตัวพระรามไป
- บอกยาแก้โมกษศักดิ์
- บอกอุบายให้หนุมานไปทำลายพิธีทนต์น้ำ
- แจ้งสาเหตุที่อินทรชิตไม่ออกรบ
- เคื่อนพระลักษมณ์ไม่ให้ประมาทอินทรชิต
- บอกวิธีล้างพิษกุมภนิยาของอินทรชิต
- บอกวิธีทำลายเศียรอินทรชิต
- ให้ทำอุบายทำลายอาวุธหัสพิเศษ
- บอกวิธีล้างพิษอุโมงค์ของทศกัณฐ์
- บอกพระรามให้ส่งหนุมานไปปลดวงสัตว์หิมพานต์
- บอกยาแก้หอกกบิลพัทธ์
- บอกวิธีทำลายพิษหุ้มน้ำทิพย์
- บอกเรื่องหัวใจทศกัณฐ์

อาจกล่าวได้ว่าพระรามในรามเกียรติ์ไม่สู้ได้ใช้สติปัญญาความคิดของคน ซึ่งก็สมกับคนเรื่องที่พระอิศวรสั่งให้เวสสุธยานเทพบุตรมาเกิดเป็นพิเภกเพื่อเป็นไส้ศึกให้แก่พระราม พระรามจึงอยู่ในฐานะที่ไม่ต้องตกสินใจ หรือแก้ปัญหาด้วยตนเองเลย ขອງใจสิ่งใดก็ถามพิเภกอยู่ตลอดเวลา ส่วนในรามายณะพระรามอาศัยพิเภกเป็นเพียงที่ปรึกษาเท่านั้น มิได้ใช้เสมือนแขนพิภพอย่างในรามเกียรติ์ ข้อนี้ทำให้บทบาทของพระรามของเราลดน้อยไปกว่าพระรามในรามายณะ

1.4 ตอนที่พระรามออกรบ ในรามายณะพระรามออกรบในตอนต่อไปนี้

- ศักอินทรีครั้งที่ 1 รบร่วมกับพระลักษมณ์
- ศักราพณ์ครั้งที่ 1 รบร่วมกับพระลักษมณ์
- ศักกุมภกรรณ ฆาตุมภกรรณ
- ศักอินทรีครั้งที่ 2 รบร่วมกับพระลักษมณ์
- ศักมกรากษะ ฆามกรากษะ
- ศักอินทรีครั้งที่ 3 รบร่วมกับพระลักษมณ์
- ศักราพณ์ครั้งที่ 2
- ศักราพณ์ครั้งที่ 3
- ศักราพณ์ครั้งที่ 4 ฆารราพณ์

ในรามเกียรติ์พระรามออกรบในตอนต่อไปนี้

- ศักกุมภกรรณ ฆาตุมภกรรณ
- ศักมังกรกรรณ ฆามังกรกรรณ
- ศักแสงอาทิตย์ ฆาแสงอาทิตย์
- ศักทศกัณฐ์ครั้งที่ 1
- ศักทศกัณฐ์ครั้งที่ 2
- ศักทศกัณฐ์ครั้งที่ 3
- ศักทศกัณฐ์ครั้งที่ 4 ฆาทศกัณฐ์

ในรามายณะพระรามได้ออกรบร่วมกับพระลักษมณ์หลายครั้ง แต่ในรามเกียรติ์ของเรา มีหลายครั้งที่พระลักษมณ์ออกรบตามลำพัง เช่นตอนรบกับอินทรชิตทั้ง 4 ครั้ง จะเห็นได้ว่าความบทบาทในการรบของพระรามในรามายณะมีมากกว่าในรามเกียรติ์ บุคลิกลักษณะในฐานะนักรบนั้น พระรามในรามายณะมีความเด็ดขาดและออกคำสั่งมากกว่าพระรามในรามเกียรติ์ และพระรามในรามายณะไม่โหดร้าย จิตใจเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและความมีใจกว้างกว่าพระรามของเรา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งรามายณะเน้นในด้านคติธรรม และปรัชญา มากกว่าความสนุกสนาน จึงทำให้ตัวละครมีบุคลิกต่างกัน

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความใจกว้างเมตตาของ นักรบธรรมาคือ เมื่อพิเภกจับศุกะ และสารณ ซึ่งปลอมเข้ามาตีขามถวามาถวาย พระรามกลับพูดกับศุกรว่าดังนี้

"ถ้าท่านได้สำรวจดูกองทัพและแหล่งที่ตั้ง เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จงกลับไปโดยสันติ แต่ถายังมีสิ่งใดที่ยังมิได้ตรวจตราและยังปรารถนาที่จะดูอีก พิเภกจะเป็นผู้นำท่านไปดูโดยตลอด"¹

แต่ในรามเกียรติ์ของเราพระรามเห็นชอบด้วยกับความเห็นของที่ประชุม ซึ่งให้จับตัว สุกสารมาลงโทษเขียนตี บีบขมบี บีมมือ เป็นการทรมาน และประจาน แล้วจึงปล่อยไป จะเห็นว่าพระรามของเรามีจิตใจเป็นทหารซึ่งยอมต้องมีความโหดร้ายในบางขณะ มีความระแวงสงสัยศัตรู และมีความคิดแค้นเคืองเป็นการตอบแทน แต่พระรามในรามายณะเป็นนักรบผู้สามารถ และมีคุณธรรมประจำใจเยี่ยงนักบวช คือมีการไม่ถือโทษ ให้อภัย ไม่รังแกผู้ที่อยู่ในฐานะที่เป็นรอง ดังจะเห็นได้จากความในบทที่ 80 แห่งยุพทรงถาดหูกถอนหนึ่ง พระรามห้ามพระลักษมณ์ ไร้อาวุธประหารยักษ์ให้หมดโคธ ว่าดังนี้

¹Ibid., III, p. 61

"If you have inspected the whole army and examined their positions carefully and fulfilled the mission entrusted to you, then return in peace. But if there is anything you have not investigated and you still wish to see, then Bibishana will show it to you fully."

"ไม่ควรกำจัดภัยทั้งหลายให้หมดจากโลก ไม่มีใครหรอกที่จะอาจฆ่าผู้ที่ลางอัย
รองขอความคุ้มครอง หลบซ่อน ยื่นยกมือไหว้ วังหน้ หรือซาศสติกได้" ¹

พระรามในรามายณะจะไม่ทำร้ายผู้ที่อยู่ในฐานะที่ไม่เสมอกัน แม้นั้นจะเป็นศัตรูก็ตาม
ลักษณะเช่นนี้เราจะพบเสมอตลอดเรื่องรามายณะ แต่รามเกียรติ์ของเรามิได้แสดงให้เห็นว่า
พระรามมีคุณธรรมเช่นนี้

2. ในทางการปกครอง พระรามเป็นนักปกครองที่ดี คือรู้จักเลี้ยงคน รู้จักใช้คนตรงตาม
ความสามารถของบุคคลนั้น ๆ เช่น ใจพิเภก และสุครีพเป็นที่ปรึกษา ใจพุ่มานในการทำธุรกิจ
ที่ต้องเสี่ยงภัย ใจองคตเป็นทูต ซึ่งพวกเหล่านี้มีความสามารถในกิจการที่ได้รับมอบหมายทั้งสิ้น
การรู้จักใช้คนนี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักบริหารหรือนักปกครอง จะเห็นได้ว่าพระรามไม่คองลงมือ
ทำงานทุกอย่างด้วยตนเอง แต่จะลงมือกระทำเมื่อถึงคราวจำเป็น นอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่ฟัง
ความคิดเห็นของที่ปรึกษา ไม่ถึงขั้นใช้ความเห็นของตนโดยไม่มีเหตุผล ไม่เห็นแก่ประโยชน์สุข
ส่วนตน มีความละเอียดและเคร่งครัดครหานินทา พระรามในรามายณะ และในรามเกียรติ์
มีคุณสมบัติเหล่านี้ตรงกัน กล่าวคือเรายังรักษาลักษณะของนักปกครองไว้ได้เช่นเดิม ผิดกันแต่
เพียงว่าของเขาเน้นคุณสมบัติเหล่านี้เด่นชัดกว่าของเรา ไม่ว่าจะโดยการบรรยาย หรือการกระทำ
ของตัวละครเองก็ตาม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในรามายณะโยชยากาณฑ์ บทที่ 100 เมื่อพระภรตเดินทางไปเชิญพระรามกลับเมือง
พระรามได้ซักถามพระภรตเกี่ยวกับการทำหน้าที่กษัตริย์มากมายหลายอย่างด้วยกัน คำถามต่าง ๆ
ล้วนแสดงให้เห็นว่าพระรามทรงมีความรอบรู้ในเรื่องความเป็นกษัตริย์หรือนักปกครองอย่างหา
ตัวจับได้ยาก ดังจะได้แปลความบางตอนมาแสดงไว้ดังนี้ คือ

"การปรึกษาหารือเป็นรากฐานแห่งชัยชนะของกษัตริย์ ราชมว / เขามีผู้แวดล้อม
เป็นอมาตย์มนตรีที่รู้จักความเจริญรุ่งเรืองของรัฐบาลที่ดีหรือเปล่า ?"

¹Ibid., p. 237

"Nay, it doth not behove thee to rid the earth of titans / No one may strike him who has withdraw from the fight, or who has sought protection or has hidden himself or stands before thee with joined palms or who is fleeing or intoxicated /"

"เธอชอบคนเขลาจำนวนมากศาสดามากกว่าคนฉลาดเพียงคนเดียวหรือ ?"

"เธอใช้คนที่มีความสามารถสูงทำงานยาก คนปานกลางทำงานปานกลาง และคนที่มีความสามารถต่ำทำงานต่ำหรือ ?"

"เธอแต่งตั้งมนตรีผู้ไม่คดโกง มีบิดาและบรรพบุรุษที่อยู่ในตระกูลดี เป็นผู้ที่มีสมรรถนะ ความซื่อสัตย์ และรับใช้ในกิจการสำคัญเป็นเลิศหรือ ?"

"เธอให้เกียรติโดยการไหวงวัลแก่ผู้กล้าหาญ ชำนาญในการสงคราม และประกอบวีรกรรมหรือ ?"

"เธอเลือกคนที่ได้รับการอบรมดี ปราศเปรื่องและเฉียบแหลม รู้จักพูดตรงประเด็นไว้เป็นทูตหรือ ?" ¹

ในรามเกียรติ์ไม่มีคำพูดดังกล่าวนี้เลย แต่มีการกระทำที่บ่งให้รู้ว่าพระรามเป็นนักปกครองที่ดีเช่นกันแม้จะไม่ชัดเจนเท่ารามายณะก็ตาม ดังจะเห็นได้ว่า ทุกครั้งที่พระรามจะกระทำการอันใดมักจะขอคำปรึกษาจากอมาตย์มนตรีก่อนเสมอ ไม่ตัดสินใจด้วยอารมณ์ตนเองเป็นที่ตั้ง ดังเช่นตอนหนุมานถวายแหวน แล้วหนุมานได้กระทำการนอกคำสั่งคือไปเผาถนกา พระรามก็วิงวอนหนุมานเป็นอย่างยิ่ง เพราะการกระทำดังกล่าวยอมหมายถึงชีวิตของนางสีดาด้วย ทั้ง ๆ ที่เป็นเช่นนั้น พระรามก็ได้หุ้หนุมานตามอารมณ์ของตน แต่พระรามทรงปรึกษาโทษของหนุมานว่าดังนี้

¹Ibid., I, pp. 394-5

"Take counsel, it is the root of victory for kings, O Raghava / Art thou surrounded by excellent ministers, who know the springs of good government ?"

"Dost thou prefer innumerable fools to one wise man ?"

"Dost thou employ the servants in granting those who are superior, superior work, those who are mediocre, mediocre tasks, and those who are inferior, inferior ones?"

"Dost thou appoint these ministers who are incorruptible, born of the fathers and for-bears of good family, who are full of integrity and excellent servitors in matters of importance ?"

"Dost thou honour with gifts the courageous officers who are expert in the art of warfare and known for their heroic exploits ?"

"Hast thou chosen one who is well instructed, alert, of keen intelligence, who knows how to speak to the point, as thy messenger ?"

"ดูก่อนเจ้ากรุงซีกิน
วายุบุตรหลวงราชบัณฑูธา

ท้าวพระยาพานรินชายขวา
โทษนี้จะว่าประการใด"¹

ที่ปรึกษาทูลว่าโทษหนุมนานถึงตาย แต่ขอประทานอภัยโทษให้หนุมนานสักครั้ง เพราะ
หนุมนานทำไปเพราะขาดความยั้งคิด การตีกงสงครามในเบื้องหน้ายังมีอีก พระรามทรงฟังความเห็น
ของที่ปรึกษาแล้วก็ทรงให้อภัยหนุมนาน จะเห็นได้ว่าทรงเป็นนักปกครองที่ดี ยามโกรธก็มีไฉไลโทษ
ผู้ใดบ้างคัมภีร์วิชาด้วยอารมณ์ ทรงมีสติโดยการขอความเห็นจากที่ประชุมก่อน

พระรามทรงเป็นผู้มีความรอบคอบ ทรงนิยมการกระทำตามแบบแผนที่ถูกต้อง ฉะนั้น
ในกิจการทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นเรื่องการลงโทษ การบำเพ็ญความดีความชอบ หรือการทำศึก
สงคราม พระรามจะปรึกษานักปราชญ์ก่อนเสมอ ดังเช่นตอนที่ของถนนเสร็จแล้ว พระรามก็ขอความเห็น
ว่าควรจะไปเข้าตีลงกาที่เดียวหรืออย่างไร สุครีพทูลว่าตามประเพณีโบราณแล้วควรจะต้อง
ไปเจรจาโดยดีก่อนจึงจะสมเกียรติของศึกกษัตริย์ มิฉะนั้นจะกลายเป็นการกระทำของโจรปล้น
เมืองไป พระรามทรงเห็นชอบด้วย

จะเห็นได้ว่ารามเกียรติ์ของเรามิได้เล็งที่ความรอบรู้ และการตัดสินใจด้วยตนเอง
อย่างถูกต้องของพระราม แต่เล็งที่การเป็นนักปกครองที่รอบคอบ ก่อนทำการอันใดต้องฟัง
ความเห็นของที่ปรึกษา ก่อน ถ้าความเห็นนั้นถูกต้องก็เห็นดีด้วย ซ่อนนับว่าเป็นคุณสมบัติที่ดี
ข้อหนึ่งของนักปกครอง

อีกประการหนึ่ง พระรามยังทรงเป็นผู้ที่รู้จักให้กำลังใจผู้ใดบ้างคัมภีร์วิชาโดยการกล่าว
ชมเชยเมื่อลูกน้องทำงานนั้นสำเร็จ และทรงระลึกถึงผู้ร่วมทุกข์ยาก แม้ในขณะที่พระองค์เอง
กำลังทรงมีความสุข ดังเช่นเมื่อเสร็จศึกลงกาแล้วพระรามก็ครองสมบัติพิสดานและสนมบริวาร
อย่างสุขสำราญ แต่ก็ยังทรงรำลึกถึงผู้ร่วมสงครามว่าเขาเหล่านั้นควรจะได้รับบำเพ็ญความชอบ
ตามสมควร เมื่อได้ทรงปรึกษาที่ประชุมแล้ว ก็ได้พระราชทานบำเพ็ญรางวัลแก่ผู้ร่วมสงคราม
โดยถ้วนหน้ากัน สิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงว่าพระรามในรามเกียรติ์ยังคงเป็นนักปกครองที่ดีเช่นกัน

ในยุทธภาคที่ ๒๓ ตอนที่ ๑๒๐ เมื่อเสร็จศึกลงกา พระรามให้นำนางสีดาลุยไฟเพื่อพิสูจน์
ความบริสุทธิ์ ทั้งนี้มีไว้เพราะพระรามไม่เชื่อใจนาง หากแต่เพื่อให้ประจักษ์ในความบริสุทธิ์ของนาง
พระรามผู้ท้าว

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. เรื่องเดิม. เล่ม ๒. หน้า ๒๐๖.

"เพื่อเห็นแก่ประชาชน สীตาควรจะพิสูจน์ด้วยการลุยไฟ ... ถ้าฉันไม่ให้ชานกี
ผู้ปราศจากความผิดพิสูจน์ตัวเองแล้วประชาชนยอมจะกล่าวว่า :- พระราม, โอรสท้าวทศรถ
ลุ่มหลงด้วยความเสนาหา / ฉันรู้ว่า นางไม่เคยมอบใจให้ใคร ซีกาแห่งท้าวชนก, ไมถิลี
มีความภักดีต่อฉัน" ¹

ในรามเกียรติ์ของเรา พอพระรามเห็นสีตา ก็มีความคิดว่า

จะใครไปอุ้มมองคั่นลักษณะ	มาชมเหนือคักพระจักรกฤษณ์
แล้วเกรงเทวาสุราฤทธิ	ทศทิศจะเหยยโยไฟ
ทั้งหมู่แสนยาพลากร	วานรจะนินทาได้
ว่ากูรักองค์อรไท	ไม่อาณแก่ไตรโลกา
มีจิตพิศวาสงววง	ลุ่มหลงด้วยความเสนาหา
มิไค่พิณิจพิจารณา	ธรรมคาหญิงตถถึงมือชาย" ²

ความในรามายณะ และในรามเกียรติ์แสดงให้เห็นว่าพระรามไม่ชอบทำอะไรให้เป็น
ที่ครหานินทา บังคับใจตัว มีเหตุผลเห็นออรมน์ ทั้ง ๆ ที่พระรามก็เชื่อใจสีตา แต่เห็นว่าคนอื่น
ที่ไม่รู้เห็นก็จะพากันตำหนิตน และนางด้วย จึงให้นางสีตาลุยไฟ

พระรามเป็นนักปกครองที่คอยสับตลับฟังความเห็นของประชาชนว่าจะวิพากษ์วิจารณ์
ตนและวงศ์ตระกูลอย่างไร เมื่อได้ทราบคำวิจารณ์แล้วก็มีไค่โกรธ แต่พยายามแก้ไขเพื่อเป็น
ตัวอย่างที่ดี พระรามยอมรับเสมอว่านักศรัยยอมต้องได้รับคำวิจารณ์จากพลเมือง ในรามายณะ
อุตตรกานต์ บทที่ 43 พระรามถามพระภรรยา

¹Ibid., III, pp. 341 - 2

"On account of people, it was imperative that Sita should pass through this trial by fire; ... Has I not put the innocence of Janaki to the test, the people would have said:- 'Rama, the son of Dasaratha is governed by lust /' It was well known to me that Sita had never given her heart to another and that the daughter of Janaka, Maithili, was ever devoted to me.

²พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. เรื่องเดิม. เล่ม 3. หน้า 535 - 6.

"ในเมือง และในชนบท ประชาชนเขาพูดถึงฉันอย่างไรบ้าง ? เขาว่าอะไรดีดา พระภรต และพระลักษมณ์บ้าง ? ... กษัตริย์ไม่ว่าจะอยู่ในป่าหรืออยู่เหนือราชบัลลังก์ ย่อมจะต้องยอมรับคำวิจารณ์เสมอ" ¹

พระภรตเล่าว่า ประชาชนต่างพากันวิพากษ์วิจารณ์ว่า

"เป็นอย่างไรหนอ พระรามจึงได้ไม่รังเกียจนางสีดาซึ่งถูกลักพาไปดังกา และถูกนำไปไว้ในสวนอโศกซึ่งต้องอยู่ในความเมตตาของยักษ์ ? บัดนี้ เราจะต้องยอมรับสถานะของภรรยาเราเช่นนั้นบ้าง เพราะว่าสิ่งใดที่พระมหากษัตริย์กระทำ ประชาชนควรจะทำตาม" ²

คำวิจารณ์นี้แสดงใจพระรามมาก เพราะทำให้พระองค์เสียชื่อเสียง แม้ความจริงจะเป็นเช่นไรก็ตาม พระรามจึงสั่งเนรเทศสีดาเพื่อไม่ให้ประชาชนประพจน์ในสิ่งไม่งดงาม เหตุผลของการเนรเทศสีดาในรามเกียรติ์ของเราเป็นเรื่องของความระแวงว่าสีดานอกใจเพราะพระรามพบรูปทศกัณฐ์ซ่อนอยู่ที่ไหน จะเห็นได้ว่ารามายณะเน้นในเรื่องความเป็นนักปกครองที่ยอมรับฟังความเห็นของประชาชน สละความสุขส่วนตัว เพื่อจรรโลงสังคมให้อยู่ในสถานะที่ดีขึ้นเป็นลักษณะเด่นของนักปกครองที่ดี

นอกจากนี้ ในรามายณะอูตตรกานต์ บทที่ 59 มีเรื่องแทรกซึ่งแสดงถึงความเป็นนักปกครองที่ดี คือรับฟังคำร้องทุกข์และตัดสินความโดยยุติธรรมโดยไม่เลือกบุคคล หรือกรณี แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อยอย่างไรก็ตาม เรื่องแทรกนั้นมีความว่า ในขณะที่พระรามปกครองเมืองอยู่นั้น

¹Ibid., p. 521

"What do they say of me in the town and country ? What do they say of Sita, Bharata and Lakshmana? ... Kings are always the subject of criticism whether they are in the forest or on the throne."

²Ibid., p. 522

"How is it that Rama was not filled with aversion for her after she had been taken to Lanka and conducted to the Ashoka Grove, where she was left to the mercy of the titans ? We shall now have to countenance the same state of affairs regarding our own wives, since what a king does, his subjects follow /"

ก็ให้พระลักษมณ์คอยสลับรับฟังว่าจะมีใครร้องทุกข์ หรือต้องการความช่วยเหลืออย่างไรบ้าง วันหนึ่งพระรามให้พระลักษมณ์ออกไปดู พระลักษมณ์คิดว่าไม่มีใคร พระรามก็ขอให้กลับไปดูใหม่ พระลักษมณ์พบสุนัขตัวหนึ่งมาขอเข้าเฝ้า ก็กลับมาทูลพระราม พระรามก็ให้นำตัวมาเฝ้า สุนัขตัวนั้นก็กล่าวฟ้องว่าตนถูกพราหมณ์ตีหัวแตก พระรามจึงให้ไตสวนคดี ต่อมาเกิดการฉีกพาทระหว่างแครงกับนกเคาแมว นกทั้งสองแย่งรังกัน จึงพากันไปเฝ้าพระรามให้ทรงตัดสิน

เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องแทรกอยู่ในอุคตรกาสต์ ไม่มีในรามเกียรติ์ของเรา เจตนาของเขาคงเพื่อแสดง หรือเน้นในเรื่องคุณธรรมของพระรามให้เด่นชัด เรื่องแทรกที่กล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าพระรามเป็นนักปกครองที่ดี คอยดูแลทุกข์สุขของผู้อื่นโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ

พระลักษมณ์

ในหมู่มนุษย์และโชนมักไม่มีใครมีใครสนใจพระลักษมณ์ ings ที่พระลักษมณ์เป็นตัวละครที่นำศึกษาอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะละครรำ และโชนของเราไม่ได้เน้นให้เห็นความแตกต่าง ระหว่างพระรามกับพระลักษมณ์ จึงดูเสมือนว่าพระลักษมณ์คือผู้ติดตามพระรามเท่านั้น พระลักษมณ์บทบาทในการรบบอยู่บางเป็นครั้งคราว โดยทั่วไปแล้วพระลักษมณ์เปรียบเหมือนเงา หรือคู่แฝดของพระรามคอยรำตามพระรามอยู่เสมอ บทบาทของพระลักษมณ์จึงไม่เด่นเท่าที่ควร

ถ้าเราพิจารณาทบทวนและบุคลิก-ลักษณะของพระลักษมณ์จากหนังสือรามเกียรติ์และรามายณะดูโดยละเอียดแล้วจะพบว่า พระลักษมณ์เป็นตัวละครที่มีความสำคัญเช่นกัน กล่าวคือพระลักษมณ์เป็นตัวอย่างของน้องที่ดี มีความจงรักภักดีต่อพี่ และพี่สะใภ้เป็นเลิศ คุณสมบัติข้อนี้ปรากฏอยู่เสมอ เช่น

(1) ตอนทศรถสั่งเนรเทศพระราม เมื่อพระลักษมณ์ทราบว่าพระรามถูกเนรเทศก็มีความเจ็บแค้นแทนพระราม ถึงกับประกาศถวายชีวิตว่าดังนี้

"ดูคุณทำได้ช่างไม่คิด	นำจิตตอไทยเกษี
จัดทาลจะฉลาญชีวิต	ให้พระพี่ม้วยบรรลัย
น้องขอถวายชีวิตัน	แก้แค้นแทนมันให้จงได้
ถึงชาวไชยเกษกรุงไกร	จะมาชิงชัยทั้งพารา

น้องเคียวจะเคียววรรณรงค์
ต้องการอะไรพระพี่ยา

ให้สิ้นโคตรวงศ์พงศ์
จะออกไปอยู่ป่าพนาดี" ¹

พระลักษมณ์ในรามายณะ พูดว่าดังนี้

"โอ "โอ นรสีห์ หม่อมฉันจะทำลายล้างเมืองอโยธยาด้วยศรอันแหลมคม ถ้าเขา
เวลานั้นกล้าต่อต้านพระองค์ จะกำจัดผู้สนับสนุนและผู้รักษาดลประโยชน์ของพระภรต ไม่ใช่เรื่อง
ของการสละราชย์ พ่อของเราได้กลายเป็นศัตรู จึงจงจำหรือมิฉะนั้นก็มา เขาเสีย" ²

ถ้อยคำของพระลักษมณ์แสดงความเคียดเคียว ไม่เห็นแก่ชีวิต เมื่อพิตองได้รับทุกข์เพราะ
ผู้อื่นก็เจ็บแค้นแทน ความมีในรามายณะที่ว่า จะกำจัดทุกคนที่สนับสนุนพระภรต จะมาแม่กระทั่ง
บิดาฉันในรามเกียรติ์ของเราไม่มี ความซอ้นเป็นการเน้นให้เห็นว่าพระลักษมณ์ในรามายณะนั้น
ภักดีต่อพ่ออย่างหาที่เปรียบมิได้ จึงได้คิดทำลายไม่เลือกหน้าหากปรากฏว่าผู้นั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับ
การที่พระรามต้องถูกเนรเทศ

ครั้นพระรามยืนยันที่จะออกเดินป่าเพื่อรักษาคำพูดของพ่อเป็นสำคัญ พระลักษมณ์จึงเลิกล้ม
ความคิดเดิมและขอติดตามไปรับใช้ คำพูดของพระลักษมณ์ในรามเกียรติ์ว่าดังนี้

"โออันิจจาพระทรงเคช

จะทุเรศองค์เคียวในไพร่สัตว์

ตัวกูของรวมชีวัน

จะทิ้งพระทรงธรรมเสียกลใด

ถึงมาตรจะอยู่ในธานี

จะดูหน้ากาลิกระไรได้

แม้จะเสียชีวันไม่อาลัย

จะตามไปเป็นเพื่อนพระพี่ยา

ยากไรจะได้เห็นกัน

ที่ในอรัญแนวป่า

คิดแล้วก็รีบเสด็จมา

ยังมหาปราสาทภูจิ" ³

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. เรื่องเดิม, เล่ม 1 หน้า 479.

² Ibid., I, p. 216

"O Bull among Men, with my sharp arrows, I will depopulate this City of Ayodhya, if they are to oppose thee. I shall exterminate all Bharata's supporters and those who defend his interest. It is not a question of resignation, our father has become our enemy, let him be imprisoned or even slain."

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 480.

ในรามายณะพระลักษมณ์ผู้ค้ำชูพระรามว่าดังนี้

"หม่อมฉันจะเดินถือธนูนำหน้าพระองค์ไป จะเป็นเพื่อนพระองค์ในขณะที่ทรงเดินทางในป่าเบญจกัญจน์มีแต่เสียงนก และเสียงผึ้ง ถ้าจะตองอยู่ห่างจากพระองค์ หม่อมฉันจะไม่ปรารถนาแม้กระทั่งสวรรค์ หรือความเป็นอมตะ หรือความเป็นกษัตริย์ในพิภพนี้" ¹

"หม่อมฉันจะเก็บรากไม้ ผลไม้ และสิ่งของในป่าทุกชนิดที่พระองค์ปรารถนา... เมื่อพระองค์และไวยเทหิ ทรงพระตำราอยู่ยบนที่ราบหรือบนภูเขา หม่อมฉันจะรับใช้พระองค์เสมอไม่ว่าจะทรงตื่น หรือบรรทมหลับอยู่" ²

พระลักษมณ์ตามเสด็จพระรามและนางสีดาไปอยู่ป่า ตลอดเวลาที่ต้องถูกเนรเทศ พระลักษมณ์เป็นข้าวงษ์ใช้หรือสหาย จงรักภักดีหาใครเสมอเหมือนไคยาก ขณะเดินทางพระลักษมณ์จะเดินนำหน้าเพื่อฝ่าฟันอุปสรรคไปก่อน พระลักษมณ์เป็นผู้ปลุกอาศรมให้พระราม หาผลไม้มาถวายและเฝ้าปรนนิบัติพระรามและสีดาโดยสม่ำเสมอ ในรามายณะมีข้อความเน้นให้เห็นความภักดีของพระลักษมณ์มากกว่ารามเกียรติ์ ดังเช่นความในอโยธยากาณฑ์ บทที่ 86 พระลักษมณ์ผู้ค้ำชูพระรามว่า

"อะไรกัน ขณะที่ทำศรณอนหลับอยู่บนพื้นดินเคียงข้างถวายสีดา ฉันจะพักผ่อนและหาความสบายกระไรได้" ³

¹Ibid., p. 240

"I shall walk before thee, bow in hand. When thou dost wonder in those ravishing woods that re-echo to the songs of birds and the humming of bees, I shall be thy companion / Far from thee, I care neither for the Region of the Gods nor immortality nor the sovereignty of the worlds /"

²Ibid., p. 242

"I shall constantly gather roots, fruits ... when thou art sporting with Vaidehi on the plains and mountains, I shall supply all thy needs whether thou be awake or sleep."

³Ibid., p. 365

"What, while Dasarathi sleeps on the earth by Sita, shall I give myself up to rest and comfort ?"

ขอความที่ยกมานี้แสดงถึงความเสียสละความสุขส่วนตัวของพระลักษมณ์เพื่อความคุ้มครองพี่และพี่สะใภ้ พระลักษมณ์จะไม่ยอมนอนเฉยแม้อะไรเมื่อพระรามและสีดาหลับ คำพูดในรามายณะล้วนแสดงความมุ่งมั่นในความภักดีอย่างลึกซึ้ง เป็นคำที่จับใจมากกว่าในรามเกียรติ์ของเรา แต่ถึงกระนั้นพระลักษมณ์ในรามเกียรติ์ก็ยังคงเป็นน้องที่มีความภักดีอยู่เช่นกัน

(2) ตอนพระรามตามกวาง พระลักษมณ์ได้รับคำสั่งจากพระรามให้ขุดเอาไม้เสี้ยนไปช่วย พระลักษมณ์กลัวไม้เสี้ยนพระราม แขนางสีดากลัวหว่าพระลักษมณ์คิดไม่ออก หวังจะให้พระรามตายแล้วจะได้นางเป็นชายา เมื่อพระลักษมณ์เฝ้าพี่สาวกล่าวหาเธอนั้นก็อาจจะทนอยู่ต่อไปได้ทั้ง ๆ ที่พระลักษมณ์เชื่อมั่นในคำสั่งของพระราม แต่ก็จำต้องขัดคำสั่งเพื่อจะได้ไม่ถูกพี่สะใภ้ประนามว่าเป็นคนทรยศ พระลักษมณ์จึงออกไปตามคำขอของนางสีดา การที่พระลักษมณ์ยอมขัดคำสั่งของพี่แสดงให้เห็นว่าพระลักษมณ์สำนึกในความจงรักภักดีต่อพระรามและนางสีดาอย่างยิ่งยวด ทั้งยังแสดงว่าความคิดที่จะอาจเอื้อนหวังครองพี่สะใภ้ และหวังร้ายต่อพี่นั้นไม่เคยปรากฏในหัวใจของพระลักษมณ์แม้แต่น้อย คำกล่าวหาของนางสีดาเป็นสิ่งบาดใจของพระลักษมณ์มาก พระลักษมณ์จึงพิสูจน์ว่าตนมิได้คิดเช่นนั้น แต่คำพูดของพระลักษมณ์ในรามเกียรติ์ลึกซึ้งและกินใจสู้ในรามายณะไม่ได้ กลอนในรามเกียรติ์ว่าดังนี้

"เมื่อนั้น	พระลักษมณ์สุริยวงศ์ทรงศร
ฟังพระเสาวดีตำรอน	ให้รุ่มรอนพระทัยคังไฟกัลป์
ครั้นจะไปกลัวดวงพระบรรพชา	องค์พระอวตารรังสรรค์
จะอยู่ตามบัญชาพระทรงธรรม	ก็เกรงพี่นางนั้นจะโกรธา
แต่ทอดถอนฤทัยดอยกิด	รอนจิตต์เพียงสิ้นสังขาร
ชดเนตรคลอดวงนัยนา	กราบกับบาทาเทวี
ถ้วนองชอลาบาทหงส์	ไปตามองค์นารายณ์เรื่องศรี
พี่นางจงอยู่สวัสดิ์	อย่าใ้พี่เฝ้ารอนฤทัย"

ข้อความข้างบนนี้แสดงความรู้สึกถึงเลใจ และความจำใจของพระลักษมณ์ ช้ำยังแสดงความ
ความอ่อนแอของพระลักษมณ์อีกด้วย คำกลอนเหล่านี้มิได้แสดงถึงความภักดีอันลึกดำ ไม่มีถ้อยคำ
ที่พิสูจน์ความเคารพนับถือในค่านางสีดาเพียงรามายณะ พระลักษมณ์ในรามายณะแสดงความ
เข้มแข็ง พุกโตตอบนางสีดาอย่างองอาจ และแสดงความสุจริตอย่างเด่นชัด พระลักษมณ์พูดว่า
ดังนี้

"หม่อมฉันมิได้คิดทรยศต่อพี่น้องผู้เปรียบเสมือนเทวีสำหรับหม่อมฉัน คำพูดที่ไม่ได้
ไตร่ตรองอย่างดีของสตรีเพศนั้นไม่ใช่สิ่งน่าประหลาดใจ ความขมขื่นในหน้าที่ ความโลเล
ความซ่างอุรุณของผู้หญิงนั้นเป็นเหตุให้พ้อ ถูกเกะกะเลาะกัน เป็นความสัสดี หม่อมฉันไม่อาจ
ทนคำพูดของพี่น้องซึ่งเสียดแทง โสศประสาของหม่อมฉัน เสมอด้วยถูกศรที่มีเปลวเพลิง โอ
ริศาแห่งชนก / โอ ไวเทหิ / ขอให้สิ่งมีชีวิตในป่านี้จงเป็นพยานด้วยเถิดว่า ความนับถือ
ที่หม่อมฉันมีต่อพี่น้องกลับได้รับผลตอบแทน คือความชื่นชม"¹

(3) ตอนดึงถว้ายาภรณ์ของนางสีดาแก่พระราม ความในรามเกียรติ์กับรามายณะต่างกันเล็กน้อย
ในรามเกียรติ์ถึงปาน่าสไบซึ่งนางสีดาฝากไว้มาถวายพระราม พระรามไคยาสไบของนางก็คี่-
พระทัยที่นางมีความระลึกถึง ไม่ได้กล่าวถึงพระลักษมณ์เลย แต่ในรามายณะมีความว่า เมื่อ
สุครีพนำของนางสีดามาถวายพระราม พระรามตรัสถามพระลักษมณ์ว่า จำเครื่องประดับเหล่านี้
ได้ไหม พระลักษมณ์ตอบว่า

¹ Ibid., II, p. 94

"It is not for me to gainsay thee, thou art as a goddess to me.
An ill-considered utterance from woman causes no surprise. Negligent
in her duty, fickle and peevish, woman is the cause of dissension
between father and son; truly I am unable to endure these words of
thine that pierce my ears like flaming darts, O Daughter of Janaka /
O Vaidehi, may all the inhabitants of the forest bear witness that
to my respectful address thou hast responded with such bitterness /"

"หม่อมฉันจำสรวยพระกร และพระกุดดลของพี่นางไม้ไค้หรือก หม่อมฉันจำไค้แต่
กำไค้พระบาทเท่านั้น เพราะหม่อมฉันบูชาแค่พระบาทของพี่นางเสมอ" ¹

คำพูดของพระลักษมณ์เป็นข้อพิสูจน์ความเคารพบูชาที่สละโงอย่างสูงส่ง เพราะคำพูดดังกล่าว
นั้นหมายความว่าพระลักษมณ์ไม่เคยมองคู้พี่นางสูงเกินขอพระบาทเลย จึงมีอาจจำเครื่องประดับ -
ส่วนอื่นไค้

(4) ตอนเนรเทศสีดา ในรามเกียรติ์พระรามสั่งให้พระลักษมณ์นำนางสีดาไปหาเสียบ แต่พระลักษมณ์
คิดจะปล่อยนางไป พระลักษมณ์พูดว่าดังนี้

"เชิญเสด็จไปตามเวร	ตัวข้าจะคืนเขาร้าน
จะเบี่ยงบายกราบทูลพระทรงฤทธิ	ถึงฉีกก็จะรับไค้เกศ
จะแทนคุณพี่นางด้วยภักดี	มิไค้มีอาลัยแก่ชีวิต" ²

นี้แสดงถึงความภักดียอมรับความผิดเสียบเอง ไม่เสียดายแม่แต่ชีวิต นางสีดาจำต้อง
ออกอุบายไขคำพูดคู้พี่นางให้พระลักษมณ์โกรธ นางพูดว่า

"เพราะเห็นว่าเป็นคนโทษ	สันโคษอยู่ในเง้อมมือเจ้า
แกล้งกล่าววาจาให้เพราะเพรา	โลมเลาตั้งจริงทุกสิ่งไป
ควยคู้คู้พอเข้าใจอยู่	ควยกลางไพรไค้ไรหารู้เห็นไค้
จึงหนวงไวไค้รำระกำใจ	คู้แล้วฤไค้ไรให้วามา" ³

พระลักษมณ์จึงคู้คู้สินใจนาง แต่พระชรรคคู้คู้กลายเป็นมาลัยคล้องคองนางไว

ในรามายณะมีความพิเศษต่างไปจากรามเกียรติ์ และแสดงให้เห็นความภักดีของ
พระลักษมณ์ไค้ชัดเจน และเน้นหนักกว่ารามเกียรติ์ของเรา ความคู้คู้กล่าวอยู่ในอุคต ภาคที่
บทที่ 48 พระลักษมณ์คู้คู้นางสีดาไปปล่อยไวไค้ป่าตามบัญชาของพระราม กอนที่พระลักษมณ์
จะกลับ นางสีดาขอให้พระลักษมณ์เป็นพยานว่าไค้เห็นนางทรงครรภกอนที่แยกทางกัน

¹Ibid., p. 181

"I do not recognize the bracelets or earrings, but I know the anklets, for I worshipped her feet alone."

²พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. เรื่องเกิม, เล่ม 4, หน้า 401.

³เรื่องเดียวกัน, เล่ม 4, หน้า 402.

ขอให้พระลักษมณ์แสดงความซื่อแก่พระรามควย พระลักษมณ์ตอบว่า "หม่อมฉันไม่เคยเงยดู
พระพักตร์ ไค้แต่มองดูพระบาท ... หม่อมฉันจะกล้าจ้องมองพื้นางในขณะที่พื้นางถูกทอดทิ้งอยู่
ในป่าเปลี่ยว และอยู่หลังพระรามกระไรได้" ¹

จะเห็นได้ว่า ซื่อความในรามายณะมีความลึกซึ้ง และความแหลมคมมากกว่าในรามเกียรติ์
และยังมีการ เน้นถึงความภักดีของพระลักษมณ์ยิ่งกว่ารามเกียรติ์ ความในอุคตรกาด์ บทที่ 105
มีเรื่องราวของความจงรักของพระลักษมณ์อีกตอนหนึ่งแต่รามเกียรติ์ของเราไม่มี ความนั้นมีว่า
วันหนึ่งพระรามมีเรื่องสนทนากับพระกาด ก็สั่งให้พระลักษมณ์เฝ้าประตูไว้ ถ้าพลอยใครเข้ามา
จะต้องถูกประหารชีวิต ครั้นแล้วฤๅษีทุรวาสก็แวะมาขอเข้าเฝ้าพระราม พระลักษมณ์ไม่ยอม
ให้เขาเฝ้า ทุรวาสจึงขู่ว่าจะสาปแช่งให้วงศ์สกุลของพระรามถึงแก่ความหายนะ พระลักษมณ์
คิดใครครวญ และตัดสินใจปลดปล่อยให้ทูรวาสเข้าไป เพราะพระลักษมณ์คิดว่า

"ฉันควรจะรับโทษดีกว่าจะปล่อยให้ผู้อื่นถูกทำลาย" ²

พระลักษมณ์ยอมสละชีวิตเพื่อวงศ์ตระกูล ยอมซัดคำสั่งของพระรามเพื่อช่วยเครือญาติ
ซื่อหนึ่งถึงความภักดีอย่างยิ่ง

เมื่อพระรามทราบว่าพระลักษมณ์ซัดคำสั่งก็ไม่ยอมฆ่า พระลักษมณ์ถึงวอนให้พระราม
รักษาคำสัญญา โขยพูควา

"ไปรคฆาหม่อมฉันเถิด อยารีรอ จงซื่อสัตย์ต่อคำสัญญา คนที่ไม่ให้เกียรติ
ต่อคำมั่นสัญญายอมตกนรก" ³

¹Ibid., III, p. 530

"I have never raised mine eyes, to thy face and have ever but looked on thy feet, ... How should I, in his absence, dare to gaze upon the one Rama has abandoned in the lonely forest ?"

²Ibid., p. 628

"I were better that I should perish than all others be destroyed."

³Ibid., p. 629

"Slay me without hesitation, be faithful to thy vow / Those who do not honour their promise, go to hell /"

คำของพระรามนี้เนนให้เห็นถึงบทบาทของพระลักษมณ์ซึ่งได้ช่วยทำสงครามจนแทบจะเอาชีวิตเข้าแลกทุกครั้ง มิได้มุ่งแสดงว่าพระลักษมณ์รับแพ ความจริงพระลักษมณ์มีมือไม่แพ้พระราม จึงได้ออกรบกับชนพระยายักษ์ เช่น กุมภกรรณ อินทรชิต มุลพลัม และพทกัณฐ์

ในรามายณะพระลักษมณ์ก็มีบทบาทในการรบมากเช่นกัน กล่าวคือพระลักษมณ์ได้ออกรบตามลำพัง และรวมรบกับพระรามเสมอ

ที่กล่าวมาแล้วนี้แสดงให้เห็นว่า พระลักษมณ์ในรามเกียรติ์ของเรายังคงลักษณะของพระลักษมณ์ในรามายณะไว้ โดยเฉพาะในเรื่องแบบอย่างของน้องที่ตี คือ เชื้อพัง ชื่อสัตย์ รักดี เสียสละ และเป็นผู้มีฝีมือในการรบ แต่รามายณะเน้นบทบาทของพระลักษมณ์มากกว่ารามเกียรติ์ รามเกียรติ์ของเราพระลักษมณ์ก็มีบทบาทร่วมกับพระราม ไม่ค่อยได้แสดงบทบาทโดยลำพัง ตอนที่พระลักษมณ์แสดงบทบาทตามลำพังก็มักเป็นตอนที่มิได้ช่วยส่ง เสริมให้พระลักษมณ์เด่น เช่นตอนที่กุมภกรรณตีอินทรชิต พระลักษมณ์ต้องหอกและต้องศรของฝ่ายศัตรู

ในรามายณะพระลักษมณ์มีบทบาทที่เด่นมากกว่าในรามเกียรติ์ เช่นตอนที่สุครีพลี้มสัตถุญาที่จะช่วยพระรามตามหาสีดา เพราะมัวเพลินเพลินในทรัพย์ศฤงคาร บริวาร สาวศรี รามเกียรติ์ของเราว่าพระรามใช้พระลักษมณ์ให้ไปตามสุครีพที่เมืองชิตชิน พระลักษมณ์แจรจากับสุครีพควยถอยคำไฟเพราะเพียงสั้น ๆ ว่า

ท่านใดครอบครองแผ่นดิน
ไหนไม่พาพลไปถวาย
กริ้วโกรธโปรดใช้ให้เรามา

ครั้นสุครีพพูดว่าไม่ได้ลี้มคำสัตถุญา แต่ไฟพลกระจัดกระจายอยู่จะรีบเกณฑ์ไปในวันรุ่งขึ้น พระลักษมณ์จึงว่า

ฝ่ายเราจะกลับไปกราบทูล
แต่อย่าให้คลาดกำหนดวัน

"ดูก่อนเจ้ากรุงชิตชิน
ขุนกระบิ นทรลี้มคำสัตถุญา
องค์พระนารายณ์ธาดา
หาท่านออกไปบัดนี้"¹

"ท่านว่านี่จริงทุกสิ่งอัน
นเรนทร์สุริยราชรังสรรค์
ตรัสแล้วทรงธรรมเสด็จจร"²

¹ เรื่องเดียวกัน. เล่ม 2, หน้า 56.

² เรื่องเดียวกัน. เล่ม 2, หน้า 57

จะเห็นได้ว่าพระลักษณะมีบทบาทเสมอด้วยคนถือคำสั่งหรือคนรับใช้ของพระรามเท่านั้น
มิได้มีบทบาทเพียงตัวแทนของพระราม ซึ่งผิดกับในรามายณะ พระลักษมณ์ผูกกับพระรามก่อน
ที่จะไปตามสุครีพว่า สุครีพไม่ซื่อสัตย์ ไม่รักษาสัญญา สมควรฆ่าเสีย พระลักษมณ์เงื่องอาญ
เตรียมพร้อมที่จะตามไปสังหารสุครีพตามคำพูด แต่พระรามทรงกล่าวเตือนสติว่า นักรบที่ได้
ชื่อว่าเป็นนักรบผู้กล้าจะต้องชนะความโกรธได้ และยังทรงกำชับให้พระลักษมณ์เจรจากับสุครีพ
ด้วยน้ำเสียงอันราบเรียบ มิให้ใช้คำรุนแรง ¹

ครั้งพระลักษมณ์ไปถึงกษัตริย์ เขาไปพบสุครีพ พระลักษมณ์แสดงอารมณ์โกรธจัด ได้กล่าว
ตำหนิสุครีพมากมาย ² นางคาราเมียสุครีพต้องขี้แจงพระลักษมณ์ถึงหายโกรธ

จะเห็นได้ว่าพระลักษณะในรามายณะมีบทบาทเด่นกว่าของเรา แต่ลักษณะที่หุ่นหนังระงับ
ความโกรธไม่ได้ ชอบแสดงออกอย่างเกรี้ยวกราดนั้น พระลักษณะในรามเกียรติ์มีลักษณะเดียวกัน
พระรามต้องคอยห้ามไว้เสมอ มีเรื่องราวปรากฏอยู่หลายตอนเช่น

(1) ตอนพระพรตออกตามพระราม พระลักษมณ์เห็นพระพรตเดินมา ยังมีทันใดทราบความแน่ชัด
พระลักษมณ์ก็กราบทูลพระรามควยความวู่วามว่า

"บัดนี้ยกพลตามมา	จะทำร้ายเคียวฆ่าเราให้ได้
องอาจโลดแล่นเป็นพันไป	จะไว้ชีวิตไม่โยคี
น้องจะอาสาออกคอยุทธ	กับบุตรนางไถยเกษี
ฆ่าเสียในห้วยชรีวี	จงสำใจที่หมิ่นกัน" ³

(2) ตอนนางส่าเม่นักขาเขาทำร้ายสีดา พระลักษมณ์เห็นเขาก็โลดแล่นเขาคอตันอย่างฉับพลัน
พร้อมทั้งตัดแขน ตีน จมูก และหู ของนางส่าเม่นักขา ดังคำกลอนว่าดังนี้

¹รามายณะ กษัตริย์ชาภาคที่ บทที่ 31

²รามายณะ กษัตริย์ชาภาคที่ บทที่ 33 - 34

³พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 557.

"พระลักษมณ์ภาคโศกโศกมา

หันเหเซไปหันที่

แล้วโชนขึ้นเหยียบอกไว้

จึงมีสีหนาทับธูการ

มีงันสาธารณทรลักษณ

เหตุไคมาทำเช่นนี้

ครั้นว่าจะฆ่าให้มึงตาย

กุนนี้จะไว้ชีวิต

วาพลางตัดกรรอนบาท

แล้วตีไล้ฆากระหันทไป

จับทองอรุณราชย์

ดมลงเหนือที่สุธาธาร

แกวงพระชรรค์ชาอุษณายฉาน

ว่าเหยยอิมารอปริย

ชั่วชาติปลักษณณ์คสิ

ไมกลัวชีวิตจะมรณ

โลกจะยนิร้ายไปภายหน้า

แต่จะทำให้ส่าน้ำใจ

หังจุมุกหูขาดเลือดไหล

จนไกลอรุณภูมิ"¹

แม้พระลักษมณ์ในรามายณะจะมีอารมณ์รอนแรง ความก็ตาม แต่พระลักษมณ์ก็เป็นผู้มี
จิตใจมั่นคง มีสติรอบคอบเช่นกัน พระลักษมณ์ได้เตือนสติพระรามเสมอ ยามที่พระรามโกรธ
พระลักษมณ์ก็ช่วยพูดให้อ่อนคลาย ในยามที่พระรามเศร้าโศกหมกหวังพระลักษมณ์ก็ปลุกปลอบ
ให้กำลังใจ คำพูดของพระลักษมณ์เป็นเครื่องชี้ให้เห็นบุคลิกภายในของพระลักษมณ์ได้เป็นอย่างดี
พระลักษมณ์พูดกับพระรามว่าดังนี้

"แม้ว่าไวเทหิจะถึงแก่ชีวิต หรือถูกลักพาไปก็ตาม โอ รามว มันก็ไม่มีประโยชน์
อันใดที่พระองค์จะยอมจำนนต่อความหมกหวัง เบี่ยงสามัญชน ... เรื่องของความไม่แน่นอน
เราไม่สามารถรู้ผลได้ผลเสียของการกระทำได้โดยทันที แต่ถ้าเราไม่ทำผลที่เราต้องการก็จะ
ไม่เกิดขึ้น"²

¹ เรื่องเดียวกัน, เดม 1, หน้า 636.

² Ibid., II, p. 139

"Even should Vaidehi be dead or carried away, O Raghva, it is not worthy of thee to yield to despair like a common man ... Owing to the element of uncertainty, one cannot at once distinguish the advantage or disadvantage of a deed, but if one fails to act the desired result will not take place."

คำพูดนี้แสดงว่าพระลักษมณ์เป็นผู้มีใจเข้มแข็ง เค็ดเคี้ยว ต่อสู้ มิใช่เพียงแต่แสดงความรุนแรงทางกายเท่านั้น พระลักษมณ์เป็นผู้เข้มแข็งทั้งกายและใจ เป็นคนพูดจริง ทำจริง ในรามายณะพระลักษมณ์มีบทบาทเด่นมากกว่าในรามเกียรติ์ดังที่กล่าวมาแล้ว

ในด้านความมีปฏิภาณ รู้จักใจคำพูดนั้น พระลักษมณ์ในรามายณะมีวาจาคมคายใช้คำพูดที่นิ่มนวลและเห็นแก่ใจ ลักษณะนี้ไม่ปรากฏในรามเกียรติ์ของเรา ในรามายณะตอนนางศุรบพรชาพูดกับพระราม พระรามบายเบี่ยงว่าตนมีชายนแล้ว การที่จะมีชายนสองคนจะทำให้ไม่สงบสุข ขอให้นางไปหาพระลักษมณ์ซึ่งยังโสด และกำลังหาบุตรอยู่ พระลักษมณ์มีวิปฏิเสศที่น่าฟัง ในขณะที่เดียวกันก็โยนกลองกลับไปหาพระรามว่าดังนี้

"เธอจะมาเป็นเมียหาสอย่างฉันกระไรได้ ชีวิตทั้งชีวิตของฉันขึ้นอยู่กับพี่ เธอผู้มีผิวเสมือนดอกบัว ... ถ้าเธอได้เป็นชายนของพระราม พระรามคงจะทิ้งหญิงแก่ที่นำเกลียดชั่วร้าย และนารำคาญนั้นเสีย แล้วมอบชีวิตให้แก่เธอ ... ผู้ชายที่มีเหตุผลนะหรือจะเห็นหญิงสามัญคือไปกว่าเธอผู้คงความหาใครเสมอมิได้" ¹

เท่าที่ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบบุคลิกลักษณะและบทบาทของพระลักษมณ์มาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่า พระลักษมณ์ในรามเกียรติ์ของเรายังคงมีคุณลักษณะที่สำคัญคือความจงรักภักดีไว้เช่นเดิม ผิดกันแต่รามายณะเน้นมากกว่าของเรา และบทบาทของพระลักษมณ์ในรามายณะมีมากกว่าบทบาทของพระลักษมณ์ในรามเกียรติ์ แม้กระนั้นก็ตามพระลักษมณ์ยังเป็นตัวละครที่ควรแก่การศึกษาอย่างมาก

¹Ibid., p. 41

"How canst thou wish to become the wife of a slave, such as I? I am wholly dependent on my noble brother, O Thou whose complexion resembles the lotus, ... do thou become the consort of that matchless hero. Renouncing that ugly, evil and peevish old woman, ... he will certainly devote himself to thee / ... what sensible man would sacrifice that unrivalled beauty of thine for an ordinary woman?"

นางสีดา

นางในวรรณคดีสันสกฤตที่ไกรব্যยกย่องว่าเป็นนางแก้วผู้มีความรักคือสามีเป็นเลิศนั้นมี 3 คนด้วยกันคือ สีดา สาวีตรี และทมนันตี ใน 3 คนนี้คนไทยเรารู้จักนางสีดาเพียงคนเดียว ในฐานะหญิงที่ซื่อสัตย์ต่อสามี วรรณคดีไทยหลายเรื่องมักกล่าวถึงนางสีดาว่าเป็นหญิงที่ดี มีค่าหญิงอื่นควรยึดถือเป็นแบบอย่าง

นางสีดาเป็นผู้ที่มีทั้งรูปสมบัติ และคุณสมบัติ เรื่องรูปสมบัตินั้นไม่สำคัญพอที่จะต้องพูดถึงมากนัก เพราะเป็นธรรมดา นางเอกในวรรณคดีทุกคนจะต้องมีความงาม และเรื่องนี้ก็มีโคเนนที่รูปสมบัติ แต่เน้นที่คุณสมบัติของภรรยาที่ดีมากกว่าอย่างอื่น แม้กระนั้นก็ตามก็สมควรจะกล่าวถึงความงามของนางสีดาไว้อย่างไรบ้าง เพราะทั้งรามายณะ และรามเกียรติ์ต่างก็มีพรรณนาความงามของนางไว้ด้วยกัน แต่ลักษณะความงามในหนังสือทั้งสองหาเหมือนกันไม่ นางสีดาในรามายณะงามอย่างที่แขกนิยม แต่นางสีดาในรามเกียรติ์งามอย่างที่ไทยในสมัยรัชกาลที่ 1 นิยม

ในรามายณะเมื่อกล่าวถึงความงามของนางสีดา มักเน้นที่ดวงตาว่ามีลักษณะเหมือนกลีบบัว คือตาโต กระจิบตาเล็ก เปลือกตานูนแบบตาแขก นอกจากนี้มักกล่าวถึงผมว่าดำหนา ยาว เหวบาง สะโพกใหญ่เสมอ ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของหญิงแขก ตอนที่พรรณนาถึงความงามของนางสีดาในตอนนางสุรบดินาเล่าให้ราพณ์ฟัง และตอนราพณ์นมัสการนางสีดา ราพณ์พูดว่าดังนี้

"เธอผู้มีรอยยิ้มหวาน มีฟันน่ารัก มีนัยน์ตาซึ่งพาใจฉันให้หลุดลอยไปดุจกระแสน้ำที่เรียวกรากพัดผ่านสองฝากฝั่งน้ำ ... เธอมีเอวเล็ก ผมหนา ... ไม่มีชายาของเทพ คนธรรพ ยักษ์ หรือกนิษฐ จะเทียบเธอได้ จนบัดนี้ฉันยังไม่เคยเห็นใครในโลกจะสมบุรณ์เท่าเธอ ความสาว ความงาม ความสง่าของเธอไม่มีใครในสามโลกนี้เทียมได้"¹

¹ Ibid., p. 96

"O Lady of Sweet Smiles, lovely teeth and expressive eyes, as a river sweep away its banks with its swift current so dost thou steal away my heart, ... Slender is thy waist, glossy hair, ... ; neither the consorts of the Gods, the Gandharava, the Yaksha nor the Kinmeras can compare with thee. 'Till this hour, I have never seen any on earth so perfect; thy youth, thy beauty and thy grace are unequalled in the Three Worlds /"

ในเรื่องความจริงรักภักดีต่อสามีนั้นปรากฏอยู่ตลอดเรื่องนับตั้งแต่นางซอดิคิดตามพระราม ออกเดินป่าโดยไม่เกรงกลัวความทุกข์ยากลำบาก ขอแต่ให้ได้อยู่เคียงข้างสามีในยามทุกข์ นางสืคาถือว่าสามีคือพระเจ้า ชีวิตของผู้หญิง เมื่อพ้นอกพ่อแม่แล้วจะต้องตกเป็นของสามีตาม กฎหมาย แม้กระทั่งตายไปแล้ว ในโลกนี้ไม่มีวิธีใดที่จะสร้างความบริสุทธิ์ได้ก็เท่ากับวิธีการ ของความภักดี (devotion)¹

ในรามเกียรติ์นางสืคาพูดว่า

"อกเอ๋ยครั้งนี้จะพึงใคร	จะได้เหมือนองค์พระสามี
อันหญิงซึ่งไว้ภักศกา	ถึงจะมียศดาศักดิ์ศรี
ก็ไม่งามตาแก่ชาติ	เหมือนมณีไร เรือนสุวรรณ
แมนตายเสียดีกว่าจากบาท	พระภักศกาธิราชวังสรรค
จะตามไปที่ในอารัญ	กว่าชีวันจะม้วยมรณา" ²

ครั้นพระรามไม่ยอม เพราะในป่ามีแต่ความยากลำบากและภัยอันตราย นางก็ยังคง กลาวย่ำว่า

"ถ้าพระองค์พาไปควย	จะสู่มวยมีโทษเห็นหนา
ดีกว่าที่ไกลภักศกา	ผ่านฟ้าจึงไต่ปรานี" ³

พระรามจึงยอมให้นางติดตามไป คำพูดของนางแสดงความมุ่งมั่นที่จะอยู่ใกล้พระราม ไม่ว่าจะทุกข์ยากลำบากอย่างไร ในรามายณะนางสืคาพูดโต้ตอบด้วยคำที่ขยี้คาวนาฟัง คำพูดของนางล้วนแต่แสดงความชื่นชม ราเริง สนุกสนานที่จะได้ออกเดินป่า ภาพป่าซึ่งพระราม พรรณาไว้อย่างน่ากลัว แต่สืคากลับนำมาพรรณนาให้เป็นภาพที่น่ารื่นรมย์ แสดงถึงความฉลาด ชาญพูดของนาง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือความสามารถของกวีนั่นเอง บทพรรณนาตอนนี้ทำให้ผู้อ่าน รู้สึกคล้อยตามและดื่มคำไปกับธรรมชาติที่กว้างไกล แต่การรามเกียรติ์ของเราจะพรรณนาเช่นนั้นบ้างคงไม่สะดวกที่จะใช้ เสนอละครเป็นแน่

¹ดูรามายณะ อโยธยาภาคที่ บทที่ 29

²พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 482

³เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 484

นางสีดา ยังเป็นผู้หญิงที่มีความซื่อสัตย์ต่อสามี ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์หลายตอนด้วยกัน เช่นตอนที่ราพณ์ หรือทศกัณฐ์ มาผูกจาวานล่อมที่จะพานางไปเป็นชายาแต่โดยดี นางก็ไม่ปลงใจ เป็นเหตุให้ราพณ์ต้องพาไปโดยพลະกำลัง และเมื่อพาไปถึงลงกาแล้ว ราพณ์พยายามที่จะเกลี้ยกล่อม อย่างไม่สำเร็จ ถึงขนาดต้องขู่เชือดเอาชีวิต แต่นางก็หาทางออกโดยการคิดผูกคอตาย หายอมเป็นเมียราพณ์ไม่ ครั้นหนุมานเข้ามาช่วยไว้ได้ สีดาทราบข่าวพระรามก็ตั้งใจสุดประมาณ หนุมานอาสาที่จะพานางหนีจากลงกากลับไปหาพระราม นางสีดาก็มิได้ติดตามไปกับหนุมาน นางสีดาตอบหนุมานว่า

"ทศพัคตรมันลักเราหนี

มีหน้าข้าตัวทวนมา

ยิ่งจะเป็นที่ราคิน

ถึงองค์สมเด็จพระอวตาร

ซึ่งทวนวานักโดยธรรม

ขุนกระบี่จึงเร่งกลับไป

สังหารมลายูอายุทศพัคตร

เราจึงจะจากลงกา

ซอหนักทั้งชา

พาเราไปจากเมืองมาร

ทั้งสิ้นในทศทิศานต์

ผานป่าจะแห่งแคลงใจ

เราจะไปควยนั้นไม่ได้

ทูลพระภูวไนยให้รับมา

ให้สิ้นศึกศัตรูยวงศัพสา

ไปเฝ้าบาทาพระสีกร"¹

ในรามายณะ สีดาตอบหนุมานว่า

"ยิ่งกว่านั้น ความภักดีต่อสามีอย่างที่สุด ทำให้ฉันไม่อาจแตะต้องใครได้นอกเสียจากพระราม เมื่อฉันตกอยู่ในอ้อมแขนของราพณ์นั้นฉันถูกบังคับ ไม่ได้รับการช่วยเหลือ ไม่มีผู้ปกป้อง ฉันจึงไม่อาจบังคับตัวได้ ถ้าพระรามเสด็จมาปราบราพณ์และยักษ์ทั้งหลายแล้วรับฉันไปจากที่นี่ จะเป็นการดีสำหรับพระองค์"²

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 2, หน้า 160 - 61.

² Ibid., p.425

"O Monkey, furthermore, being wholly devoted to my lord, I am unable to touch the body of any save Rama. When I was forced into contact with Ravana's limbs, I was helpless and without a defender and was no longer in control of my person. If Rama comes to destroy Ravana and the titans and takes me away from here, it will be feat worthy of him/"

ครั้นเสร็จศึกดงกาแลนางก็ได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของนางด้วยการลุยไฟต่อหน้าพระราม พระรามจึงยอมรับนางกลับโยชยา ต่อมาเมื่อเหตุการณ์ที่ทำให้นางสืบทอดแยกจากพระรามอีก นางก็ยังคงมั่นคง ซื่อสัตย์ต่อพระราม ภายหลังพระรามขอคืนก็ด้วยแต่นางก็ไม่ยอมกลับมาอยู่กับ พระราม นางอธิษฐานขอให้แม่พระธรณีมารับนาง ถ้านางเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นอันว่าพระรามก็เลย ไม่ได้พบกับนางอีกตลอดชาติ จนกระทั่งพระรามกลับสวรรค์ ที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องในรามายณะ แต่ในรามเกียรติ์พระอิศวร เป็นผู้ไกลเกลี่ยให้ทั้งสองคืนดีกันและจัดการอภิเษกให้ใหม่ พระราม และนางสีดาจึงอยู่กันด้วยความสุขสันมา

จะเห็นได้ว่านางสีดาเป็นแบบของหญิงที่อินเดีย และไทยเรานิยมยกย่อง ตลอดชีวิตของนาง ไม่เคยมีความค้างพร้อยในทางจิตใจและความประพฤติเลย แต่กลับไปด้วยความรัก ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ยกย่องบูชาสามีดุจเทพเจ้า นางจึงเป็นสตรีหมายเลขหนึ่งในวรรณคดีสันสกฤต ส่วนในวรรณคดีไทยสีดาก็เป็นคนเดียวที่กวีนิยมเอ่ยถึงในฐานะที่เป็นผู้ที่มีรักเดียวใจเดียว สุภาพศ สอนหญิงมีว่าดังนี้

"จงซื่อต่อภักตาสวามี	จนสิ่วสิ่วสัวส์ดีเจ้าศักดิ์ไชย
อย่าให้มิดราคืนที่กินใจ	อูบไมยเหมือนนอนงคงคัสิดา
ถึงที่สุดทลวงก็ทองแท้	ควยนางแนอยู่ในสัจอธิฐาน
หญิง เคี้ยววันแม่มิสัตยา	ภักตาก็ยังรักซ้นหนักครัน ฯ" ¹

ในคานธารมณ นางสีดาในรามายณะมีลักษณะที่เยือกเย็น นิ่มนวล ไม่แสดงอารมณ์ หรือ ไรวาทที่ก้าวร้าวแม้ขณะที่ไม่พอใจ ซึ่งผิดกับนางสีดาของเรา ยามโกรธนางก็คำได้ไม่แพ้นางวันทอง ยามนอยใจก็แสดงความแสงอนเยี่ยงสตรีทั่วไป ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ในตอนต่อไป

(1) ตอนทศกัณฐ์เกี้ยวสีดา พอทศกัณฐ์พานางไปไว้ในสวนอภิเษกในกรุงลงกาแล้ว ก็พยายามพูดจา ใ้นางปลงใจรักทศกัณฐ์ แต่นางสีดาหายินยอมไม่ ในรามเกียรติ์มีข้อความว่าดังนี้

"คังศรีแสดงมาแห่งกรรม	จะกลั่นความแค้นก็ไม่ไ้
บักไม่ลงแล้วก็คำไป	อายไม่จัญไรอ้อปรีย
โฉนมังจึงมากุหมัน	พระทรงคิดป็นภพเรื่องศรี
คือพระองค์ทรงอาสน์ว่าสุกรี	ภูมื่อวตารมาดาญักษ์
ให้สินโคตรวางถ้อยพาด	มังเบียดเบียนโลกาอาณจักร
อันตัวของมังนัทรลักษณ์	สิบเตียรสิบพัคตร์จะปลิวไป" ²

¹พระสุนทรโวหาร [ภู่]. สุภาพศสอนหญิง, (พระนคร:สาส์นสวรรค์, 2510), หน้า 37.

²พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 2, หน้า 152.

"เจ้าข้าคำหาวยี่สิบกร
 แลวณเมเชพะลงไป
 ตัวมึงอย่าพักเจรจา
 ฎคือมารดาสุรารักษ์
 มีใจหญิงร้ายอัปรีย
 มาตรแมนถึงตายจะไวยุค
 มึงอย่าดูหมิ่นพระอวตาร

มึงอรณพิศตรไม่แลมา
 ว่าเหวยอายุไม่มารชา
 ไหววอนแต่ว่าพาตี
 ไตรจักรประณตบทศรี
 จะบิณฑิควยอายุสาธารณ
 ไพรากฎไปทั่วทิศานต์
 ไม่นานจะมัวชวี" ¹

แต่ในรามายณะนางสีดามีได้ใช้คำหาหรือแสดงกิริยาอาการไม่พอใจ นางสีดาใช้คำพูด
 เรียบ ๆ ไม่แสดงอารมณ์โกรธ เกสยัค คำพูดของนางเป็นคำเตือนสติราชนั ถ้าราชนัไม่เต็มไป
 คุยโมหจริตก็คงจะได้คิดและเกิดความละอาย ถ้าพิจารณาจากคำพูดของนางอย่างละเอียด
 สักหน่อยจะพบว่า ในคำพูดเหล่านั้นนางสีดาสำเหนียกในความซื่อสัตย์ และเรื่องบาปในการผิด
 ลุกเมื่อยอยู่ตลอดเวลา นางพูดว่าดังนี้

"ท่านอย่าเอาทรัพย์สินสมบัติ และความร่ำรวยมาล่อฉันเลย ฉันเป็นของพระราม
 ประดุจแสงอาทิตย์ซึ่งไม่อาจพรากจากดวงอาทิตย์ได้ ฉันอยู่ในอ้อมแขนของพระรามแล้วจะไป
 อยู่กับคนอื่นอย่างไรได้ เสมือนพราหมณ์ซึ่งจะต้องซื่อสัตย์ต่อคำสัตย์ฉันเป็นของพระราม
 ผู้เดียว และได้แต่งงานกันตามกฎหมาย เพื่อผลประโยชน์ของท่านเองโปรดส่งฉันคืนให้พระราม
 ฉันเปรียบเหมือนช้างพังซึ่งรอคอยคู่ในป่า ถ้าท่านปรารถนาจะรักษาลงกาไว้ และไม่ให้ความ
 หายนะมาสู่ตัวท่าน ก็จงสร้างมิตรภาพกับพระราม" ²

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 1, หน้า 153.

² Ibid., pp. 386 - 7.

"Thou art not able to tempt me with wealth and riches; as the light of the sun cannot be separated from the sun so do I belong to Raghava. Having rest on the arm of that Lord of Men, how should I depend on any other? Like unto the spiritual truth known to a brahmin faithful to his vows, I belong to the Lord of the World alone and am lawfully wedded to him. It is to thine own advantage to restore me to Rama, wretched as I am, like unto a she-elephant anxiously awaiting her mate in the forest. It behoveth thee to seek Rama's friendship, if thou desireth to preserve Lanka and dost not wish to bring about thine own destruction."

(2) ตอนพระรามขอคืนที่บนาง ในรามเกียรติ์กล่าวถึงโกรธ ทั้งแค้น ทั้งน้อยใจ และทั้งแสดงความแองอนต่อพระราม ตอนสองกุมาร (พระมงกุฎ และพระลบ) ไปบอกข่าวว่าพระรามขอให้ นางกลับเมือง นางสีดาพูดว่า

"ควยบิดาตราเสียว่าคนชั่ว
ความอายความแค้นแสนทวี
ถึงพ่อเจ้าจะโศกสลดจันใด
จะสู้ยากอยู่ในคงคาน
แม้นพระองค์ปลงชีพวางวาย
แต่พอเห็นเปลวไฟไค่นอนบม

กฐินทวยหงษ์บุรีศรี
ก็ร้อยปีจะสิ้นอัประมาณ
แมกก็ไม่อาลัยสังสาร
จนวายปราณไม่ขอทานพบ
จะเป็นสักครห์ก็ตายไปไหวศัพ
ไม่ปรารถนเกรงความนินทา"¹

ครั้นแล้วพระรามก็ทำอุบายลวงว่าสิ้นพระชนม์ พอสี้ดามาไหวศัพพระราม หนุมานและพระลักษมณ์ช่วยกันจับ นางสีดา รุกข์สีโกธแค้นจึงอธิษฐานขอให้พระธรณีแยกเพื่อจะไคหนีพระรามไปเสียบิพพน คำกลอนบรรยายไว้ดังนี้

มีรูที่จจะหนีพระณานฟ้า
จึงขอพระกรขึ้นเหนือเกศ
เคชะสตัยมันโนสันคาน
ไหว้องซ่าไปยัง เมืองนาค
พอสิ้นคำกัลยาวิดาวัลย์

"อรไทซัดแค้นเป็นหนักหนา
อุราเรารอนคังเพลิงกาด
เขาวเรศออกโอษฐ์อธิษฐาน
ขอพสุธาธารันเฝ้าขรรค์
พนจากพระนารายณรังสรรค์
แผนคินันนีไหว้องตันที"²

แต่ในรามายณะนางสีดามีได้โกรธแค้น ทั้งนี้เหตุของการเบรเทศต่างกัน ในรามเกียรติ์พระรามคิคว่าสีคานอกใจ สั้งให้ฆมานางโดยไม่มีเหตุฉฉฉฉฉ แต่ในรามายณะพระรามตระหนักในความบริสุทธิ์ของนาง แต่เบรเทศนางเพื่อกันคำครหาของราชชูร เมื่อพระรามจะรับนางกลับพระฤชิวาลมิกก็ก็เป็นพยานยืนยันความบริสุทธิ์ของนาง พระรามก็พร้อมที่จะรับนางไป แต่นางสีดาประสงค์ที่จะแสดงความบริสุทธิ์ให้ประจักษ์แก่โลก นางอยู่ในตำทางที่สงบนิ่ง ตามองคำ พนมมืออธิษฐานเอาความสัตย์เป็นเหตุตั้งว่า คุ้มอำนาจแห่งความสัตย์ที่นางไม่เคยถึงใครเสยนอกจาก

¹พระบาทสมเด็จพรพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 4, หน้า 554.

²เรื่องเดียวกัน, เล่ม 4, หน้า 570.

พระราม ขอให้แม่พระธรณีจรับนางไป แล้วธรณีก็แบกรับนางไปในท่ามกลางเสียงสรรเสริญ
สดุดีของเหล่าเทวดา ว่านางมีคุณความดีเป็นเลิศ¹ ต่อจากนั้นพระรามก็ไม่มีโอกาสได้พบนางอีก

จากเรื่องราวที่ยกมานี้ทำให้เห็น-บุคลิกลักษณะของนางสีดาในรามายณะ และรามเกียรติ์
แตกต่างกันไปบ้าง สีดาในรามายณะมีความสุขุม เข้มแข็ง เค็ดเคี้ยว วาจาไพเราะ ควบคุม
อารมณ์ได้ แต่สีดาของเรามี-บุคลิกลักษณะและอารมณ์ดุจดึงทั่วไป ในเรื่องคุณสมบัติสำคัญคือ
ความกตัญญูต่อสามีคงมีเหมือนกัน แต่รามายณะมีวิธีเขียนที่เน้นและย้ำให้เห็นชัดกว่าของเรา

ทศกัณฐ์ ในวงการโชนเป็นที่ทราบกันดีว่าผู้ที่รับบทเป็นตัวละครนั้นจะต้องเป็นศิลปิน
ที่มีความสามารถในทางนาฏศิลป์อย่างสูงทีเดียว เพราะหน่วยงานของทศกัณฐ์นั้นต้องมีทั้งความสง่างาม
ความองอาจ ความเหี้ยมหาญ ความน่าเกลียดน่ากลัว ความกักขฬะ ความมีมนวด และความน่าขัน
ในบางขณะ นอกจากนี้ผู้แสดงยังต้องสวมหัว ต้องสามารถแสดงความรู้สึกเหล่านี้ให้ผ่านหัวโชน
ที่สวมไว้ออกมาให้ดูเห็นอีกด้วย ดังนั้นผู้ที่รับบทของทศกัณฐ์ได้จึงมักเป็นผู้ชำนาญ หรือศิลปิน
อาวุโสแทบทั้งสิ้น

ในทางวรรณคดี เรื่องราว และบุคลิกลักษณะของทศกัณฐ์น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ผู้เขียน
เองมีความเห็นส่วนตัวว่า ทศกัณฐ์เป็นตัวละครที่น่าสนใจยิ่งเสียกว่าพระราม เพราะทศกัณฐ์เป็น
ตัวละครที่มีไออุ่นแห่งเลือดเนื้อ มีชีวิตชีวา มีความโง่ ความฉลาด มีความเฉลียวสติ และความรู้สำนึก
ผิดชอบเพียงมนุษย์เงินเดือน ไม่เป็นแบบแผนแห่งความดีที่ถูกปั้นขึ้นไว้ให้คนเอาอย่างคั่ง เช่นตัวพระราม
แม้ว่าทศกัณฐ์จะเป็นตัวแทนของฝ่ายอธรรม แต่ความหลังผิดของทศกัณฐ์ก็เป็นเครื่องเตือนสติ หรือ
เป็นแบบอย่างแก่ผู้อ่านได้ กรรมชั่วของทศกัณฐ์เป็นที่ตรึงใจยิ่งเรียกว่ากรรมดีของพระราม ด้วย-
เหตุนี้ผู้เขียนจึงมีความคิดว่า ทศกัณฐ์เป็นตัวละครที่ควรแก่การสนใจมากกว่าพระราม

บุคลิกภายนอก หรือรูปร่าง หน้าตาของทศกัณฐ์มีบรรยายไว้หลายแห่ง ในหนังสือสมญา-
ภิธานรามเกียรติ์มีโคลงบรรยายภาพว่า

¹ รามายณะ อุตตรกานธ์ บทที่ 97

"ทศกัณฐ์สืบพัศทรชน	เคียรตรี
ทรงมงกุฎชัยเขี้ยวดี	อาคมไต้
กรยี่สืบพรศูดี	ประสาตฤทธิ บังนา
ถลจจิตต์จากคนไก่อ	เป็นคาวลงกา" ¹

ถ้าดูจากหัวโขน จะเห็นว่าทศกัณฐ์มีหน้าเรียงซ้อนกันเป็น 3 ชั้น หน้าที่อยู่บนสุดไม่ใช่หน้ายักษ์ แต่เป็นหน้ามนุษย์หรือเทวดา (คือหน้าพระพรหม เป็นเครื่องหมายให้ทราบว่า ทศกัณฐ์สืบเชื้อสายมาจากพรหม) สวมมงกุฎชัย ปากแฉะ ตาโผลง

สรุปความได้ว่า ทศกัณฐ์เป็นพระยายักษ์สืบเคียร สืบพัศตร์ ยี่สืบกร ทศกัณฐ์ในรามเกียรติ์ของเราจึงมักถูกเรียกว่า ทศพัศทรบาง ทศเคียรบาง ซึ่งล้วนแต่เป็นชื่อที่บอกลักษณะรูปร่างทั้งนั้น นอกจากนี้ยังเรียกว่า ท้าวราพณาสูร (ราวณะ + อสูรา หรือราพณ์ แต่ในรามายณะมักใช้ชื่อว่า ราวณะ ซึ่งแปลว่า ร่อง ที่ใช้ชื่อว่า ทศกรีวะ ² (สืบคอ) ก็มีอยู่บ้าง

¹ นาคะประทีป [พระสารประเสริฐ] , สมญาภิธานรามเกียรติ์, หน้า 29

² เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป [พระยาอนุমানราชชน และพระสารประเสริฐ] , เรื่องเมืองสวรรค์และมีสาธเทวดา, หน้า 171

นักปราชญ์อื่นเคยมีหนึ่งออกความเห็น ว่า ความจริงทศกัณฐ์นั้นไม่ได้มีสืบเคียรหรือยี่สืบกร ในรามายณะवादมีกของเดิมมีได้กล่าวยืนยันว่าเป็นเช่นนั้น จะมีก็แต่ในรามายณะรุ่นหลัง ซึ่งท่านนักปราชญ์ผู้นั้นเห็นว่าน่าจะเป็นการเปรียบเทียบ คือทศกัณฐ์คงจะเป็นผู้มีหัว และคอโตผิดปกติเพราะมีรูปร่างใหญ่จึงเรียกว่า ทศกรีวะ คือมีสืบคอ ในขั้นต้นคงหมายถึงมีคอโตเท่ากับคอคนธรรมดา สืบคอรวมกัน คำว่าทศ ในภาษาสันสกฤตมักใช้ในความที่เปรียบเทียบ เช่น ทศรด แปลว่า สิบรด ความเดิมคงมีได้หมายความว่าท้าวทศรดมีสิบคืบ หรือทรงรดในคราวเดียวกันสิบคืบ คงหมายความว่า มีรตศึกษนาคีใหญ่เท่ากับรตธรรมคาสิบคืบ หรือมีคืบนั้นก็คืบนักที่สามารททรงรตศึกษกับนักที่อื่นที่ทัดเทียมกันได้ถึงสิบคืบ เพราะฉะนั้น ทศกัณฐ์ ทศกรีวะ ทศพัศตร์ ทศमुख อันเป็นชื่อของราพณาสูร ก็คงเป็นการเปรียบเทียบทำนองเดียวกับคำว่า ทศรด ซึ่งภายหลังตีความหมายที่แท้ แล้วถือเอาเป็นจริงว่า ราพณาสูรนั้นมีสิบคอ สิบหน้า

เมื่อเอ่ยชื่อทศกัณฐ์ คนส่วนใหญ่ยกย่องคำพิยกหน้าเกลียด น่ากลัว คุร้าย เพราะกลัว
ในภาพเขื่อนนั้นตลอดเวลา แต่ถาไค้อานรามเกียรติ์โดยละเอียดแล้วจะพบว่าทศกัณฐ์มีความงาม
ยิ่งนัก¹ ก็จึงจะเห็นได้จากคำพูดของพระราม พระลักษมณ์ และวานรทั้งหลาย ซึ่งกล่าวชมความงาม
ของทศกัณฐ์ก่อนที่ทศกัณฐ์จะถูกศรของพระราม พระรามพิศวงงงงวยถึงขนาดไม่อาจแผลงศรได้
ถึงคำกลอนต่อไปนี้

"งามรูปงามโฉมงามทรง
รัศมีสีไล่มพรายพรรณ
อันสถิตในทิพย์พิมานมาศ
พระองค์ผูกทรงอุทัย
แต่ชั้กพรหมาสตร์ศรัย
ให้พิศวงงงงวยงวัญญาณ"

ยิ่งองค์เจ้าศรยตีรังส์สวรรค์
คิงพระจันทร์หมกเมฆไม่รำคิ
ลีลาศตามจักรราศี
พิศรูปอสูรีไม่วางตา
พาคสายขึ้นไว้แล้วเงื้อง่า
ผ่านฟ้าไม่แผลงไปราญรอน"²

นอกจากนี้บรรดาพลวานรทั้งหลายก็หลงตะลึงในความงามของทศกัณฐ์เช่นกัน มีคำกลอน
บรรยายว่าดังนี้

"เห็นรูปทศเศียรกุมภกรัถ์
ผิวพรรณนุคณองทั้งอินทรีย์
บางชมวางงามประหลาดตา
รูปใครในพื้นที่สุชาติด
ฤาองค์บรมพรหเมศ
เป็นสามโลกชมเชย
ฤาเป็นพระจันทร์พระอาทิตย์
ฤาชั้นดุสิตเทวา

งามล้ำเทวัญทุกราช
หมู่กระบี่หุดงไหลไปทุกคน
แต่เราเห็นมาทุกแห่งหน
จะงามพันรูปนี้ไม่มีเลย
พระอิศวรแปลงเพศนอกเอย
ไม่เคยพบเห็นแต่ก่อนมา
หากแกล้งนimitกร่มงนา
ลงมายังพันปัดพิ"³

¹ ตอนทศกัณฐ์จะสิ้นชีวิตก็นึกถึงความเป็นเชื้อสายพรหมของตน ต้องการจะไว้ชื่อก่อนตาย
จึงแปลงกายเป็นพระอินทร์

² พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 3, หน้า 510.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 3, หน้า 511.

หนุมานเห็นทุกคนมีวาทะรูปทศกัณฐ์ จึงพูดเตือนสติพระราม พระรามกล่าวว่า

"แต่เราสังหารอสูรา	ตายเต็มพสุธาากายกอง
ถึงรูปงามทั้งสามชาติ	ก็ไม่เปรียบรูปนี้เสมอสอง
งามจริงยิ่งกว่ารูปทอง	นวลละอองผ่องแผ้วอำไพ
<u>แต่เราขายเห็นยังเข่นนี้</u>	<u>ถ้าสตรีเห็นจะเป็นใจ</u>
นำเสนนิศวาสจะชาติใจ	หลงไปควมรูปกุ่มกัณฑ์ ¹

จากบทกลอนที่ยกมานี้เป็นประจักษ์พยานว่า ทศกัณฐ์มีความงามเป็นเลิศ ถึงขนาดมีอำนาจ
ตรึงใจผู้ที่เป็นเพศเดียวกันได้ แต่โดยทั่วไปแล้วเมื่อกล่าวถึงทศกัณฐ์มักจะกล่าวถึงความน่าเกรงขาม
มากกว่าความงามอันน่าพิศวง

ในรามายณะवादมีกั อารัณยกาถ์ บทที่ 32 มีข้อความพรรณนารูปกายของราพณ์ว่า
ดังนี้

"มีสี่สิบกร สิบเศียร ออกกว้าง ... แขนใหญ่ พันขาว ปากกว้าง" ²

อีกตอนหนึ่ง คือในสุนทรกาถ์ บทที่ 10 หนุมานเข้าไปคนปราสาท พบราพณ์กำลังนอนหลับ
อยู่ท่ามกลางเหล่าชายา มีข้อความบรรยายถึงราพณ์ว่าดังนี้

"และ ณ ที่นั้น ราพณ์นอนอยู่ มีประกายสุกสว่างจากกุดผด จากนัยน์ตาสีแดง จากเดือย
ที่ประดับด้วยทองคำ ดูเสมือนกุ่มเมฆในยามฟ้าคะนอง ... ราพณ์นอนหลับอยู่บนเตียงทอง
หายใจเหมือนพญานาค" ³

¹เรื่องเดียวกัน. เล่ม 3, หน้า 512.

²Valmiki, The Ramayana of Valmiki, Trans. Hari Prasad Shastri,
"Having twenty arms, ten heads, a broad chest, ... and with his
great arms, white teeth and enormous mouth."

³Ibid., p. 358

"And there, resembling a thundercloud, the Sovereign of the Titans
lay with bright and flashing earrings reddened eyes, golden raiment, ...
he lay sleeping on the golden bed, breathing like a serpent."

ความงดงามของราชนีปรากฏจากปากคำของนางมณฑิเท ตอนที่นางคร่ำครวญถึง
ราชนี นางมณฑิเทพรรณมาถึงราชนีเมื่อครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ว่าดังนี้

"โอ เจ้าชาย พระองค์ช่างงามสง่าเสียนี้กระไร พระชนงงามมีเสน่ห์ ทรงมี
วรรณะผ่องใส พระนาสิกโค้ง พระสิริโฉมงดงามสดใสเปล่งปลั่งดุจดวงเดือน ดอกบัว และ
ดวงตะวัน มงกุฎประดับเพชรส่องประกายวาววับและทรงประดับประดาด้วยมาลัยหลากสี
พระโอษฐ์สีแดง ทรงกอดหัดอันสุกสว่าง ทรงความงามสง่าและความน่าพิศมัย สายพระเนตร
อันปรือเพราะฤทธิ์เหล้าองุ่นปรายไปทางนี้ที่ ทางโน้นที่ ในท่ามกลางห้องพระโรงที่มีงาน
สนับนาศ ทรงสนทนาพร้อมด้วยรอยยิ้มอันอ่อนหวาน" ¹

ภาพราชนีตอนหนึ่งงดงามมีเสน่ห์ยิ่งนัก ผู้เขียนรู้สึกวาทะพรรณานี้ละเอียดละออ
และแสดงบุคลิกภายในด้วย ถ้าจะเปรียบกับความเป็นรวมเกียรติแล้วจะเห็นได้ว่าเราเน้น
ที่รูปกายภายนอก และวิธีการพรรณนาออกจะกว้าง ๆ ไม่ละเอียดถี่ถ้วนเท่าไรมาขณะ
แต่ส่วนใหญ่วรรณกรรมมักถูกกล่าวถึงในลักษณะของความใหญ่โต งามสง่า น่าเกรงขาม แผงไปด้วย
มหิทฤทธิและความมีอำนาจ มีใจความงามที่มีลักษณะอย่างผู้หญิง เช่นกวีเปรียบราชนีเหมือน
เมฆสีม่วงคล้ำในยามสนธยา เหมือนขุนเขา เหมือนพระยาบม มีพลังมหาศาลถึงขนาดสามารถ
ท่ามหาสมุทรให้ปั่นป่วน ทำลายยอดเขา เอื้อมมีอภัยพระอาทิตย์และพระจันทร์ไว้ได้ หรือขณะที่
พระอาทิตย์โคจรผ่านราชนี พระอาทิตย์ยังคงยอมแสงด้วยความสะดวก เป็นต้น ² ข้อที่
น่าสังเกตคือขณะที่บรรยายความงามหรือความอ่อนโยน กวีก็มีได้ละเลยเรื่องของความ
สง่างามแบบชายชาติตรีของราชนีด้วยเสมอ

¹Valmiki, op. cit., III, p. 322

"O Prince, how gracious wert thou with thy charming eyebrows, brilliant complexion and arched nose; thou whose beauty, splendour and radiance rivalled the moon, the lotus and the sun; dazzling with brilliant earrings; handsome and pleasing, whose glances misty with wine, roved here and there in the banqueting hall, conversing with tender smile /"

²ดูรามายณะ อารัณยกาณฑ์ บทที่ 32

ในเรื่องความมีอำนาจ ความน่ากลัว มหิทธิฤทธิ์ของทศกัณฐ์ในรามเกียรติ์ของเรา ก็มี แต่มักแสดงให้เห็นในลักษณะของความโกรธกริ้วเสมอ

ภาพของทศกัณฐ์ของเราเป็นภาพยักษ์ที่แยกเขี้ยว บึงฟัน เอะอะ ตั้งต้งในยามโกรธ ภาพความน่าเกรงขามเป็น ภาพในลักษณะดังกล่าว แต่ราพณ์ในรามายณะก็มีลักษณะไม่เหมือนยักษ์มารที่มีเขี้ยวอย่างของเรา ในภาพความน่ากลัวนั้นก็มีความงามอยู่ด้วย แต่ทศกัณฐ์ของเรา ภาพแห่งความงามและความน่ากลัวมิได้ถูกบรรยายร่วมกันเลย ตอนที่ทศกัณฐ์บรรยายความน่ากลัว ก็ไม่มีความที่แสดงถึงความงามสง่า ถ้าตอนที่กล่าวถึงความสง่างามก็ไม่ปรากฏภาพของความน่ากลัว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรามเกียรติ์ของเราเป็นบทละคร การที่จะใช้โวหารอุปมาอุปไมยมากนัก ก็ไม่เหมาะแก่การแสดง แต่รามายณะหาใช้หนังสือที่เขียนขึ้นเพื่อใช้แสดงไม่ จึงทำให้วิธีการบรรยาย หรือพรรณนาต่างก็เป็นได้ แต่ดาเราดูโชน หรือละคร จะแลเห็นวาทของทศกัณฐ์มีความสง่างามแสดงออกมาด้วยทุกครั้ง โดยออกมาด้วยวิธีการของนาฏศิลป์ ทำให้จากบทกลอนไม่

ในทางความประพฤติ ราพณ์ และทศกัณฐ์มีความประพฤติชั่วช้าที่สำคัญอยู่ 2 ประการ ตรงกันคือ ความมักมากในกามคุณ และความเกะกะระรานแบบอันธพาล ซึ่งผิดกับราพณ์ในรามายณะของอินเดียฝ่ายใต้ พวกฝ่ายใต้หรือศาสนานิกายของราพณ์ว่าเป็นผู้มีคุณธรรม มีความประพฤติสูง มีความอดทนทั้งกายใจ มั่นคงดุจขุนเขา ¹

ทศกัณฐ์ของเรามีความประพฤติเสียในเรื่องฐฐสาว ดังคำกลอนต่อไปนี้

"เมื่อนั้น ท้าวทศเศียรยักษ์
แปลงกายเที่ยวปลอมนางฟ้า มีใจคิดหน้าสู่ราลัย

¹ เสรีบุรุษโกเศศ [พระยาอนุমানราชชน] . อุปกณ์รามเกียรติ์ , หน้า 38.

ประพจน์ชั่วมีวเมากามคุณ

แล้วแปลง เป็นมัจฉาไป

จนเกิดบุตรวิธิวัดภัย

แล้วแปลง เป็นพระยาครุฑ

เข้าร่วมภริมย์สมพาส

เป็นสุขสนุกสำราญ

โมทนาทรรุทธยาภิใหญ่

ร่วมพิสมัยกับนางปลา

ชื่อนางสุพรรณมัจฉา

เที่ยวไปในป่าหิมพานต์

สังวาสด้วยนางครุฑสาร

เกิดสองกุมารฤทธิ¹

ราพณ์ในรามายณะของवादมีก็มีความลุ่มหลงในโลกก็วิสัยจนเกินควร ทั้งนี้เนื่องมาจากหลงในความเก่งกาจของตน เทียวใช้อำนาจ อิทธิพลข่มขู่เอาตามที่ตนปรารถนา ราพณ์ได้ชื่อว่า เป็น "ผู้ลักพาภรรยาของผู้อื่น" คร่าหญิงมาบำเรอความสุขของตนโดยไม่เลือกหน้า ราพณ์ได้ข่มขืนนางฟ้าจนกระทั่งถูกสาปแช่งว่า ค่อยไปถ้ำขึ้นใจสตรี เมื่อใดส่องมองจะแยกออกเป็นเสี่ยง ๆ ราพณ์เกรงกลัวคำสาปนี้จึงไม่กล้าบังคับใจนางสีดาด้วยพลละกำลัง²

ส่วนเรื่องความเกะกะระรานของทศกัณฐ์ และราพณ์นั้นเป็นไปในรูปของการแสดงอำนาจบาติใหญ่ด้วยความทรงงว้าไครมาไม่ตาย เพราะตนเคยได้รับพรจากพระผู้เป็นเจ้า

ความอันซพาดของทศกัณฐ์ปรากฏหลายครั้ง เช่น ทำลายสวนของอรชุน แย่งบุษบกของกุเปรี๊น ลักสีดา เป็นต้น

ในรามายณะความประพจน์พิพาสของราพณ์นั้นปรากฏมากในอุตตรกานต์ ตอนที่ว่าด้วยราพณ์เยี่ยมพิภพ ราพณ์เที่ยวระรานทารบหลายคอบหลายครั้ง เช่น เข้าไปทำลายพิธีของท้าว มฤตตะราชา ทารบกับท้าวอนะรัณย์สุริยวงศ์ ไปทำพระยมรบในบาดาล ลงไปที่เมืองของพญาวาสูกรีนาคราช รบกับอสูรนิคตะวัจ ที่เมืองของท้าววิบุษชิวหา ทารบกับพระวรุณ ขึ้นไปบนโลกพระจันทร์เพื่อจะยิงพระจันทร์ ทำสงครามกับพระอินทร์ วิวาทกับอรชุน วิวาทกับพาลี เป็นต้น

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 189 - 90.

²ดูรามายณะ ยุทธกานต์ บทที่ 13 ราพณ์เล่าให้มหาปรีติวะฟัง และในอุตตรกานต์

เท่าที่กล่าวมานี้เป็นพฤติกรรมในทางที่ไม่ดีของทศกัณฐ์ และราพณ์ ส่วนในทางที่ดีก็มีอยู่มาก มีโชนอย เช่นในเรื่องของความมีมานะอดทน แม้จะได้รับความผิดหวังก็มีโชนอย หาทางต่อสู้ จนถึงที่สุด ในการสงครามระหว่างทศกัณฐ์กับพระรามนี้ เราไม่นึกถึงเรื่องสาเหตุที่เกิดสงคราม กล่าวคือไม่คำนึงถึงความดีของทศกัณฐ์ที่ไปลักพาสีดามาทำให้ต้องรบรากัน และมามองแต่เฉพาะ การทำสงครามแท้ ๆ แล้ว ผู้วิจัย เห็นว่าทศกัณฐ์ หรือราพณ์มีความกล้าหาญ มุ่งมั่น ไม่ทอดอ้อย่างน่าสรรเสริญยิ่งกว่าพระราม เพราะในขณะที่ฝ่ายพระรามมีทั้งผู้คอยบอกกลศึก ผู้ช่วยรบ ซึ่งนอกจากเหล่าวานรทั้งหลายแล้ว ยังมีพระผู้เป็นเจ้าคอยให้การสนับสนุน แต่ทศกัณฐ์นั้น ในตอนแรกเริ่มก็พอจะมีผู้ช่วยเหลือทำสงครามให้ความอบอุ่นแก่ทศกัณฐ์เป็นอันดี ครั้นทำสงครามไป ญาติวงศ์พงศา มิตรสหายก็ร่อยหรอลงไปทุกที แต่ทศกัณฐ์หาใครเสียกำลังใจไม่ คิดสู้จนถึงที่สุด ไม่ยอมเสียเกียรติภูมิโดยยอมแพ้ง่าย ๆ ในรามเกียรติ์ของเรามีข้อความที่แสดงถึงความเด็ดเดี่ยวของทศกัณฐ์อยู่เป็นอันมาก เช่นตอนขาดกร ขาดเคียว และสายธนูขาด มีคำกลอนว่าดังนี้

"เมื่อนั้น	องค์ท้าวสิบพัทตร์ใจหาญ
<u>กรขาดเจ็บเพียงบรรลัยลาญ</u>	<u>พระยามารคอยตำรงกายา</u>
เศษธนูอันจที่ถอกจืด	เป็นฤทธิ์คุ้มกายบั๊กษา
กรนั้นกลับคิดคืนมา	<u>อุสุราจับศรแฉดงไป"¹</u>

จะเห็นว่าทศกัณฐ์มีความอดทน มีพลังใจเข้มแข็งเป็นที่สุด

ตอจากนั้นเคียวก็ขาดแต่ก็ไม่ตายเพราะจิตมิได้อยู่กับกาย ความตอนนี้มีได้แสดง ให้เห็นถึงความอดทน แต่ตอนที่ศรพรหมาสตร์ของพระรามถูกสายธนูขาด ทศกัณฐ์ถูกยิงปรูทั่ว ทั้งร่าง และได้รับความเจ็บปวด แต่เป็นใจร้ายมนตรีเพื่อตำรงกายไว้ ครั้นเห็นไพร่พลล้มตาย คืบคาน ทศกัณฐ์เองก็บอบช้ำ อิดโรย จำต้องเลิกทัพกลับ แต่มีใจกลับอย่างสิ้นหวัง หากกลับไป เพื่อคิดสู้ใหม่ ดังคำกลอนมีว่าดังนี้

"ทั้งกำลังพลังก็หิวโหย	อิดโรยบอบช้ำลงหนักหนา
อันหมู่ทหารที่ยกมา	ก็ตายกลาดคานคาเปลืองไป
<u>จำเป็นท้าวจะเลิกทัพ</u>	<u>พรงี้จะกลับออกมาใหม่</u>
คิดแล้วก็เลิกพลไกร	คืนเข้าพิชัยธานี" ²

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 3, หน้า 423 - 4.

²เรื่องเดียวกัน, เล่ม 3, หน้า 425 - 6.

แม้กระทั่งในวาระสุดท้ายที่รู้ว่าตนหมดทางสู้และจะต้องตายก็ไม่ยอมหนีทั้ง ๆ ที่สามารถหนีได้ ก็ยังเห็นได้จากคำพูดของทศกัณฐ์ว่า

"คิดคิดจะใคร่พาดรไท
กับองค์สีคานงลักษณ์
ไพบัญญ์เภทเหตุการณ
แกหมูเหวสุราฤทธิ
อันการจะถึงที่บรรลัย

หนีไปอยู่ขอบจักรวาล
จึงพี่รักยกสงสาร
แล้วคิดบันดาลละอายุใจ
ทศทิศจะนิทาใด
ใครจะหนีได้กนิคดี"¹

อีกตอนหนึ่ง ทศกัณฐ์พูดว่า

"เราเป็นสุริยวงศ์พรหมินทร์
สู้ตายไม่เสียดายชีวิต
ตัวพี่ที่ชายอาชานาย

จะให้ใครดูหมิ่นนั้นใจ
จะขอทอคอมันกระไรได้
ไม่คิดอาลัยแก่ชีวิ"²

จะเห็นได้ว่าทศกัณฐ์ไม่พร่ำพรึงต่อความตาย ลงใจสู้แล้วก็มีใจที่คิดอวย อาจกล่าวได้ว่า

ทศกัณฐ์ "รบศึกศัตรูอยู่กับรอย" โดยแท้

ราพณ์ในรามายณะก็มีลักษณะเดียวกันคือ สู้อย่างชายชาติทหาร ไม่ย่อท้อสมเป็นวีรบุรุษ เพียงแต่ว่าวีรบุรุษผู้นี้ประสบความสำเร็จเท่านั้น

ราพณ์เป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ และกล้าหาญ ก็ยังเห็นได้จากคำพูดของพระรามเมื่อก้าวไปสอบพิเภกซึ่งเส้าโศกรว่าให้ถึงราพณ์ว่า

"เราไม่ควรเส้าโศกถึงคนที่ยอมมันในหน้าที่ของนักรบ และคนที่มิขอลีภัยหนึ่งพลาดพลั้งในสมรภูมิ เพราะไม่ใช่เวลาที่จะมาร่ำไห้เพื่อนักรบที่กล้าหาญ ... ไม่มีใครที่จะประสพชัยชนะได้เสมอไป ... นักรบผู้นี้ถูกฆ่าในสนามรบ จึงไม่ควรเส้าโศก นี่คือกฎ"³

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 3, หน้า 494.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 3, หน้า 500.

³ Valmiki, op. cit., III, p. 317

"One should not mourn for those who, firm in their duty as warrior for the sake of renown fall on the field of battle. It is not the time to weep for this brave warrior, ... no one is always victorious in war; ... The warrior who is slain in the battle, should not be mourned, this is the law."

"เขาเป็นที่รักของฉัน เท่ากับที่เป็นของท่าน ดังนั้นเราจึงมาร่วมกันจัดพิธีศพเถิด" ¹

คำพูดของพระรามยืนยันถึงความ เป็นวีรบุรุษโดยแท้ เพราะราพณ์ได้ทำหน้าที่ของวรรณะ กษัตริย์อย่างถูกต้อง นักรบสมควรที่จะตายในสนามรบ ราพณ์ได้ทำหน้าที่จนวาระสุดท้าย จึงได้ชื่อว่า เป็นผู้กล้าหาญ

นอกจากนี้ความรักของราพณ์ หรือทัศนคติคือความรัก และความเอาใจใส่ให้มีความสุขแก่ชานาจริงอยู่ราพณ์หลงใหลสีกา แต่ขณะเดียวกันก็มีไคมันตอนความสุขของนางมณีเทวี จะเห็นได้จากคำพูดของนางมณีเทวีซึ่งพรรณมาถึงความสุขสำราญที่ได้ไปเที่ยวเตร่กับราพณ์ในดินแดนต่าง ๆ เช่นเขาไกรลาส เขามันทร และอุทยานของเทพเจ้าต่าง ๆ เมื่อสิ้นบุญราพณ์แล้วความรื่นรมย์ต่าง ๆ ที่นางเคยได้รับก็หมดสิ้นไปควย ²

ในรามเกียรติ์ ตอนทัศนคติรู้อชีวิต นางมณีเทวี นางอัคคี และสนมทั้งหลายต่างก็อาลัยอาวรณ์คร่ำครวญว่า

"โอวาทะทูลกระหม่อมเอย	ไม่เห็นเลยว่าจะม้วยอาลัย
ทรงเคียดแค้นดวงพระสุริยัน	ไทรภพทั้งนั้นก็เกรงฤทธิ์
เลี้ยงข้าพระบาททั้งนี้มา	ควยพระทัยเมตตาสัจจรี
ได้ความสุขร่มเย็นเป็นพนักคิด	คงองค์มฤเรศมารคร
มาตรแมนนิศพลั้งสิ่งใด	มีแต่ภูวนายจะสั่งสอน
พระคุณกว้างลึกกว่าสาคร	ไม่มีสิ่งรอนราก็ ³

ในรามายณะ พิเภกพรรณานาคความดีของราพณ์ตอนราพณ์สิ้นชีวิตว่า ราพณ์มีวิชาสิ่งของให้แก่ผู้ที่ปรารถนา รู้จักหาความสุขจากทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ รู้จักตอบแทนผู้ที่มารบใช้ แบ่งปันสมบัติให้มิตรสหาย บำเพ็ญตบะแก่กล้า เคารพในพระเวท ปฏิบัติหน้าที่ของวีรบุรุษอย่างสมบูรณ์ ⁴

¹Ibid., p. 318

"He is dear to me as thee; let us therefore perform the obsequies /"

²ดูรามายณะ ยุทธกาวณธ์ บทที่ 113 นางมณีเทวีคร่ำครวญ

³พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเกิม, เล่ม 3, หน้า 522.

⁴ดูรามายณะ ยุทธกาวณธ์ บทที่ 111 การคร่ำครวญของพิเภก

จะเห็นได้ว่า ราพณ์ได้ชั่วช้าโดยสิ้นเชิง คุณธรรมความดีก็มี เพียงแต่มีคัมวไปควย
โมหจริต และมีปฏิริมานะเข้าครอบงำจึงเป็นเหตุให้ความหายนะมาสู่ตน

เท่าที่กล่าวมานี้เป็นบุคลิกลักษณะของราพณ์ในรามายณะ และทศกัณฐ์ในรามเกียรติ์
ในส่วนที่คล้ายคลึงหรือเหมือนกัน แต่มีใค้หมายความว่าราพณ์กับทศกัณฐ์เหมือนกันทุกประการ
ผู้เขียนแลเห็นความแตกต่างอยู่หลายประการ และรู้สึกประทับใจในตัวทศกัณฐ์ของเรายิ่งกว่า
ราพณ์ในรามายณะ

ขอแตกต่างประการแรกก็คือ เรื่องฐานะและศักดิ์ศรีของ ราพณ์และทศกัณฐ์ แม้ทั้งสอง
จะมีเชื้อสายพรหมเช่นกัน แต่ทศกัณฐ์ของเราเมื่อเกิดชาติที่ต่ำต้อยคือเป็นนนทก แม่มาเกิดเป็น
ทศกัณฐ์จึงเป็นราชาแห่งยักษ์แล้ว รามเกียรติ์ก็มีไค้ยกย่องทศกัณฐ์มากมายไปกว่าความเป็นยักษ์
เป็นมาร ดังจะเห็นได้จากคำเรียกขานถึงทศกัณฐ์ว่า "ทศเศียรขุนมาร" "ทศเศียรสุรยวงศ์
ยักษ์" "ทศกัณฐ์ลัทธิตักศิยักษา" แต่ในรามายณะมักเรียกราพณ์ว่า "รากษส" ¹ บาง
"ปรั้นตปะ" บาง "นรินทร์" บาง "อินทรศัตรุ" บาง เป็นการยกย่องราพณ์มากกว่า
รามเกียรติ์ของเรา ราพณ์แม้จะประพุดชั่วแต่ก็ดูจะมีศักดิ์สง่ามากกว่าทศกัณฐ์

ประการที่สอง ทศกัณฐ์ของเรามีสภาพที่น่าสงสารและนาสมเพชอยู่ไม่น้อย แม้จะเป็น
พระยายักษ์ซึ่งเพียบพร้อมไปควยทรัพย์ ศฤงคาร บริวาร อิทธิฤทธิ์นานาประการ แต่ก็
เปลื้องพล่าไค้กาย ๆ ทศกัณฐ์มักได้รับการสบประมาท ได้รับความมาอภัยศอดสู ถูกขมาม
น้ำใจอยู่เสมอ นับตั้งแต่ถูกพาลีแย่งเอานางมณโฑซึ่งเป็นสิทธิ์ของทศกัณฐ์โดยชอบธรรม
กว่าทศกัณฐ์จะได้นางคืนไปนางก็มีลูกกับพาลีเสียแล้ว ลูกของนางมณโฑกับพาลีคือองคตน์
ก็เป็นหนามยอกอกทศกัณฐ์อยู่ ทศกัณฐ์ก็กล่าวจัดเสียโดยแปลงเป็นปูเข้าไปในพิริลงสรงองคต
แต่ถูกพาลีจับได้แกลงทรมาน โดยผูกทศกัณฐ์ให้องคตลากเล่น ดังคำกลอนต่อไปนี้

¹ เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป [พระยาอนุমানราชชนและพระสารประเสริฐ] ,
เรื่องเมืองสวรรค์และผีสังเทวดา, หน้า 170

รากษส มี 2 พวก พวกหนึ่งน่าเกลียดชอบกินคน อีกพวกหนึ่งดูร้าย แต่ไม่น่าเกลียด
เจริญ มีบ้านเมือง

"จึงจูงทศกัณฐ์ลากเส้น

เราเห็นเป็นสุขเกษมสันต์

แล้วเอาข้าวเคนนางกำนัล

ให้กินวันละปั้นทุกเวลา" ¹

เรื่องนี้ไม่มีในรามายณะวาลมิกิ เรากงได้มาจากอื่น เรื่องราวตอนนี้ทำให้ทศกัณฐ์
นำสมเพชยิ่งนัก เพราะเป็นถึงราชาแห่งยักษ์กลับมาเสียทีถึงได้

ครั้นมาเริ่มสงครามกับพระราม ทศกัณฐ์ได้รับความอับยศหลายครั้ง เช่น เสียรู้หนุมาน
หนุมานดอกไม้จุคไฟเผา แล้วเลยเผาลงกาเสียสิ้น ต่อมาถูกสุกริพหักศอก แล้วใช้เท้าตี
มงกุฏจากหัวทศกัณฐ์ มีกลอนบรรยายว่าดังนี้

"ขุนกระบี่จึงเอาเท้าขวา

คว่ำตีมงกุฏไว้ได้

ลอยอยู่ยังพื้นภาลัย

แล้วรองใบไฟขุนมาร

เหวี่ยงเหวี่ยงคูกองทศพิศตร

อีกฮักอวดฤทธิ์กล้าหาญ

กูจะใคร่ตัดเศียรอ้ายสารารณ์

เกรงเกินโองการพระเจ้ากรี

จะเอาแค้นมงกุฏไปอวย

องค์พระนารายณ์เรื่องตรี

ว่าแล้วสำแดงฤทธิ์

ขุนกระบี่ก็เหาะกลับมา" ²

ต่อมาทศกัณฐ์ทำพิธีอุโมงค์ ขณะที่กำลังนั่งทำพิธีร้ายพระเวท ถิ่นมั่นในขันติ ออกสัน
ความโกรธอยู่นั้น สุกริพ หนุมาน และองคต พยายามหาวิธีทำให้ทศกัณฐ์เสียพิธี โดยไป
พานางมณีโทยาหยอกตอหน้าทศกัณฐ์ ในที่สุดทศกัณฐ์กลับความโกรธไว้ไม่ได้จึงเสียพิธี

ในคราวที่พระลักษมณ์ต้องหอกกบิลพิศ พิเภกบอกยาให้ และให้หนุมานไปเอาหินบดยาซึ่ง
ทศกัณฐ์ใช้แทงหมอนหนุน หนุมานเข้าไปเอาหิน ในห้องนอนของทศกัณฐ์ แล้วยังเข้าแกล้ง
ประจาน คบการโง่มนตร์สะกด แล้วผูกมมทศกัณฐ์ติดกับนางมณีโทยา พร้อมทั้งสาปไว้ว่า ผู้ใด
ที่มิเวทมนตร์ก็อย่าให้แก้ได้ ต่อเมื่อนางมณีโทยาหัวสามสีจึงจะหลุด ภาพของทศกัณฐ์และ
นางมณีโทยาเมื่อตื่นนอนขึ้นนมแลดูหน้าขึ้น และนำสมเพชดังนี้

"สองมือย้อยรักขักไขว่

แต่ดูมาราไปสับสน

ปล้ำปลุกชลูกชลุยสองคน

ที่บนแท่นทองไสยา" ³

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 1, หน้า 174.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 274.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 3, หน้า 339.

จนต้องไปตามฤๅษีโคบุตรมา ก็แก้มือออก ต่อเมื่อเห็นคำสาปของทพมานที่เขียนบอกไว้ จึงต้องยอมให้หมดโทษทัณฑ์ เรื่องภรรยาและทองหัวสามีนี่เป็นสิ่งที่ถือว่าไม่ควรกระทำ เพราะ เป็นอันมงคล แต่ทศกัณฐ์ และนางมณโฑก็ต้องยอมว่าเป็นความเชื่อถือนี้

ครั้นถึงคราวอัจน หมกทัพพ เมื่อเห็นทพมานเข้ามาสามีกักคิ์โดยมีฤๅษีโคบุตรพามา ทศกัณฐ์ก็ตายใจรับไว้เป็นลูก ในที่สุดทศกัณฐ์ต้องสิ้นชีวิตลงด้วยอุบายของทพมาน

เรื่องการเสียบุพคุณที่ต่ำกว่า หรือการถูกสมประมาท หรือการถูกประจานเช่นนี้ ไม่มี ในรามายณะ ราพณ์ปราชัยก็ปราชัยบุคคลในฐานะเดียวกัน ถ้าจะเสียรู้ก็เป็นเพราะความคึก ของตนเอง ไม่ใช่ความคึกของศัตรู ดังจะเห็นได้จากตอนหาวิธีฆ่าทพมาน ในรามเกียรติ์ ของเราทศกัณฐ์ถามทพมานว่าจะทำอย่างไรจึงจะฆ่าทพมานได้ ทพมานก็บอกวิธีให้ ทศกัณฐ์ สั่งให้ทำตามจึงถูกเผาเมือง แต่ในรามายณะเป็นความคึกของราพณ์เอง ความที่ต่างกันนี้ทำให้ รู้สึกว่า ทศกัณฐ์มีบุคลิกภาพที่ค่อยหรือต่ำต่อยกว่าราพณ์มากทีเดียว ทศกัณฐ์ของเรามีลักษณะ เหมือนขุนช้าง คือถูกกลั่นแกล้ง ถูกมองเป็นตัวตลกที่ใครรับแต่ความอภัยศอกศู ในวรรณคดีไทย ของเรามักมองตัวละครที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระเอก (antagonist) ในลักษณะนี้เสมอ อารมณ์ขันของเรามักแสดงออกที่บุคลิกลักษณะของตัวละครตัวนี้ แต่ถูก หรือผู้อ่านมิได้มีความ รู้สึกจงเกลียด จงชัง เย้ยหยัน ในขณะที่เราหัวเราะการกระทำของทศกัณฐ์ แต่เราก็มีความ เอ็นดูและสงสารไปควบ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะตัวทศกัณฐ์มิใช่เป็นผู้ร้ายโดยแท้จริง คือมิใช่มีแต่ ความเหี้ยมโหด กักขฬะ หากแต่มีลักษณะอื่นเข้ามาปนอยู่ด้วย

ประการที่สาม ทศกัณฐ์มีความอ่อนโยน มีความสำนึกในผิดชอบชั่วดีในชั้นปลายของชีวิต มีความห่วงใยผู้ที่อยู่หลัง รู้จักให้อภัย การแสดงออกของทศกัณฐ์ก่อนที่ จะสิ้นใจนั้นมีความกินใจ อย่างยิ่ง ผู้เขียนรู้สึกว่ คำพูดของทศกัณฐ์แสดงถึงบุคลิกภายในที่อ่อนโยนมีความก็แผงอยู่ ภายในรูปร่างที่น่ากลัว เป็นคำพูดที่จับใจ และส่งเสริมให้ทศกัณฐ์มีลักษณะ เป็นวีรบุรุษชั้นมาทันที ทศกัณฐ์พูดว่าดังนี้

"ปากหนึ่งว่าไอ้พิเภกเอ๋ย
ตัวเราก็จะมวยชีวิต

ไหนเลยมาแกล้งฆ่าพี่
ในเวลานี้ด้วยศรพิษ

ปากสองว่าเจ้าผู้เป็นนง
 จะไค่มาลงกาสมคึก
 ปากสามขอฝากมณโฑควย
 ทั้งอัคคีภคยาบุพพาพาด
 ปากสี่ว่าเจ้าจะครองยศ
 จงเอ็นดูสุริยวงศ์พงศ์พันธุ์
 ปากห้าจงด่างทศพิช
 ตัดโลกโอบอ้อมอารี
 ปากหกว่าเจ้าจงอดโทษ
 อย่าให้เป็นเวรอาวรณ์
 ปากเจ็ดขอฝากนกเรศ
 สืบมาแดงคัพระอัยกา
 ปากแปดว่าเราเลี้ยงทาน
ตัวเราชั่วเองจึงเสียชนม์
 ปากเก้าว่าพี่จะลาตาย
 อย่าให้ค้างราตรีในที่รบ
 สิบปากสิ้นฝากสิ้นล้าง
 พิศพรอรุณรุ่งทั้งกายา

รวมทองสืบสายโลหิต
 เป็นอิสริภาพแก่หมุมาร
 ช่วยบำรุงให้เป็นแกนสาร
 ฝูงสนมบริวารทั้งนั้น
 ปรากฏเป็นจอมไอศวรรย์
 โดษกรรมสุจริตประเวณี
 อย่าทำทุจริตให้เหมือนพี่
 แก่โยธโศรพาประชากร
 ซึ่งกริ้วโกรธคว้าวามาแตกอน
 แก่เราผู้จะจรไปเมืองฟ้า
 อันทรงวงศ์พรหมเมศนาถา
 เมตตาอย่าให้จลาจล
 ก็ประมาณหมายใจให้เป็นผล
แล้วไครอนรณทั้งแผนภพ
 นองชายเมตตาช่วยปลงศพ
 ไตรภพจะหมิ่นนินทา
 สิ้นกำลังสิ้นคิดยักษา
 อสุรากลึงเกลือกเลือกไป"¹

ข้อความที่ยกมานี้มีความจับใจทุกวรรคจนไม่อาจจะตัดตอนใดออกเสียได้ และตอนที่
 ก็นใจที่สุดในทัศนะของผู้วิจัยก็คือตอนที่ว่า "ตัวเราชั่วเองจึงเสียชนม์ แล้วไครอนรณทั้งแผนภพ"
 กลอน 2 วรรคนี้ทำให้เราผู้อ่านมีความรู้สึกโศกภัย หรือดีมกรรมชั่วของทศกัณฐ์เสียสิ้น ทั้งยังก่อ
 ให้เกิดความสงสาร เข้ามาแทนที่เพราะวินาทีที่ทศกัณฐ์สำนึกผิดนั้นคือวินาทีสุดท้ายที่เขาจะมีชีวิตอยู่
 ราวหนึ่งในรามายณะมีขัศติขมาณะ ผู้รับจนวาระสุดท้ายเช่นเดียวกับทศกัณฐ์ แต่ราวพณไม่ได้
 แสดงความสำนึกผิดถึง เช่นทศกัณฐ์ของเรา ราวพณถูกศรพระรามก็สิ้นใจทันที ไม่มีโอกาสสั่งเสีย

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 3, หน้า 513 - 4.

หรือระลึกถึงความผิดของตนเลย พอราพณ์สิ้นชีวิต ก็มีเสียงแรงแห่งจากสวรรค์ เหล่าเทวดาพากันแสดงความปรีดาปราโมทย์ต่อชัยชนะของพระราม ไม่มีใครสนใจราพณ์ กวีมิได้ปลุกผู้อ่านให้เห็นใจราพณ์ มีแต่พูดถึงความกล้าหาญของราพณ์ คง เน้นอยู่ที่วีรกรรมของพระรามเท่านั้น

แต่รามเกียรติ์ของเราแสดงบทบาท แสดงบุคลิกภายในของราพณ์ไว้อย่างมีรสตรึงใจ ทศกัณฐ์แม้จะถูกหัวเราะในความโง่ ความลุ่มหลงมาโดยตลอด แต่ก็มาได้รับความเห็นใจในตอนท้ายที่สุด ทำให้รู้สึกวาทศกัณฐ์มิใช่ผู้ร้ายใจอำมหิต หากแต่เป็นผู้อยากดีมีใจอหังการ นอกจากนั้นแล้วบทบาทของทศกัณฐ์ยังมีมากกว่าราพณ์ กล่าวคือ มีทั้งบทโกรธ บทรัก บทฉลาด บทโง่ บทระแวงสงสัย บทซื่ออย่างตายใจ บทคู้คิ่ง บทอ้าย บทหลงผิด และบทสำนึกผิด แต่ราพณ์นั้นจะเล่นไคน้อยบทกว่า

ในค่านความดีของราพณ์ รามายณะ เน้นถึง เรื่องความกล้าหาญ ชัยคิยามนะ ความงามสง่า นางเกรงขาม ส่วนค่านความชั่วใดก็ตามความหลงผิด คู้คิ่ง เท่านั้น ขณะที่เราอ่านเรื่องของราพณ์ เราไม่เคยรู้สึกซึ้ง หรือสงสารเลย มีแต่ความรู้สึกทั้งในความมั่นคง เด็ดเดี่ยว บุคลิกลักษณะของราพณ์ดูสูง สง่าอยู่ตลอดเวลา ส่วนภาพของทศกัณฐ์ในรามเกียรติ์นั้นไม่ใช่ภาพที่ตรึงอารมณ์ผู้อ่านให้อยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งโดยตลอด โดยมากเรามักมองทศกัณฐ์อย่างรู้สึกซ้ำชั้นเบี่ยงการมองตัวตลอดเสมอ ส่วนที่ทำให้ทศกัณฐ์ดูเป็นผู้มีแก่นสาร หรือสาระที่ตรึงใจก็คือ ตอนก่อนที่ทศกัณฐ์จะสิ้นใจ แม้กระนั้นก็ตามการที่ทศกัณฐ์เป็นผู้ที่มั่งคั่ง ความโง่ ความฉลาดความคิดคิ่ง และความรู้สึกต่าง ๆ เหล่านี้มีใ้ทำให้ความน่าสนใจของทศกัณฐ์ลดน้อยไป แต่กลับทำให้เกิดความรู้สึกว่าทศกัณฐ์มีลักษณะ เยี่ยงปฤชุน มีบุคลิกลักษณะที่สมจริงอีกแบบหนึ่ง

กุมภกรรณ

กุมภกรรณในรามายณะเป็นราชาสัตว์ที่กักขฬะ คุร้าย เห็นมีโทษ เป็นที่เกรงกลัวแก่กระทั่งเทวดา ความคุร้ายของกุมภกรรณนี้ทำให้กุมภกรรณนี้ตายว่า "มัจจุราช" (เทพแห่งความตาย - God of Death)

ตอนที่กุมภกรรณจะออกรบ พระรามถามพิเภกถึงกุมภกรรณ พิเภกนั้นเล่าว่า ทันทีที่กุมภกรรณเกิดมาก็ร้องหิว และกลืนกินสิ่งมีชีวิตเป็นจำนวนพัน จนกระทั่งพระอินทร์ และเทวดาทั้งหลายพากันไปฟ้องพระพรหมว่า ถ้าปล่อยให้กุมภกรรณกินสิ่งมีชีวิตต่อไปอีก ในไม่ช้าโลกจะต้อง

กลายเป็นทะเลทราย พระพรหมจึงสาปกุมภกรรณให้หลับเหมือนตาย กุมภกรรณก็ล้มลงหลับ
แต่ราพณ์ซ่อนใจให้พระพรหมเปลี่ยนคำสาปเป็นให้กุมภกรรณหลับชั่วขณะแล้วก็ตื่นขึ้น พระพรหม
จึงกำหนดให้หลับนาน 6 เดือนแล้วให้ตื่นขึ้น 1 วัน เพื่อหาอะไรกินแก้ความหิวของตน กุมภกรรณ
มีหอกเป็นอาวุธ บรรดาเทวดาทั้งหลายก็ไม่สามารถฆ่าได้ 1

ในอุคตรกาณฑ์ บทที่ 9 มีเรื่องกุมภกรรณขอพรว่า เมื่อกุมภกรรณเกิดมาเทวดาทั้งหลาย
พากันไปขอพระพรหมไม่ให้ประทานพรแก่กุมภกรรณเพราะทั้ง 3 โลกหวั่นกลัวความดุร้ายของ
กุมภกรรณมาก พระพรหมจึงขอให้พระสรัสวดีเข้าปากกุมภกรรณเพื่อบันดาลให้กุมภกรรณกล่าว
ขอพรว่า ขอให้นอนหลับไ้ตลอดกาล 2

ภาพกุมภกรรณขณะตื่นนอนหลับ กวีบรรยายไว้ในรามายณะ ยุทธกาณฑ์ บทที่ 60 ว่าดังนี้
"กุมภกรรณ ผู้กล้าหาญไม่มีใครต้านทานได้ กำลังหายใจเหมือนพญานาค ขณะที่ยังนอนอยู่
มีเสียงกรนอย่างน่ากลัว โพรงจุกุณาคึกใจ ของปากราวกับขุมนรก นอนเหยียดยาวอยู่
บนพื้นดิน มีกลิ่นโชยและกลิ่นเลือด แขนขาประดับด้วยกำไลทอง และสวมมงกุฎซึ่งมีแสงสว่าง
ดุจพระอาทิตย์" 3

ราพณ์ต้องการให้กุมภกรรณมาช่วยรบ แต่กุมภกรรณนอนหลับอยู่ในถ้ำ วิธีการปลุกกุมภกรรณ
นั้นโกลาหลและพิสดารมาก เช่น ตีกลอง เป่าสังข์ เป่าแตร ส่งเสียงร้อง และทุบตีเท้าไร
กุมภกรรณก็ไม่ตื่น ในที่สุดต้องระดมพวกยักษ์จำนวนพันคนให้ขึ้นไปวิ่งไปมาบนตัวจนกุมภกรรณ

¹ดูรามายณะ ยุทธกาณฑ์ บทที่ 61

²ดูรามายณะ อุคตรกาณฑ์ บทที่ 9

³Valmiki, op. cit., III, p. 157

"Kumbhakarna, he of irresistible valour, was breathing like a
serpent, and, as he slept, he emitted dreadful snores, his nostrils
being horrible and his mouth a gaping hell. Stretched to his full
length on the earth, he gave forth an odour of marrow and blood; his
limbs were adorned with golden armlets and he wore a diadem as bright
as the sun."

ผู้สีก้าว จ้วเจีย ทาว และหิวจักซันมาทันที รับวาคัสตัวเข้าปากเป็นจำนวนมากมาย เมื่อ
 กุมภกรรณลุกขึ้นมีลักษณะเหมือนเวลาในโลกจะสลาย นัยนคำทั้งสองฉายแสงเป็นประกาย
 สุกสว่างคูดวงไฟดวงใหญ่¹

จะเห็นได้ว่ากุมภกรรณในรามายณะเป็นยักษ์คู่ร้าย ป่าเถื่อน กินจุ ขอบนอน มีรูปร่าง
 ใหญ่โต ความกักขะของกุมภกรรณเป็นเครื่องสร้างความหวาดกลัวแก่ผู้พบเห็น ผิดกับราพณ์
 ซึ่งมีความงามสง่าเป็นเครื่องสร้างความหวั่นเกรง

บุคลิกลักษณะและความประพฤติของกุมภกรรณเป็นไปในทางชั่วร้าย แต่กุมภกรรณ
 ก็เป็นผู้รู้ดีชอบชั่วดี มีสติพอที่จะตักเตือนที่ผู้หลงผิดได้ คำพูดของกุมภกรรณแฝงปรัชญาที่
 คมคาย และนาคึกไม่นอยเลย กุมภกรรณพูดเตือนราพณ์ว่า

"พระราชผู้มั่งคั่งสิ้นพระทัยตามกฎเกณฑ์ที่เคยมีมา และยอมรับคำแนะนำจาก
 ที่ปรึกษาและจากเพื่อน รู้จักทำเพื่อหน้าที่ เพื่อผลประโยชน์ และเพื่อความพอใจ ตามควร
 แก่โอกาส ... ย่อมเป็นกษัตริย์ที่ฉลาดและมีความเข้าใจอันลึกซึ้ง"

ฯลฯ

"พระองค์ไม่คิดถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้น ภูมิใจในกำลังของตน มองข้ามผลลัพธ์
 คนที่เชื่อถือในอำนาจของตนและละทิ้งสิ่งที่ควรจะทำก่อน หรือรับทำในสิ่งที่ควรจะทำทีหลัง
 จะไม่สามารถทราบว่าจะอะไรคือความฉลาด และอะไรคือความโง่"²

¹ ทุกรายละเอียดในรามายณะ ยุทธกาลต์ บทที่ 60

² Ibid., p. 166

"A king who makes his decision according to the traditional laws,
 and allows himself to be advised by his counsellors and consults his
 friend, pursuing duty, profit and pleasure at the proper season ... ,
 is a wise monarch and has a sound understanding."

etc

"thou didst not reflect on what might happen and, in pride of
 thine own strength, over looked the consequences. He, who trusting in
 his own power, leaves until last that which should be done first or who
 does first that which should follow, is unable to distinguish between
 what is wise and what is foolish."

นอกจากนี้กุมภกรรณยังกล่าวยืนยันให้สังคีตาคิน คำพูดของกุมภกรรณแสดงความเคียดชังว่าดังนี้

"หม่อมฉันขอยืนยันคำแนะนำของมณโฑทรี และพิเภกแต่เคยให้ไว้ ทั้งนี้เพื่อเป็นผลดีต่อพระองค์เอง จงทำในสิ่งที่พระองค์ได้พิจารณาอย่างดีที่สุด" ¹

คำพูดของกุมภกรรณแสดงถึงความมีธรรมะ และความเป็นปราชญ์ ไม่น่าจะเป็นคำพูดของยักษ์ชางกิน ชางนอน คุณความดีของกุมภกรรณอีกประการหนึ่งคือ ความจงรักภักดีต่อพี่ เช่นเดียวกับพระลักษมณ์ ฉิดกันแต่เพียงว่าความภักดีของกุมภกรรณนั้นเป็นการสนับสนุนการกระทำชั่วของพี่

เมื่อกุมภกรรณได้กล่าวเตือนสติราพณ์ และราพณ์ไม่พอใจ กุมภกรรณก็เปลี่ยนมาสนับสนุน ไม่คัดค้านอีกต่อไป กุมภกรรณพูดว่าดังนี้

"ไม่มีเหตุผลอันใดเลยที่พระองค์จะต้องเป็นทุกข์ใจตรามเท่าที่หม่อมฉันยังมีชีวิต หม่อมฉันจะฆ่าตัวที่เป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ แต่ในสถานการณ์ที่จำเป็น หม่อมฉันจำต้องพูดเพื่อผลดีของพระองค์ ทั้งนี้เนื่องจากความรักในสายเลือดและความเป็นพี่น้อง" ²

จากคำพูดนี้บ่งให้เห็นว่ากุมภกรรณมีความภักดีต่อพี่เป็นที่สุด คำคัดค้านของกุมภกรรณติดกับของพิเภกคือ กุมภกรรณค้านเพื่อเห็นแก่สวัสดิภาพของพี่เป็นที่ตั้ง ส่วนพิเภกจนถึงความยุติธรรมเป็นใหญ่ ฉะนั้นเมื่อราพณ์ไม่เห็นชอบด้วย กุมภกรรณจึงต้องช่วยเหลือราพณ์ เพราะความยึดมั่นในความเป็นพี่น้อง แม้จะต้องทำผิดกรรมะก็ยอม ชื่อนี้แสดงวาระมาขณะมิได้เน้นที่ความยุติธรรมของกุมภกรรณ หากเน้นที่ความภักดีต่อพี่

¹Ibid., p. 168

"The advice that the beloved Mandodari and my younger brother, Bibishana, formerly gave thee, I now repeat for thine own good; do what thou considerest best /"

²Ibid., p. 168

"There is no reason for thine heart to be troubled as long I live, O Lord / I will slay him who is the cause of thy distress in any circumstances. I had, of necessity, to speak for thine own good because of kinship and brotherly affection for thee,"

กุมภกรรณหันอาสาออกสู้รบตามลำพังตัวคนเดียว จะไม่ยอมเอากองทัพออกไปด้วย
คำพูดของกุมภกรรณแสดงความเชื่อมั่นในตนเองอย่างมาก กุมภกรรณพูดว่าดังนี้

"หม่อมฉันจะออกรบตามลำพัง กองทัพที่ทรงอำนาจของพระองค์ให้คงอยู่ที่นี่ วันนี้
หม่อมฉันจะกลั่นกินสิ่งทั้งหลายเพราะความหิว และความโกรธ" ¹

เมื่อกุมภกรรณออกรบ ใ้ใช้กระบองคี่องคตสลับ จับสุครีพได้ แต่สุครีพก็ถูกหักงอ
กุมภกรรณขาดแล้วหนีไป

กุมภกรรณออกรบอีก พบพระลักษมณ์ แต่กุมภกรรณต้องการรบกับพระราม พระรามจึง
ออกรบกับกุมภกรรณ กุมภกรรณถูกศรพระรามร่างกายเต็มไปด้วยแผล มีเลือดไหลท่วม
กุมภกรรณเข้าไล่จับลิงและหมีซึ่ง เป็นทหารของพระรามกินอย่างน่าเลือด จนในที่สุดกินไม่เลือก-
หน้าว่าจะเป็นพวกของตนเอง หรือฝ่ายศัตรู ภาพกุมภกรรณในสนามรบเป็นภาพที่แสดงความ
น่ากลัวอย่างน่ากลัว มีความบรรยายว่า

"นัยน์ตาลูกโหลงเป็นเปลวไฟ สวมสร้อยทองคำ ... ดูเหมือนภูเขาวินธัย หรือ
เขามันทร อาเจียนเป็นเลือดคราบน้ำเมฆก้อนใหญ่กำลังเหวี่ยงลงมา ไร้นิ้นเลือดมูมปากซึ่งเปื้อน
เลือด ในขณะที่จะเข้าทำลายกองทัพลิงต่อไป ดูราวกับความตายเมื่อใกล้จะสิ้นโลก" ²

¹Ibid., p. 173

"I shall set out alone; let thy powerful army remain here /
To-day in mine hunger and fury, I shall devour the monkey /"

²Ibid., p. 186

"his eyes inflamed, adorned with golden bracelets, ... and he
resembled the Vindhya or Mandara Mountains and was vomiting blood
like a great cloud pouring down rain. With his tongue he licked
the corners of his mouth that were wet with blood while he continued
to destroy the simian army like Death at the end of the world."

ผู้แต่ง เน้นที่ความหยาบซ่า ทารุณ กักขฬะตามนิสัยเดิมของกุมภกรรณ มิได้แสดงถึง
ไหวพริบ สติปัญญาในการสงครามแย่งกุมภกรรณในรามเกียรติ์

นอกจากนี้ผู้แต่งยัง เน้นที่ความแข็งแกร่ง ความบึกบึน ยากที่ใครจะทำลายล้างได้
พระรามต้องแฉ่งศรหลายครั้ง เพราะร่างกายของกุมภกรรณแข็งดุจเพชร พระรามใช้ศร
ซึ่งเคยยิงทะลุคนรัง 7 คน และเคยยิงพาดแล้วมายิงกุมภกรรณ แต่กุมภกรรณหาได้สิ้นสะเทือนไม่¹

พระรามต้องเปลี่ยนมาใช้ศรของพระพายแฉ่งไปตีคมือข้างที่ถือคทา แต่กุมภกรรณ
ก็ยังใช้มือข้างที่เหลือต่อสู้ พระรามต้องแฉ่งศรไปตีคมืออีกข้างหนึ่ง แล้วตัดเท้าทั้งสอง
กุมภกรรณได้แตกอปากวิ่งเข้าใส่ พระรามยิงธนูเข้าปากจนส่งเสียงทุบหรือร้องไม่ได้ และ
ในที่สุดพระรามก็แฉ่งศรไปตีคหัวกุมภกรรณขาดกระดูก กระเด็น ถึงความบรรยายว่า

"หัวธนูกุมภกรรณคล้ายภูเขา หล่นโครมลงสู่พื้นโลก กระแทกกับถนน คฤหาสน์
ประตูเมือง และคิกรามิในบ้านเมือง ... และร่างมหึมาตกลงสู่มหาสมุทร ถูกปลาฉลาม
ปลาใหญ่ต่าง ๆ พญานาค แลรวมลงเบื่องล่าง"²

รามายณะย่ำที่ความใหญ่โต ความบึกบึนคงทน ความหยาบซ่าโหดร้าย และความภักดี
มิได้เน้นที่ความยุติธรรม ฝีมือในการรบ หรือความฉลาดหลักแหลมเลย

แต่ในรามเกียรติ์ บุคลิกลักษณะของกุมภกรรณผิดไปเป็นคนละคนที่เคี้ยว นับตั้งแต่
ประวัติของกุมภกรรณ ตอนเกิดมาก็ไม่มีเรื่องคังในรามายณะ และไม่มีเรื่องราวที่พิสดาร
อย่างใดเลย เพียงแต่กล่าวว่าเป็นน้องทศกัณฐ์เท่านั้น

¹Ibid., pp. 187 - 8

²Ibid., p. 188

"the head of the Titan resembling a mountain, fell on the
earth crushing the highways, residences, gates and edifices of the
city ... ; and that gigantic body of great resplendence belonging
to the Titan, fell into the sea where it crushed the great sharks,
huge fishes and serpents, and plunged into the depths below."

รูปร่างของกุมภกรรตต์ไม่ใหญ่โตเป็นพิเศษไปกว่ายักษ์อื่น ๆ เลย มีโคลงประจำภาพรามเกียรติ์บรรยายไว้ว่า

"รูปร่างพอดันนี่	ปรากฏ นามเอย
กุมภกรรตต์	พักตร์ทาว
เป็นอุปราชเรืองยศ	ผิวพิศ เขียวแสด
ทรงหอกโมกขศักดิ์ทาว	มहिทธิ์เหี่ยมหาญรงค์" ¹

หัวโขนกุมภกรรตต์ไม่มีมงกุฎ เป็นหัวยักษ์โล้น ปากแฉะ ตาโพล่ง

นิสัยกุมภกรรตต์ของเราไม่ชอบนอน ไม่ชอบกินเลือกกินเนื่ออย่างกุมภกรรตต์ในรามายณะ แต่กุมภกรรตต์เป็นยักษ์ที่รักความสะอาดมากที่สุด คงจะเห็นได้จากคำพูดของพิเภกซึ่งเล่าให้พระรามฟังว่า

"ตัวเพื่อนนั้นแสนสะอาดนัก	รักแคร์สกิลันที่หอมหวาน
อบรมดุษโลลุดันธาร	เป็นนิจการทุกวันไป
ทุกสิ่งสารพันเนาเหม็น	แมนเห็นรากทนต์ไม่ทนได้" ²

นอกจากนี้กุมภกรรตต์ยังเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในความยุติธรรม ยึดมั่นในสัจธรรม พิเภกกราบทูลให้พระรามทราบว่าดังนี้

"เขษรฐาของชาววมครรว	อยู่ในสัจธรรมมั่นคง
ไม่เบียดเบียนเทวานาคิน	ก็ยอมรู้อยู่สิ้นทั้งไตรจักร
ชะรอยเจ้าลงกาพระยายักษ์	หักหาญให้ออกมาชิงชัย" ³

ตอนกุมภกรรตต์ไปขอหอกโมกขศักดิ์จากพระพรหม พระพรหมถามกุมภกรรตต์ว่า

"อันซึ่งหอกแก้วโมกขศักดิ์	ประหลาดนักภูคิสงสัย
ราคีไม่มีเท่าของโย	เหตุไฉนจึงเป็นสนิมมา
<u>เอ็งสิทรงธรรมพิชิต</u>	ประมาทจิตสิ่งใดกระมังหนา
จึงเฝ้าอยู่ให้เทพสาครา	ปรากฏวิปริตไปดังนี้" ⁴

¹ นาคะประทีป [พระสารประเสริฐ]. สมถกนิทานรามเกียรติ์. หน้า 10
² พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. เรื่องเกิม. เล่ม 2. หน้า 480.
³ เรื่องเดียวกัน. เล่ม 2. หน้า 455.
⁴ เรื่องเดียวกัน. เล่ม 2. หน้า 475

กุมภกรรณไม่เคยเห็นชอบด้วยกับการกระทำของทศกัณฐ์ เมื่อทศกัณฐ์ขอให้ช่วยรบ
กุมภกรรณโลกด้าวเตือนสติทศกัณฐ์ให้คืนนางสีดาไปเสีย กุมภกรรณพูดว่า

"อันมูลศึกสงคราม
เป็นต้นด้วยนางสีดา
ไซ้จะจึงสมบัติพิสดาน
พระองค์จงส่งนางไป
ก็จะสิ้นเสี้ยนศึกภัยพาล
ทั้งจะได้มิตรไมตรี
ซึ่งดูกลามเคี้ยวเซื้อเช่นฆ่า
ที่ไปลักพาเอามาไว้
ศฤงคารบริวารนั้นหาไม่
ให้แก่พระรามสามมี
ไม่ว่าคาญไต่เบื่องบพศรี
ตองที่ในทศวรรษมา"¹

กุมภกรรณมีใจเป็นธรรม ไม่เข้าข้างพี่น้องโดยขาดสติ เมื่อทศกัณฐ์กล่าวโทษพระราม
พระลักษมณ์ว้าวางแค้นนางสามะนักรา กุมภกรรณก็มีใจคล้อยตาม กลับพูดว่า

"อันน้องของเรานี้หนักนัก
ชั่วชาติกว่าหญิงทั้งโลกา
ทรลักษณ์ก็ยวชายให้ชายหน้า
แล้วกลับมาว่าเอาแต่ดี

ฯลฯ

ซึ่งจะไ้หยกไปค่อตี
พระองค์ผู้ทรงฤทธิรอน
จงคิดมันผอนให้ชอบธรรม"²

แม้ขณะที่กุมภกรรณกำลังออกสงครามกับพระราม ความมีใจยุติธรรมก็มีได้เหลือคหาหายไป
ดังจะเห็นได้จากตอนที่กุมภกรรณเฉลยปริศนา 4 ข้อ ให้องคคพั้งว่า

"อันเจ้าลงกากรุงไกร
มารยาอาธรรมเป็นพนนก
ซึ่งได้แก่ชางงาริ
ไปลอบลักพาเมียเขาหนี

ฯลฯ

หญิงโหดคือสามะนักรา
ไปเที่ยวเกี้ยวชายไม่อายุใจ
ชั่วชาไม่มีที่เปรียบไ้
จนตองทุกชภัยพันทวี"³

จะเห็นได้ว่ากุมภกรรณมีคัมน์ในความยุติธรรม แต่ที่ต้องเขาช่วยทศกัณฐ์รบนั้นเป็นความ
จำใจ เพราะเห็นแก่ความเป็นพี่ กุมภกรรณถือว่าน้องตองกตัญญูค่อพี่ และจะตองสนองคุณพี่

1 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 450.
2 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 451.
3 เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 461.

กัตถุกรรมของกุมภกรรณมีปรากฏอยู่ในคำพูดของกุมภกรรณหลายคน เช่นตอนกุมภกรรณ
เจดยปริศนา ว่า

"อันชายทรชนคนชั่ว คือตัวพิเภกยักษ์
ไปเข้าควยพวกไพร่ มีไคร่คุณญาติกา" ¹

ตอนกุมภกรรณว่าสุครีพ
"พาลีเป็นพี่ร่วมอุทร คุณคงบิทรเหมือนกัน
โฉนจึงมิไถ่กัตถุ กลับเป็นศัตรูควยโมหันต์" ²

ตอนพบกับพิเภก กุมภกรรณต่อว่าพิเภกว่า
"ธรรมคาพี่น้องผิงกัน ไม่หาพลันก็จะกลับคืนดี
ถึงมาครถาองค์พระเชษฐา โกรธาขับไล่มิ่งหนี
ญาติวงศ์พี่งศักดิ์ยังมี เหตุไฉนสุริจึงไม่ไป" ³

ตอนไปเอาทองคำโมกษศักดิ์ กุมภกรรณพูดพระพรหมว่า
"ทศพักตร์ก่อเหตุเภทภัย ไปดักองค์นางสีดา
อันเป็นเมียของพระราม แล้วเขาตามมาเคี้ยวฆ่า
ครั้นห้ามไว้ก็ตีโกรธา จึงต้องรบราไฟรี
ควยเป็นเชษฐาที่สุดคิด เอาชีวิตสนองคุณพี่" ⁴

คำพูดเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่ากุมภกรรณมีกัตถุกรรม เป็นเหตุให้ทองเขาช่าง
คนผิง ทั้ง ๆ ที่กุมภกรรณเป็นผู้ที่ขมขื่นอยู่ในความยุติธรรม

คุณธรรมสองประการคือ ความยุติธรรม และความกัตถุกรรม นี้มีอยู่ในตัวกุมภกรรณ
ในรามายณะเช่นกัน แต่ไม่เน้นมากเท่าในรามเกียรติ์ของเรา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 465.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 456 - 7.

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 475

ให้ขอมมีใครจะต่อฤทธิ์	แล้วคิดมานะขึ้นมาได้
ตัวถูกชชาติอาชาไนย	ฤทธิ์ไกรเลิศลบลชาติรี
มาตรแมนตัวตายจะไวยศ	ให้ปรากฏฟากฟ้าราศี
จะเสียดายอะไรแก่ชีวี	ถึงที่แล้วก็จำจะวายปราณ

กุมภกรรณผู้ต่อไปจนถูกศรของพระรามจึงรู้ว่า พระรามคือพระนารายณ์ กุมภกรรณ
กล่าวสำนักนิคิตว่าดังนี้

"เสียดแรง เป็นวงศ์พรหมเมศ	จะพิเคราะห์เหตุผลก็หาไม่
คงชาติทรลดับอันฉุยไร	น้อยใจเป็นพินพันทวี
คิดแล้วยกกร เห็นอศโรรม	ร้องทูลขอโทษยกชี
ซึ่งขานนิคิตพลั้งครั้น	เพราะเหตุควยพญูอาชรรรม

ฯลฯ

อันซึ่งพิเภกขุนยักษ	ผู้เป็นน้องรักของชา
ขอฝากไว้ใต้เบื้องบาทา	พระจักรราชโปรบปราณี"
แล้วกุมภกรรณก็สอนพิเภกว่า	
"ซึ่งเจ้าจะทำราชการ	ใต้เบื้องบพมาลย์พระทรงศร
สิ่งใดอย่าให้อนาทร	ณอนตามดาทัยพระทรงฤทธิ์
จงอุคสาห์แสวงหาความชอบ	ให้รอบรู้หนาทหลังระวังฉิด
จึงจะว่าคิมมีความคิด	ญาคิมิตรจะได้ฟังอนุชา"

กุมภกรรณสำนักนิคิตเช่นเดียวกับทศกัณฐ์ แต่เราไม่รู้สึกประทับใจในคำพูดของกุมภกรรณ
นัก เพราะตลอดเวลากุมภกรรณมิได้หลงผิดค้อย่างทศกัณฐ์ แต่กุมภกรรณทำผิดทั้ง ๆ ที่รู้สึกตัว
แต่ต้องจำใจ ผู้อนตระหนักในความมีธรรมะของกุมภกรรณอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้คำสารภาพผิด
ของกุมภกรรณจึงไม่ทำให้รู้สึกว่าการเป็นผู้อยากกลับใจอย่างทศกัณฐ์

เท่าที่ได้วิเคราะห์ภาพกุมภกรรณในรามายณะ และกุมภกรรณในรามเกียรติ์มาแล้วนี้
ปรากฏชัดว่ากุมภกรรณของเรามีลักษณะต่างจากกุมภกรรณในรามายณะมากคือ กุมภกรรณ

ของเราไม่มีลักษณะอย่างยักษ์ที่ร้าย น่ากลัวเลย ภาพของกุมภกรรณเป็นภาพยักษ์ที่มีความสุขุมรอบคอบ มีความฉลาดหลักแหลม ไม่น่ากลัวใฝ่สูง มีความภักดีต่อญาติวงศ์ และเป็นผู้ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม มีชัยชนะที่น่ากลัว กำยำล่ำสัน โหดร้ายกระหายเลือดอย่างกุมภกรรณในรามายณะ ในคานการสงครามกุมภกรรณของทั้ง 2 ฉบับ เป็นผู้ทำความหนักใจให้แก่ฝ่ายพระรามมาก ฉีกกันแต่ในรามายณะเน้นที่ความคงทน ความมีอิทธิพล ความมีกำลัง และความกล้าเด็ด แตรามเกียรติ์เน้นที่ฝีมือ และสติปัญญามากกว่า

พิเภก

พิเภกมีส่วนเหมือนกุมภกรรณ คือเป็นผู้ที่มีสัจธรรม รักความยุติธรรม และมีความหวังดีต่อพี่ จึงได้แนะนำให้ทศกัณฐ์คืนสีดาให้แก่พระราม แต่ทศกัณฐ์หาเชื่อฟังไม่ เป็นเหตุให้พิเภกต้องไปอยู่กับฝ่ายพระราม แต่ลักษณะการที่พิเภกในรามเกียรติ์ไปอยู่กับพระรามต่างจากลักษณะของพิเภกในรามายณะ คงจะโคธึ้แจงในอันคับต่อไป

พิเภกในรามายณะ เป็นราชาสยุมิโจบวิสุทธี มั่นคงในความยุติธรรม ตั้งแต่แรกเริ่ม
พิเภกขอพรพระพรหมว่า

"ในภาวะแห่งความเลวร้าย ขอให้จิตใจของข้าพระองค์ยึดมั่นอยู่ในความชอบธรรม ... ความคิดใดที่จะเกิดแก่ข้า ๆ ขอให้อยู่ในความรู้อ่านึก และยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมเสมอไม่ว่าในสถานใด หรือในกรณีใด และขอให้ข้า ๆ ประสบความสำเร็จในหน้าที่"¹

พระพรหมทรงเห็นว่า พิเภกเป็นผู้มีโจบวิสุทธี จึงประทานความเป็นอมตะให้ควย ทั้งนัยยอมแสดงว่าคุณลักษณะสำคัญของพิเภกคือความตั้งอยู่ในธรรมะ

¹Valmiki, op. cit., III p. 403

"May my soul ever be fixed in righteousness in the midst of the greatest adversity ... May whatever thoughts come to me, wherever or whatever state I find myself, always conform to virtue and may I fulfil my duty /"

เมื่อราชนักรักรษาเรื่องจะทำศึกกับพระราม บรรดาที่ปรึกษาต่างก็สนับสนุนและขันอาสา จะช่วยอย่างเต็มที่ พิเภกเห็นได้แนะนำแต่โดยคิดว่าให้คืนสีดาแก่พระราม เพราะไม่มีทางที่จะ เอาชนะได้ ราชนักรักรษาไม่ได้ออกแต่ดูจากที่ประชุมไป ต่อมาพิเภกก็ยังกรบเร้าให้ราชนักรักรษา คืนสีดาอีก โดยว่าได้เกิดนิมิตร้ายต่าง ๆ ในกรุงลงกา ชาวเมืองต่างพากันกล่าวโทษราชนักรักรษา แต่ไม่มีใครกล้าบอก ราชนักรักรษาได้ฟังดังนั้นก็เรียกประชุมโดยไม่สนใจคำของพิเภก ในที่ประชุม นั้นไม่มีใครคัดค้าน มีแต่คุยโอ้อวดคือพิฤทธิความสามารถของตน พิเภกได้ฟังจึงกล่าวคำ คำทนิบบรรดาที่ปรึกษาทั้งหลายว่า

"ผู้ที่รู้จักประมาณกำลังข้าศึก กำลังไพร่พลของตน สถานการณ์และผลเสียผลดี จากการกระทำ หลังจากไตร่ตรองอย่างดีแล้ว จึงแสดงออกให้เจ้านายทราบอย่างเปิดเผย และถูกต้อง จึงจะนับว่าเป็นที่ปรึกษาที่แท้จริง" ¹

นอกจากนี้พิเภกยังได้ชี้ให้เห็นความเก่งกาจสามารถของทหารพระรามซึ่งเคยเป็น ที่ประจักษ์แก่ฝ่ายตนมาแล้ว แต่ราชนักรักรษาโกรธ กล่าวบริภาษพิเภกว่าเป็นศัตรูในรูปมิตร มีความทรยศ เห็นผู้อื่นดีกว่าญาติ ราชนักรักรษาประนามพิเภกในท่ามกลางที่ประชุมอย่าง ไม่ไฉนหน้า ช่างยังกล่าวขับไล่ว่าไม่ควรอยู่ทำความอับอายให้อีกเป็นคำรบสอง พิเภกโกรธจัด ลูกขึ้นเงือกตะบอง แต่แล้วนึกได้ จึงกล่าวคำโต้ตอบอย่างองอาจและคมคายมีเหตุผลน่าฟังว่า

"พระองค์ไม่เหตุผล ... พี่ชายก็เสมอกับบิศา และจะต้องได้รับความนับถือ เสมอ แม้วาเขาจะปราศจากความยุติธรรม อย่างไรก็ตามหม่อมฉันไม่อาจทนคำพูดอัน ไรเหตุผลของพระองค์ได้ คำพูดอันฉลาดและเพื่อความปรารถนาสวัสดิภาพของผู้อื่นยอม ไม่เป็นที่ขอมรับของคนที่ไม่ดี และตกอยู่ในอิทธิพลของความตาย คนที่พูดประจบสอพลอ

¹Ibid., p. 33

"He who, having estimated the strength of his foes, his own resources, the situation and the loss and gain of his undertaking and, after mature reflection, expresses himself frankly and judiciously to his master, is a true counsellor."

นั้นทาง่าย แต่คนที่พูดด้วยความเคารพแม้จะไม่เป็นที่พอใจ หรือคนที่รับฟังนั้นหาได้ยาก... สำหรับพระองค์ หม่อมฉันหาทางเห็นวรั้งพระองค์ไว้ แต่คำพูดของหม่อมฉันไม่เป็นที่ต้องพระทัย หม่อมฉันขออำนาจ พระองค์จะได้เป็นสุขขึ้นถ้าปราศจากหม่อมฉัน คนที่กำลังเดินทางไปถึงจุดแห่งความตายย่อมไม่ฟังคำแนะนำของเพื่อน" ¹

จะเห็นได้ว่าคำพูดของพิเภกแสดงถึงความกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวพี่มากมาอย่างพิเภกของเรา พิเภกในรามายณะไม่มีลักษณะอ่อนแอ มีความมั่นคง กล้าพูด กล้าทำ เด็ดเดี่ยว มีหลักการ และกล้าตัดสินใจ คำพูดของพิเภกที่ยกมานี้มีทั้งคำชี้แจงซึ่งแสดงความหวังดี คำเตือนสติหรือคำสั่งสอนกลาย ๆ ลงท้ายด้วยคำறிที่ทิ้งท้ายไว้ให้คิด นับได้ว่าพิเภกเป็นผู้ที่มีความคิดและวาทะหลักแหลมและเป็นตัวของตัวเอง พิเภกตัดสินใจว่าจะไปอยู่กับพระรามทันที มิได้คร่ำครวญ ราพณ์ใดสิ่งรบ แต่กล่าวว่าพิเภกควรไปเสียให้พรมิได้ขู่เข็ญ กระทบโลกฮากเหมือนการที่ทศกัณฐ์ไล่พิเภกในรามเกียรติ์

พิเภกในรามเกียรติ์มีอคติชชาติเป็นเวสสุธาดเทพบุตร พระอิศวรมีบัญชาให้มาเกิดรวมครรภทศกัณฐ์เพื่อจะได้เป็นไส้ศึกให้แก่พระนารายณ์ที่จะอวตารมาปราบยักษ์ จะเห็นได้ว่าพิเภกถูกกำหนดหน้าที่มาจากสวรรค์ให้คอยบอกความลับทั้งหลายให้พระราม ในรามเกียรติ์ของเรามิได้เน้นที่ความยึดมั่นในความยุติธรรมอย่างในรามายณะ แต่เน้นที่ความรู้

¹Ibid., pp. 35 - 6

"Thou hast lost thy reason, ... an elder brother is the equal of a father and must be revered even if he leave the path of equity; nevertheless I am unable to tolerate these outrageous utterances of thine / Words of wisdom that are dictated by a desire for the welfare of others, O Ten-necked One, art not acceptable to those who are not masters of themselves and have fallen under the sway of death / Those who make flattering speech are easy to find but rare are they who utter salutary though displeasing words or those who will listen to them / ... In thine own interest I sought to restrain thee, ... Fare-thee-well, I go; Thou will be happier without me / At the point of death, those whose life has run its course do not listen to the advice of their friends /"

ทางโหราศาสตร์อย่างเดียวกัน พิกะกของเราไม่มีความฉลาดหลักแหลม หรือความรอบรู้ในเรื่องการปกครองแต่อย่างใด ข้ายังมีความเกรงกลัวทศกัณฐ์เป็นที่สุด คงจะเห็นได้ว่าเมื่อทศกัณฐ์ฝันร้าย ได้เรียกพิเภกมาทำนายฝัน พิกะกบอกว่าฝันนั้นเป็นนิมิตแห่งความตาย ทศกัณฐ์ก็กริ้วหาว่าพิเภกไม่จงรัก พิกะกตกใจกลัว จึงคำกลอนว่าดังนี้

"ความเกรงความกลัวเป็นสุดคึกคิก	คั่งหนึ่งชีวิตจะอาสา
นับนิ้วประนมบังคมคิด	กุมภกัณฑ์กราบทูลสนองไป
น้องนี้จงรักภักดี	จะคิดว่าเป็นพื้นไหนหาไม่
หมายเหมือนนิทุเรศเรื่องชัย	อันใดก่อก่อก่อก่อก่อก่อก่อก

ทศกัณฐ์ถามถึงวิธีเสาะหาเคราะห์ พิกะกทูลแนะนำว่าให้คืนสี่ดาว ทศกัณฐ์จึงโกรธหนัก ชักพระขรรค์ไล่ฟัน พิกะกวิ่งหนี จึงคำกลอนบรรยายว่า

"เมื่อนั้น	พระยาพิเภกยักขา
ตกใจกลัวจะม้วยชีวา	อสุราหลบหลีกพัลวัน
เข้าไปแอบองค้อนทรหิต	รองช่อชีวิตตัวสั้น
ครั้นเขมรดูโลจะไกลทัน	วิ่งหากุมภกรรณอสุรี" ²
แล้วทศกัณฐ์สั่งเสนาว่า	
"จงรีบไอศูรย์สมบัติ	สารพัดเป็นเครื่องยศตา
แล้วขับเสียดจากพรวรา	ให้สมน้ำหน้าอายุกาล
อันตรีชาคาเมียนั้น	โรมันเป็นทาสหาสี่
ให้รักษาสีดาเทวี	อยู่ที่ในสวนอุทยาน" ³

พิเภกถูกริบ และถูกขับไล่ พิกะกมิได้โต้ตอบประการใด ไค้แต่รำไห่ด้วยความน้อยใจในความตกอับของตน จึงคำกลอนต่อไปนี้

"เมื่อนั้น	พระยาพิเภกยักขา
เดินตามมหาเสนา	โศกครวญคร่ำรำไร
โอว่าตัวกูครั้งนี้	ความผิดจะมีก็หาไม่
กตัญญูโดยจริงทุกสิ่งไป	ควรจะมาได้อัประมาณ

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเดิม, เล่ม 2, หน้า 215.

²เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 215 - 6.

³เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 216.

เสียดรวงไทร เพชเวทมนต์
 คู่งทรลักษณ์สาธาณ
 คีคพลางสะท้อนกลอนใจ
 กมหมายางเยื้องจรลี

จะชวยคนไม่รอดสังขาร
 ไม่เห็นการจะเป็นถึงเพียงนี้
 ขดนัยน้อบพักตร์ยักนึ
 ไปยังที่อยู่กุ่มกัณฑ์¹

ก่อนออกจากเมือง พิเภกไ้ไปลานางศรีราชา และเบญจกาย ด้วยความโศกเศร้า
 อย่างหนัก ขณะเดินทางก็คร่ำครวญ ส่งสารตัวเองที่ไม่มีที่พึ่ง ครั้นเดินทางไปถึงฝั่งทะเล
 ก็ตรวจดูเคราะห์ของตนเอง ทราวยาวยังไม่ถึงแก่ชีวิต จะไ้ใครอุปถัมภ์คือพระนารายณ์ซึ่งอยู่ทางทิศอุดร
 พิเภกจึงบ้ายหน้ามุ่ง ไปยัง เขาคันธมาถา จนกระทั่งพบกับทหารพระราม พิเภกถูกพวกลิงจูดคร่า
 และถูกสุครีพฆ่าไข พิเภกตกใจกลัว และตอบคำถามสุครีพว่า

"ชื่อว่าพิเภกกุ่มกัณฑ์
 ร่วมพระบริตุเรศชนนี
 พระยามารนั้นเห็นเห็นร้าย
 กริ้วโกรธให้รีบสรวรยา
 ราลึกรักกูไม่เล็งเห็น
 จึงร้องไห้หาพระกวนไ้

เป็นน้องทศกัณฐ์ยักนึ
 อยู่ในบุรีลงกา
 ใ้ให้นายโคยสุบินยักนึ
 แล้วยับมาจากเวียงชัย
 ผู้ใดจะเป็นที่พึ่งไ้
 ตั้งใจเป็นข้าพระจักรี²

ครั้นถูกนำตัวเข้าพบพระราม พิเภกกราบทูลพระรามว่า

"ทศพักตร์ไม่ตั้งอยู่ในธรรม
 ฝืนร้ายทำนายคามตำรา
 ใ้ส่งองค์สีกวารนาฎ
 กลับกริ้วโกรธาจะมาตี
 ข้าไม่มีที่พึ่ง
 หวังไม่ก้ำกัณฑ์ไ้
 จึงตั้งใจมาเป็นข้าบาท
 ไปกว่าจะสิ้นชีวา

ไม่ทันศทุจริตอิจจา
 ว่าจะสิ้นชีพิว
 มาดววยเบื่องบาททศรี
 รินราชย์ยับหนึจากเวียงชัย
 ซึ่งจะช่วยชีวิตไ้ไ้
 รุแต่ไ้รเพทไ้ไร
 พระตรีภูวนาถนาถา
 ผ่านฟ้าจงโปรดปราณี³

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 216 - 7.

² เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 223.

³ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 225.

จะเห็นได้ว่า พิเภกของเรามาหาพระรามเพราะถูกขับไล่ มิได้มาเพราะความคิด ความรู้สึกไม่พอใจทศกัณฐ์เลย ซึ่งทำให้รู้สึกว้าพิเภกมิได้มุ่งมั่นในความยุติธรรมนัก หากต้องมา เพราะความจำใจ และเพื่อทำหน้าที่ตามบัญชาพระอิศวร แต่พิเภกนั้นในรามายณะ มาหาพระราม เพราะความมีใจเด็ดเดี่ยว เมื่อใดที่ก่อกวนที่ด้วยหวังดีแล้วกลับถูกกล่าวหาอย่างไม่เป็นธรรม พิเภกก็ไม่เอาด้วยใจดี ยอมสละลูกเมียมาควยความกล้าหาญและเข้มแข็ง พิเภกจึงจากลงมากมาอย่าง สง่าผ่าเผย แต่งตัวสวมเกราะ ถิ่นธนู มีเสนาย์กษัตริย์ติดตามมา 4 คน พิเภกมุ่งไปหาพระราม ทันที ไม่มีการรำล้าลูกเมียหรือคร่ำครวญอย่างใดเลย

ครั้นมาพบพวกลิง พิเภกก็ได้แสดงความกล้า มีใจกล้าถึงจุดคร่าอย่างพิเภกของเรา พิเภกได้แนะนำตัวต่อสุครีพอย่างองอาจ พร้อมทั้งเล่าถึงข้อขัดแย้งกับราชน ซึ่ง—ทำให้ตน ต้องสละลูกเมียมาหาพระราม

เมื่อพิเภกถูกนำตัวเข้าพบพระราม พิเภกก็พูดจาวางอย่างกล้าหาญว่า

"หม่อมฉันคือน้องของราชน และได้ถูกราชนดูหมิ่นอย่างแรง ฉะนั้นจึงมาขออยู่กับพระองค์ ... หม่อมฉันได้ละทิ้งกรุงลงกา มิตรสหาย และทรัพย์สมบัติ หม่อมฉันขอเอาราชอาณาจักร ชีวิต และความสุขของหม่อมฉันมาถวายพระองค์"¹

คำพูดของพิเภกเป็นการอ่อนน้อม ผากคนก็จริงแต่แฝงไว้ซึ่งความเชื่อมั่น เด็ดเดี่ยว ไม่สิ้นหวัง หรือหมดกำลังใจในชีวิต เหมือนคนไร้ญาติขาดมิตรอย่างพิเภกในรามเกียรติ์ คำพูดของพิเภกที่ว่า ขอเอาราชอาณาจักร ชีวิต และความสุขมาถวายพระรามนั้นหมายความว่า จะขอถวายชีวิตช่วยทำสงครามเพื่อขงซึ่งเอาลงกาให้ได้ คำพูดนี้แสดงว่าพิเภกพูดอย่างมีความหวัง มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ส่วนพิเภกของเรามาอย่างคนหลบหนีภัย เพื่อเอาชีวิตรอด

¹Valmiki, op. cit., p. 43

"I am Ravana's younger brother and I have been greatly affronted by him. I have therefore come to seek refuge with thee, ... Abandoning Lanka, friends and possessions, I place my kingdom, life and happiness at thy disposal."

มาอย่างหาที่พึ่งไม่ได้ มุ่งมาขอพึ่งพระรามและขอรับใช้ตามความสามารถที่มีบ้างเล็กน้อย
คือวิชาโหราศาสตร์ และขอฝากชีวิตไว้จนกว่าจะตาย

เมื่อพระรามได้ฟังคำพิเษณ์แล้วก็ทรงให้สัญญาว่าจะฆาราคณและลูก ๆ แล้วจะตั้ง
พิเษณ์เป็นกษัตริย์กรุงลงกา ¹

พิเษณ์รับอาสาว่า

"หม่อมฉันจะช่วยชายักษ์ และตีเอากรุงลงกาอย่างสุดกำลัง" ²

แล้วพระรามก็ทำพิธีแต่งตั้งพิเษณ์ให้เป็นราชาแห่งยักษ์ และขอคำแนะนำถึงวิธีที่จะ
เดินทางไปลงกา

เท่าที่พิจารณาจากการกระทำ และคำพูดของพิเษณ์ทำให้เห็นว่าพิเษณ์เป็นผู้มี
ความทะเยอทะยานมากกว่าพิเภกของเรา เพราะพิเษณ์หวังครองกรุงลงกา แต่พิเภก
ของเรามีได้คิดหวังเช่นนั้น ตอนที่พระราม พระลักษมณ์ต้องศรอินทรีชิตสลบ พิเษณ์พรรณนาว่า

"ฉันเหมือนคนตาย และสิ้นหวังที่จะได้เป็นกษัตริย์ ขณะเดียวกับราชพณูแห่งของฉัน
ก็ประสบความสำเร็จ และความปรารถนาของเขาก็เป็นจริง /" ³

พิเษณ์มีบทบาทในการสงครามชั้นแนวหน้าที่เดียว กล่าวคือได้ออกมาร่วมรบกับพระลักษมณ์
ในศึกอินทรีชิต ครั้งที่ 4 พิเษณ์ช่วยบอกวิธีการฆ่าอินทรีชิตให้แก่พระลักษมณ์

ก่อนที่อินทรีชิตจะถูกฆ่า ได้บอกว่าพิเษณ์เข้ามาหาข้างพระราม พิเษณ์จึงแจ้งเหตุผล
ของตนว่าเพราะเหตุใดจึงชักชวนใจเช่นนี้ คำพูดของพิเษณ์แสดงถึงบุคลิกลักษณะของเขา
อย่างเด่นชัด พิเษณ์พูดว่า

¹ Ibid., p. 44

² Loc. cit.

"In slaying of the Titans and the capture of Lanka, I will assist thee with all my strength; ..."

³ Ibid., p. 122

"I am as one dead and, deprived of the hope of becoming king am lost, whilst my rival Ravana sees his vow fulfilled and his desires realised /"

"แล้วเราจะเกิดในเผ่าพงศ์ยักษ์ แต่ก็มีหลักเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างมนุษย์ ธรรมชาติของเราไม่เหมือนพวกอมมนุษย์ / เราไม่พอใจในความดูร้าย หรือความอหิวาธรรม ... การเอาสมบัติของผู้อื่น หรือความปรารถนาภรรยาของเพื่อนบ้าน หรือความไม่เชื่อถือเพื่อน 3 อย่างนี้เป็นความผิดซึ่งจะนำมาซึ่งความหายนะ / ... เราต้องละทิ้งพี่ของเราเพราะความชั่วของเขา ..."¹

คำพูดนี้เน้นถึงความตั้งมั่นอยู่ในธรรม ไม่เขวห่างฝ่ายใดแม้ผู้ใดจะเป็นพี่น้องร่วมวงศ์ตระกูลกันมา ควบคุมความยึดมั่นในธรรมนี้ปรากฏให้เห็นเสมอ แม้กระทั่งในตอนราพณ์สิ้นชีวิต ครั้งแรกที่พิเภกแลเห็นราพณ์นอนตายอยู่ในสนามรบ พิเภกก็รำลึกถึงความดีของราพณ์ และปลงสังเวยที่ราพณ์ต้องมาอยู่ในสภาพเช่นนั้น พิเภกถึงกับร้องไห้ พระรามต้องปลอบใจ พิเภกจึงขอทำศพราพณ์ แต่แล้วความสำนึกในธรรมก็กลับมาสู่พิเภกอีก กล่าวคือพิเภกจะไม่ยอมทำพิธีเผาศพ เพราะราพณ์ไม่อยู่ในธรรม พระรามต้องเกลี้ยกล่อมให้พิเภกมารับจัดการพิธีศพให้เสร็จสิ้น

เพราะความยึดมั่นในความอหิวาธรรมของพิเภกนั่นเอง พระรามจึงอำนวยการให้พิเภกอยู่ปกครองลงกาควบคุมความอหิวาธรรมความเท่าที่โลกยังเอือมถึงพระองค์ และปราบเท่าที่พระจันทร์ พระอาทิตย์ยังคงส่องแสงอยู่²

ส่วนพิเภกในรามเกียรติ์ไม่มีบทบาทในการรบ เป็นเพียงผู้ทำนายฝัน ทำนายเหตุการณ์ดูฤกษ์ หาวิธีแก้ไข และบอกความลับของฝ่ายทศกัณฐ์ให้แก่พระราม บทบาทของพิเภกคือทำหน้าที่เป็นโหร และไส้ศึก เมื่อเสร็จศึกลงกาพระรามตั้งให้ครองลงกา มีความสุขสำราญ

¹Ibid., p. 252

"Albeit I have been born in the race of titans, I possess those principles which appertain to men, my nature is not that of the demons / May I do not delight in cruelty nor does injustice find favour with me; ... To take possession of another property or to look with desire on his neighbour's wife or to distrust one's friends are three faults that lead to destruction / ... It is on account of his vices that I abandoned my brother, ... "

²ดูรามายณะ อุตตรภาคที่ บทที่ 108

คฤพระอินทร์ คือ "ประกอบควยสนมกำนัล แยกหมั้นสิ้นถวนหนา" จะเห็นได้ว่าเรามีไฉน
ในเรื่องความตั้งมั่นอยู่ในความยุติธรรมมากเท่าในรามายณะ

ถ้าจะกล่าวโดยสรุปแล้วอาจพูดได้ว่า พิเภกฉมัทธาตและบุคลิกลักษณะที่เข้มแข็ง
สมเป็นราชาตรีมากกว่าพิเภกของเรา ซึ่งมีแต่ความฉลาดกลัว ความอ่อนแอ ความไม่เชื่อมั่น
ในตนเอง แต่ถึงอย่างไรก็ตามสิ่งที่เหมือนกันก็คือต่างก็เป็นตัวแทนของน้องที่หวังดีต่อพี่ แต่
ต้องยอมทรยศต่อพี่ผู้ประพฤติดี ยอมเสียญาติมาเข้ากับฝ่ายที่อยู่ในสุจริตธรรม พิเภกจึงยัง
คงเป็นแบบอย่างของผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม แต่ไม่เด่นชัดเท่าพิเภกในรามายณะ

ทनुมาน

ในบรรดาทหารพระรามชั้นพญาวานรด้วยกันแล้ว ทनुมานมีบทบาทและบุคลิกลักษณะ
หลายประการที่จับใจคนอ่าน คนฟัง หรือคนดูมากที่สุด

ในประเทศอินเดียซึ่งเคยนับถือลึงมาแต่ครั้งคำบรรพแล้วนั้น เมื่อเกิดเรื่องรามายณะ
ผู้แต่งได้เอาเรื่องราวของลึงเขาไปผสมควย มีทनुมานเป็นทหารเอกของพระราม ความนิยม
นับถือลึงจึงยิ่งแน่นแฟ้นขึ้น กล่าวคือมีการสร้างศาลเพื่อบูชาทनुมานกันมากมาย วรรณคดี
พื้นเมือง และคัมภีร์ศาสนาต่าง ๆ ต่างกันถึงเอาทनुมานเข้าไปไว้ในหนังสือของตน ควยเหตุนี้
ทनुมานจึงไปปรากฏในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ เช่น เป็นนายประตูเฝ้าสวนพระศิวะ (ในวรรณคดี
เบงกาลี) เป็นพระศิวะอวตาร (ในนิภายไศวะ) เป็นนายช่างยนต์กรรม (ในพุทธศาสนา)
เป็นผู้ให้พรอรชุน (ในมหาภารตะ) แปลงเป็นพราหมณ์โหรเข้าไปในปราสาทของราพณ์
(ในรามายณะเบงกาลี) เป็นอาจารย์โหร และเป็นครูคนตรี การนับถือบูชาทनुมานนั้นมีถึง
ขนาดที่เจ้าอินเดียดองค์หนึ่งมีประเพณีว่าเมื่อจะขึ้นครองราชย์จะต้องผูกทางอย่างลึง เป็นการ
เคารพเทพวานรนี้เพราะถือว่าทनुมานเป็นผู้ทรงความรู้สูง ¹

ในประเทศไทยเราก็นิยมทनुมานไม่น้อย แต่คนละลักษณะกับที่ชาวอินเดียนิยม กล่าวคือ
เรามีไฉนยกย่องนับถือในทางศาสนา หรือในราชพิธีที่สำคัญ เรานิยมทनुมานในฐานะที่เป็นลิงฉลาด

¹ เสรีบุรโกเศศ [พระยาอนุমানราชชน], อุปลกรรรมเกียรติ, หน้า 44 - 6

เก่งกล้า เช่นใช้เป็นเครื่องหมายขงกบฏในการรบสมัยก่อน หรือนำมาสลักลงในเครื่องถม เครื่องเขิน เพื่อความสวยงาม หรือในการดูโชนถ้าจะดูกริยาอาการบทบาทของลิง เรามักสนใจตัวหนุมาน เพราะมีลักษณะเด่นกว่าใคร ๆ คือมีสีกายขาว มีบทบาทมากกว่าเพื่อน

หนุมานในรามายณะ กับหนุมานในรามเกียรติ์มีส่วนที่เหมือนกันคือเป็นทหารเอกของ พระราม ที่เข้ามาอาสาสมัครรับใช้ในการศึกอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ยอมมอบกาย ถวายชีวิตโดยมิได้มีข้อสัญญาแลกเปลี่ยนใด ๆ งานแต่ละชิ้นที่หนุมานได้รับมอบหมายนั้น ล้วนแต่เสี่ยงอันตราย เหนื่อยยาก เช่นการเหาะข้ามทะเลไปลงกา ไปแบกภูเขา หรือ ยึดรถพระอาทิตย์ เป็นต้น ถ้าเปรียบเทียบกับสุครีพ หรือพิเภก แล้วจะเห็นว่าหนุมานต้อง ลำบากกว่า ทั้งที่พระรามมิได้ให้สัญญาว่าจะให้อะไรตอบแทน หรือมิได้ช่วยเหลือหนุมานมาก่อน หนุมานออกจะอาภัพอยู่

งานที่เสี่ยงอันตราย และยากลำบากมากที่สุดก็คือการไปถวายแหวนสีดา ในรามายณะ สุครีพซึ่งเป็นราชาวานรและเป็นเจ้านายของหนุมานได้คัดเลือกหนุมานให้เป็นผู้ไปลงกา เพราะ เป็นผู้ที่มีความสามารถมาก สุครีพยกย่องหนุมานว่า

"ไม่ว่าที่ไหนในโลก ในอากาศ หรือในท้องฟ้า บนสวรรค์ หรือลึกลงไปในทะเล ฉันก็ไม่เห็นว่าจะมีอุปสรรคใดที่จะมากีดกั้นทางของเธอได้ ... เธอรู้จักทั่วโลก ไม่ว่าจะ เป็น อสูร คนธรรพ์ นาค มนุษย์ และพระผู้เป็นเจ้า ภูเขา และทะเล เธอเหมือนพ่อของเธอในเรื่องการเคลื่อนไหว ความรวดเร็ว ฝีมือ และพลัง ... โอ หนุมาน ในตัวเธอนั้นมีทั้งความ- แข็งแรง ไหวพริบ ความกล้า และนโยบาย ทั้งประกอบด้วยความรู้อลลสะและเทศะ"¹

¹Valmiki, *op. cit.*, II, p. 286

"Nowhere on the earth, in the air or sky, in the celestial regions or in the depths of the sea, do I know of any obstacle that can impede thy course, ... All the worlds with the Asuras, Gandharvas, Nagas, Men and Gods, as well as the mountains and the seas are well known to thee. In motion, speed, skill and energy thou art the equal of thy sire, ... In thee, O Hanuman, repose strength, wit, courage and policy in conjunction with the knowledge of time and place."

การที่สุกรีพิ่ววางใจหมุานเช่นนั้นทำให้พระรามแน่ใจในความสำเร็จ หมุานก็กระทำ สำเร็จจริงตามความศาคหมายของเจ้านาย และไค้เฆาะสงถาควย ครันกลับมาพระราม ก็มิไค้ประทานบำเหน็รางวัล เบียงแคะรง เขาสวมกอดหมุานด้วยความดีใจ แลวเสรำโศก ถึงสี่คาค

ในรามเกียรติ์ของเราถึงรำรำไปกว่ำในรามายณะ เมื่อพระรามสั่งให้หมุาน องคต ชมพูพานไปลงถาค ทั้งสามเดินทางไปควยกัน แคะหมุานข้ามไปลงถาคแต่ญเดียว เมื่อถวยแหวน สี่คาคแลวเดินทางกลับมามาเฝ้าพระราม กราบทูลเรื่อราวให้ทรงทราบ หมุานกลับถูกริ้วเพราะ ทำเกินคำสั่ง คือไปหักสวน มาสหัสกุมาร และเฆาะลงถาค พระรามปริกษาโทษ พวกเสนาวานร ทั้งหลายขอโทษกโทษ พระรามทรงเห็นชอบควย และไค้ประทานรางวัลคือถาคชบสรงเท่านั้น เพราะพระรามไค้ให้สัญญาไว้ว่า

"กลับมามาสิ่งใดที่เราทรง จะเป็ด็องจากองค้ประทานให้"¹

หมุานกลับในขณะทีทรงถาคชบสรงอยู่ จึงผลัดคอกประทานเป็นบำเหน็จความชอบ หมุาน คิคนอยใจ คังคาคถอนว่าคังนี้

"รับถาคชบสรงพระสี่กร

ทูนเค็ยรแลวถอนใจคิต

คัฏฐำการทั้งนี้

จงรักภักคิสุจจริต

มิไค้อาลัยแคะจีวิต

ทะนงใจไมคิคคิริการ

เห็นผิดเป็นชอบควยโมทนัช

มิมีลิ้นวันสังขาร

ใครเลยจะนับว่าชาคชาคญ

อากัพอัปะมาดเป็นพันไป

ทั้งนี้เพราะวาสนาคั้ว

กัชั้วจะโทษญไค้ไค้

เสี่ยทีมีฤทธิไกร

นอยใจเป็นพันคณนา"²

หมุานของอินเค็ย และของเรากุณสมบัติทีเหมือนกันคือ มีกำลัง ความฉลาด ความกล้าหาญ และความภักคิ ในเรื่อความภักคินี้แสดงให้เห็นคังแคะนเรื่อจนท้ายเรื่อ ใน รามายณะ เมื่อพระรามจะถาคับสุ่สุวรรณคิ ไค้ครัดแคะหมุานว่า

¹พระบาทสมเด็จพะพุทธชยวคคัพพาคูหาโลก. เรื่อเค็ย, เอม 2, หน้า 103.

²เรื่อเค็ยวกัน, เอม 2, หน้า 206.

"... ตราบเท่าที่เรื่องราวของฉันยังมีคนเล่ากันอยู่ในโลกนี้ ขอให้ท่านมีความสุข และจงจำคำฉันไว้"¹

หนุมานรับคำว่า

"ตราบใดที่เรื่องราวอันบริสุทธิ์นี้ยังอยู่ในโลก ตราบนั้นข้าพระองค์ ๆ ก็จะไม่ยอม มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ตามพระราชประสงค์ของพระองค์"²

จะเห็นได้ว่าหนุมานเป็นชาวรับใจที่ซื่อสัตย์หาใครเปรียบมิได้ แม้พระรามจะจากไปแล้ว แต่หนุมานก็ยังคงเป็นผู้รับใช้พระรามอยู่จนบัดนี้ เพราะรามายณะยังอยู่ หนุมานก็ยังคงอยู่กับ คนอื่นเคียงนับถือหนุมานเท่ากับนับถือพระราม

ในรามเกียรติ์ของเราเมื่อเสร็จศึกลงกาแล้วพระรามแต่งตั้งให้หนุมานเป็นพระยาอนุชิตจักรกฤษณ์พิพิธพงศา ไครครอบครองนพบุรี ภายหลังออกบวช แต่ก็ยังลาบวชออกมารับใช้พระรามและบริวารอีก หนุมานเป็นทหารคู่ทุกข์คู่ยาก และคู่ใจของพระราม จะเห็นได้ว่าในตอนที่พระรามง้อตีดาในตอนที่หายเรื่องรามเกียรติ์นั้น หนุมานก็ยังคงเป็นคู่คิดให้แก่พระราม ในการลงตีดาให้กลับมาหาพระราม ไม่มีใครที่จะอยู่รับพระรามนานเท่าหนุมาน ดังนั้นหนุมานจึงเป็นตัวแทนของทหารผู้เก่งกล้าสามารถ และจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ยิ่งชีวิต แต่ขณะเดียวกันหนุมานก็เป็นตัวแทนของคนอากัปกถาที่หนึ่งเห็นคเห็นน้อย ลำบาก ได้ก็ไม่คุ้ม เห็นน้อยนัก ส่วนชื่อหนุมานนั้นอยู่ในห่วงสำนึกของคนทั่วไป

บุคลิกลักษณะของหนุมานในรามายณะ และในรามเกียรติ์นั้นต่างกันอยู่หลายประการ คือ

¹Ibid., III, p. 633

"... As long as my story is told in the world, O Foremost of Monkeys, so long mayest thou be happy and remember my words."

²Loc. cit.

"As long as thy purifying history is circulated in the world, so long O Rama, shall I remain on earth submissive to thy will."

(1) ในรามายณะหนุมานไม่มีเรื่องความเจ้าชู้เลย หนุมานไม่เคยเกี่ยวข้องกับ
 ผู้หญิงแม้แต่คนเดียว ไม่ว่าหญิงนั้นจะเป็นนางฟ้า นางยักษ์ หญิงโสด หรือเมียใครก็ตาม หนุมาน
 ไม่สนใจ ใจแต่ตั้งหน้ารับใช้พระรามเท่านั้น นอกจากนี้หนุมานยังมีคัมภีร์ในหลักศีลธรรม
 เรื่องไม่ผิดลูกเมียใคร แม่แถมองหนุมานก็ยังไม่มอง ดังเช่นตอนที่เข้าไปคนปราสาทราพณ์
 เห็นนางสนมกำนัลพากันหลับอยู่ในห้องที่มีงานเลี้ยง หนุมานเที่ยวพิจารณาดูหน้าเพื่อดูว่า
 คนไหนคือสีดา แลแล้วหนุมานก็โคกคิซันมาว่า

"การจ้องมองภรรยาผู้อื่นขณะที่หลับอยู่นั้นเป็นการไม่รักษาศีลธรรมจรรยาอย่าง
 ไม่ต้องสงสัย การมองหาภรรยาผู้อื่นไม่เคยอยู่ในความตั้งใจของฉันเลย แต่ ณ ที่นี้ ฉันได้
 มาเห็นผู้ที่ปรารถนาในภรรยาของผู้อื่น"¹

ส่วนหนุมานของเรานั้นมีลักษณะเยี่ยงทหารที่เก่งกล้าเป็นนักรบ ที่มีความเจ้าชู้เป็น
 โยเบิกทางให้ทำงานสำเร็จ ผู้หญิงที่หนุมานได้นั้นหนุมานมิได้รัก แต่ได้เป็นภรรยาในขณะที่
 หนุมานทำหน้าที่ให้พระราม เมื่อหนุมานไคนางเหล่านี้แล้วหนุมานก็ได้รับความช่วยเหลือเสมอ
 ดังเช่นตอนที่เดินทางไปถวายแหวนกัไคนางบุษมาลีและนางสุพรรณมาลี ซึ่งอยู่ระหว่างทาง
 นางทั้งสองช่วยบอกทางไปลงกาให้ ต่อมาคือนางเบญจกายแปลงเป็นสีดาลอยน้ำมา หนุมาน
 ขอพิสูจนศัพทด้วยการเผาไฟ เบญจกายที่หนุมานตามจับและไคนางเป็นเมีย มีลูกชื่อสุรผัด
 มีลักษณะเป็นยักษ์ปานลิง ตอนจ้องถนน ทศกัณฐ์ใช้ไคนางสุพรรณมาลีมาขโมยเงินทิ้ง หนุมานจับได้
 ไคนางเป็นเมีย นางสุพรรณมาลีเลยพาพรรคพวกปลามาช่วยหนุมานจ้องถนน ตอนหนุมาน
 ตามจับวิรุณจำบัง ก็ไปพบนางวานริน ไคนางเป็นเมียแล้วนางก็บอกที่ซ่อนของวิรุณจำบังให้

¹Ibid., II, p. 363

"Beholding the wife of another while she is sleeping, is undoubtedly an infringement of the moral law, verily to look on another's wife was never my intention but here I have seen one who hath lusted after the wives of others."

การพูดที่คล่องแคล่ว และมีอำนาจเป็นประการแรก" ¹

จะเห็นได้ว่ารามายณะยกย่องทพมานว่ามีความรู้เสมอด้วยพราหมณ์ เพราะพราหมณ์เท่านั้นที่มีโอกาสศึกษาพระเวท นอกจากนี้ทพมานยังเป็นผู้มีความคิดอ่าน มีคำพูดซึ่งให้คติ ข้อคิดที่คมคาย ทพมานมีบุคลิก-ภายในดูจน ตลอดเวลาที่อ่านเรื่องของทพมาน เรามิได้เห็นภาพสิ่งที่ดูจน หลุดหลีกอย่างที่เราอ่านเรื่องทพมานในรามเกียรติ์

ทพมานของเราแม้จะเก่งกาจ มีไหวพริบปานใดก็ตาม แต่ก็มีได้เป็นปราชญ์เยี่ยงทพมาน ในรามายณะ ทพมานมิได้เป็นนักพูด ทพมานเป็นนักปฏิบัติ พระรามใช้ไปไหนก็ทำงานได้สำเร็จ คึงใจเสมอ แต่มีข้อน่าสังเกตว่าทพมานออกจะเกินอยู่สักหน่อยในข้อที่ขอมทำเกินคำสั่ง เกินความพอดี ไม่รู้จักประมาณ จึงเป็นเหตุให้ถูกคำหยาบอยู่เสมอ แต่พระรามก็มีไฉไลโทษเพราะมีความเอ็นดู โปรดปรานเป็นทุนเดิมอยู่ การกระทำที่นอกคำสั่งของทพมาน เช่นตอนพระราม ใจไปถวายแหวน แทนที่จะถวายแหวนแล้วกลับ แยกกลับไปเผาลงกาเสียด้วย ² และตอนที่

¹Ibid., p. 174

"Only one versed in the Rig-Veda and who is conversant with Yajur and the Sama Vedas, would speak thus. He has studied grammar thoroughly, and though he has spoken at length, it has been void of error. I see naught to offend, either in his mouth, his eyes, his brow, limbs or attitude. His speech is neither lacking in fulness, depth, assurance or distinction; his voice issues from his breast in clear modulated tones. He expresses himself with admirable felicity without any hesitation; his tone is harmonious and moves the heart agreeably. What foe, having drawn his sword, would not be disarmed by the charm of that voice that enunciates each syllable to perfectly. O Irreproachable Prince, the king who employs messengers gifted with such talent is certain to succeed in all his undertakings, since they are enhanced at the very outset, by such eloquence"

²ในรามายณะ ทพมานก็เผาลงกา แต่พระรามไม่ได้ตำหนิ ทพมานได้คิดเองว่าคว่ำทำ โดยขาดสติ เพราะนึกถึงสี่ดาวอาจถูกไฟเผา ทพมานวิตก ไม่ยอมจากลงกา ต่อเมื่อรู้อานางปลอดภัยจึงเดินทางกลับ ข้อนี้แสดงว่ารามายณะเน้นที่ความรู้คิดของทพมาน มิได้เน้นที่การทำ เกินคำสั่ง

พระรามแฉงศร เพื่อหาที่สร้างเมืองให้หนุมาน พระรามใช้ให้หนุมานตามไปคู่มือที่ศรตก
หนุมานตามไปคูศรแล้วโดยเอาทางกวาดบริเวณที่ศรตกให้เป็นกำแพงกัน แล้วกลับมาทูล
พระรามอย่างตรงไปตรงมากล้วยความรู้สึกลัวว่าใครทำคือแล้ว ว่า

"พรหมาศรตกเห็นอสีขริน

เก่ายอดแตกสิ้นทั้งสิ่งขร

ไม่ไต่ห้อยกับอุทธรอน

เป็นพื้นดินคอนไปทั้งนั้น

สุธารารสะอานชาวสะอาก

ซากวาดเป็นปรากฏารกัน

ภูมิกว้างใหญ่ก็คล้ายกัน

กับเขตซัดศรครออุชยา¹

พระรามได้ฟังคำหนุมานก็รู้สึกอึดอัดในใจ

"ครัสว่าเราไซ้แต่ไปคู

ใหญ่วาศรตกที่ไหน

แจ้งแล้วจะยกพลไป

สร้างสรรคเมืองให้วานร

ควารบสิ้นพระจันทร์พระอาทิตย์

เหตุใดควรคิดทำก่อน

ไหนเลยจะเป็นเสถาวร

เราจะบพวรกี่เสียที่"²

หนุมานได้ฟังก็ตกใจ เพิ่งได้สติว่าคนดวงคำสั่งของพระราม หนุมานรำพึงว่า

"เสียแรงกฤษณ์วิชาอายุ

จะพิจารณการก็หาไม่

บาดวงบรรหารพระภูวไนย

น้อยใจเป็นพันคณมา

ยิ่งคิดยิ่งแค้นแน่นอก

เสโทไหลตกอาบหน้า

ไม่รู้ที่จะสนองพระบัญชา

ก้มพิศทรานิ่งไม่คิงกาย"³

พระรามเห็นกิริยาอาการของหนุมานดังจะสิ้นชีวิต ก็มีความเมตตาและรักใคร่หนุมาน
มาก จึงกล่าวปลอบใจว่าอย่าเสียใจเลย จะใช้เทวดาไปสร้างเมืองให้

การกระทำซึ่งชาติสติของหนุมานนี้ทำให้ความชอบที่จะได้คลคลง คือแทนที่พระรามจะ
สร้างเมืองให้เอง ก็กลับต้องให้คนอื่นสร้างให้เพราะความรู้ดีของหนุมานนั่นเอง

การกระทำดังกล่าวนั้นเป็นเครื่องบ่งให้เห็นว่าหนุมานถึงจะฉลาดก็ฉลาดอย่างสัตว์
เครื่องจันคือชาติสติ ไม่รู้จักกวยตนเอง ผิดกับหนุมานในรามายณะแม้จะทำผิดก็มีสติยังคิด
รอบคอบกว่า

¹พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เรื่องเกิม, เล่ม 3, หน้า 673.

²เรื่องเดียวกัน, เล่ม 3, หน้า 673 - 4.

³เรื่องเดียวกัน, เล่ม 3, หน้า 674.

นอกจากนี้รามเกียรติ์มักเน้นความเป็นสิ่งของทนมานอยู่ตลอดเวลา นับตั้งแต่ลักษณะการเขาพบพระราม พระลักษมณ์ ทนมานก็ขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ รุกขใบไม้โปรยลงมาถูกพระรามซึ่งบรรทมหลับอยู่ พระลักษมณ์นั่งเฝ้าอยู่ พยายามไล่เบา ๆ เพราะกลัวพระรามจะตื่น ทนมานก็กลับทำดอกลอก ลงมาแย่งขนูไปเสียอีก

หลังจากเสร็จศึกลงกา พระรามประทานความชอบให้เป็นพระยาอนุชิต ฯ กรุงกรุงอยุธยา ต่อมาไม่ราทนมานรู้สึกไม่สบายใจ มีอาการเรารอนเมื่อนั่งบัลลังก์ จึงกราบทูลว่า

ซึ่งพระองค์ให้ชาวานร	ครอบครองพระนครอยุธยา
ควยความเมตตาการุญ	พระคุณใหญ่หลวงหนักหนา
ยิ่งกว่าแผ่นดินพสุธา	หวังว่าจะให้เป็นสวัสดิ
อันอุทรยากรุงไกร	ไม่ควรแกชบาทศรี
มันคาลารอนทั้งอินทรีย์	ตั้งเคียรเกล้านี้จะแตกกาย
อันแสนสมบัติพิสดาน	ไอศูรย์ศฤงคารทั้งหลาย
กัมมทาเสวตถ์พรเพริศพราย	ขอถวายเบื่องบาทพระสีกร ^๑

เรื่องทนมานกินเมืองนี้ ย้ำให้เห็นว่าฐานะของทนมานเป็นทหารวานรไม่คู่ควรกับการครองบ้านเมืองของกษัตริย์ และยังชี้ให้เห็นว่าชาวแคว้นดินหรือชาวทหารไม่สมควรอาจเอื้อมหมายทำเทียมเจ้าแผ่นดิน

พระรามสั่งให้สร้างเมืองนพบุรีให้ทนมานใหม่ ทนมานก็อยู่ในฐานะเจ้าต่างเมือง	
ไต่พักหนึ่ง สัตว์ชาติเดิมของตนก็ปรากฏออกมา คือวันหนึ่งทนมานออกกรมสวนพร้อมควยสนมก้านัด	
พร้อมหน้า ชดะที่วมไม้ทอกหนานาชนิกอยู่ ทนมานก็นักสนุกขึ้นมา ดังคำกลอนว่า	
"ให้มันคาลคฤจติคฤคะนอง	โดยเพศลำพองไม้กิ่งไค
ถอกมงกฏแกวแหวไว	ส่งไทแกชวพารา
แล้วโคโยนโจนควยกำลัง	ป็นป่ายขึ้นยังพฤษา
เสียนไคเกินผลอัมพา	ทิ้งมาให้ฝูงนารี
พอยางมะม่วงหนักถ่วง	คงเหนือเคียรเกล้ากระบี่ศรี

^๑ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 3, หน้า 671 - 2.

เอาหัตถ์เข้าปักเป็นหลายที
ยกเท้าขึ้นเกาทั้งสองข้าง
มือชี้คืบตีนเกาะวุ่นไป

มิไถถนคั่งใจ
ยางนั้นจะออกก็หาไม่
คามวิสัยวานรไม่สงกา"¹

พวกนางสนมบริวาร เห็นเข้าก็ชวนกันดูและหัวเราะเยาะ หนุมานรู้สึกอายไม่อาจอยู่
ดูหน้าใครได้ จึงคิดออกมาชว บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า หนุมานลาพระรามแล้วไปหาพระฤๅษีที่ไฟ
พระฤๅษีนิมิตกายให้ เป็นมนุษย์แล้วบวชให้ แต่ภายหลังหนุมานก็สึก และได้รับใช้พระรามอีก
จะเห็นได้ว่าหนุมานของเรามีลักษณะเป็นลิงที่ฉลาด มีไหวพริบ ว่องไว เจ้าชู้ ขาดสติบ้าง
แต่หนุมานในรามายณะมีบุคลิกที่เยี่ยมมนุษย์ทรงคุณความรู้ ไม่เกี่ยวข้องกับสตรีเพศ ที่กล่าวนี้
คือข้อแตกต่างกัน ส่วนสิ่งที่เหมือนกันคือมีความจงรักภักดี ความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ
ความแข็งแรง ความเก่งกาจ และความฉลาดหลักแหลม

4.5 อิทธิพลของรามายณะ และรามเกียรติ์ ที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมไทย

ในบรรคาวรรคคดีไทยซึ่งมีที่มาจากวรรคคดีอื่นเคียงด้วยกันแล้ว ไม่มีเรื่องใดที่ได้รับ
ความนิยมสูง กว้างขวาง และยืนนานเท่าเรื่องรามเกียรติ์ ทั้งนี้เพราะเนื้อเรื่องสนุกสนาน
ให้ความเพลิดเพลินแบบเรื่องนิยาย มีทั้งรัก โศก ตื่นเต้น ประกอบด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์
ซึ่งถูกรสนิยมของคนไทยโดยทั่วไปตั้งแต่โบราณกาล นอกจากนั้นลักษณะและอุปนิสัยของตัวละคร
ยังเป็นที่จับใจ และสอดคล้องกับวัฒนธรรมของเราด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวนางสีดาเป็น
แบบแผนของหญิงที่คนไทยนิยม ก็มีความซื่อสัตย์ต่อสามี คนไทยเราไม่นิยมหญิงมากตัว เช่น

¹ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 3, หน้า 717.

นางกฤษณา (เทราปที) แม่นางจะมีความสามารถในการครองรัก ครองเรือนอย่างไร—
ก็ตาม เราประนามนางกาทีว่าเป็น "หญิงใจง่าย" คบชู้ เราเรียกนางวันทองว่า
"หญิงสองใจ" ทั้ง ๆ ที่นางวันทองต้องเป็นไปเพราะเหตุการฉกฉวยกันแท้ ๆ คนไทย
โดยมากมิได้คำนึงถึง เราถือว่าหญิงไทยต้องมีสามีคนเดียว แม่นางจะเป็นคนอย่างไร
ภรรยาก็ต้องทนรับเคราะห์กรรมต่าง ๆ เพื่อมิให้ใครชู้ว่าเป็น "กาที" หรือ "วันทอง"
ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ขุนแผนถือว่านางวันทองว่าดังนี้

"ถ้าเจ้าชู้ครอง สัตย์สุจริต นิคหนึ่งเหมือนสีดาหาว่าไม่" นี้แสดงว่า
เรายกย่องนางสีดาว่าเป็นสตรีหมายเลชหนึ่งในกานความซื่อตรงต่อสามี ตัวอย่าง
ที่ยกมาแสดงนี้เป็นเพียงส่วนน้อย อันที่จริงแล้วตัวละครอีกมากด้วยกันซึ่งเป็นที่ติคอก
ของใจคนไทยเราไม่ยอมไปกว่านางสีดา ดังเช่นทูลมาน เป็นคน ทูลมานมีทั้ง
ความเก่งกล้า สามารถ มีความฉลาด ไหวพริบ รวมทั้งความเจ้าชู้ด้วย ในเรื่อง
ความเจ้าชู้ของฝ่ายชายนั้นคนไทยไม่สู้รังเกียจนัก แม้อบรมครัวไทยจะเป็นแบบชั่วเดียว
เมียเดียวก็ตาม พระเอกในวรรณคดีไทยมักมีความเจ้าชู้ควบคู่กับความงาม ความ
เก่งกล้าเสมอ ด้วยเหตุนี้เรื่องรามเกียรติ์จึงเป็นที่จับใจคนไทยทั้งชาติ

ต่อไปนี้ผู้ ขอร้องอิงหลักฐานเพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนความที่ว่า "รามายณะ
และรามเกียรติ์มีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมไทย" ก็จะแยกกล่าวตามหัวข้อต่อไปนี้

- 4.5.1 อิทธิพลในทางภาษา
- 4.5.2 อิทธิพลในทางวรรณคดี
- 4.5.3 อิทธิพลในทางการแสดง
- 4.5.4 อิทธิพลในทางศิลปกรรม

4.5.1 อิทธิพลในทางภาษา

สำนวนโวหาร ความเปรียบต่าง ๆ ที่ใช้พูดกันในชีวิตประจำวันเป็นจำนวนมาก-
มาย มีที่มาจากเรื่องรามเกียรติ์ เช่น

สำนวน	ความหมาย	ที่มา
วัชรอยเท้า ลูกทรีพี ทนาราวกับบนหนก	ลูกออกศัญญ, เนรคุณ หนาเสรา เป็นทุกข์	ตอนทรพีฆ่าทรพาคูเป็นพอ ตอนนนทถูกเทวดาข่มเหง จึงมี หนาคาเสราหมอง ทรงเข้าไป
รวากับข้างเอราวัณ รวากับยักษ์ปักหลั่น	ไท้ญไต้ มหิมา ไท้ญไต้ มหิมา	ขอพรพระอิศวร ข้างของพระอินทร์ ตอนที่องคต ทุมมาน ชมพู่พานไป ถวายแหวน ไปนอนหลับกลางทาง ยักษ์ปักหลั่นจะจับกิน เกิดสู้กันแพ่งคต
รวากับยักษ์มุขี	นาเกลียด, นากลัว	ตอนนางอัศวมุขี (ยักษ์มุขี) ลักเอาตัว พระลักษมณ์ไป
ชีตาเป็นจอมปลวก	ร่องไทรพุ่มฟ้าย	สุครีพถูกพาลีไล่ออกจากเมือง แล้วไป นั่งร่องไทรจนชีตาเป็นจอมปลวก (เรื่อง ชีตาเป็นจอมปลวกนี้ไม่มีในรามเกียรติ์ ฉบับรัชกาลที่ 1 มีแต่ที่เล่ากันซึ่งตรงกับ รามายณะลาว) ตอนกุมภกรรตหน้า
นอนเป็นกุ่มภกรรณ หลับเป็นกุ่มภกรรณ	นอนขวาง ชีเขา นอนหลับนาน	ในรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1 ไม่มี เข้าใจ ว่ามาจากเรื่องเล่าที่เล่ากันซึ่งตรงกับรามายณะ

สำนวน	ความหมาย	ที่มา
เหาะเกินดงกา	ทำกรงงานเกินความพอดี	ตอนหนุมานไปถวายแหวน เหาะจาก ยอดเขามเหธร ข้ามมหาสมุทรเพื่อไป ยังดงกา เหาะเลยเกาะดงกาไป
องคตพคทาง	ตีตนเสมอ	"องคตสื่อสาร ม้วนหางเป็นแท่นนั่งสูง เทียบมทศกัณฐ์
วาจาสิทธิ์	คำพูดศักดิ์สิทธิ์ พูดอย่างไร เป็นอย่างนั้น	ท้าวมาลีวราชแห่งมทศกัณฐ์
ดวงชะตาหนุมาน	อาภัพ เห็นคเห็นอย แต่ไคความชอบ ไม่คุ้มกัน	ตอนหนุมานถวายแหวน กลับมา ไคพระรชทานยาชุปสรวง
ปลดอยมาอุปการ	ถือคี่ อวดคี่ แสดงอำนาจ	พระรามปลดอยมาอุปการ เมื่อตอน ที่ไคยิมเสียดงศร
สืบแปดมงกุฎ	พวกมีเล่ห์เหลี่ยม คตบตะแลง	เสนาวานรทั้งสืบแปดตัว ซึ่งมีฤทธิ์เดช ต่าง ๆ กัน
ตะขะแตก	เสียพิธี, หมกความอกทน และความเพียร	ตอนนางอรุณวดีทำลายตะขะฤๅษีไคโกฎ
ราวกับฤๅษีไคโกฎ	ไม่รู้จักผู้หญิง	ตอนฤๅษีไคโกฎเห็นนางอรุณวดี ก็ไม่ รู้จักว่าเป็นผู้หญิง คิดว่าเป็นสัตว์อะไร อย่างหนึ่งที่มีเขาอยู่ที่อก
ราพณาสูร	หมกคี่น วอควาย เรียบเป็นหน้ากตอง	มทศกัณฐ์หมกคี่นวงศ์ตระกูล เพราะถูก พระรามฆ่า
หนุมานคตคูน (คูน)	มอมแมม	ตอนหนุมานถูกเอาคูนชุปน้ำมันขางพันตัว เพื่อจุกไฟเข่า

<u>สำนวน</u>	<u>ความหมาย</u>	<u>ที่มา</u>
บรรลัยจักร ฤษีเลี้ยงลิง	วอควาย หายนะ ไม่เป็นอันทำอะไร เพราะถูกรบกวน	ยักษ์อุททาวจักรวรรดิ ถูกศรพระพรต หนุมานเดินทางไปดงกา ระหว่างทาง ได้ไปซอกพักอยู่กับพระนารทฤษี หนุมาน แกล้งล่องอุททิวระฤษี จนฤษีไม่เป็นอัน ภาวนา
งอมพระราม	ถึงที่สุด (ได้รับเคราะห์- กรรมถึงที่สุด)	พระรามถูกเนรเทศ เป็นเวลา 14 ปี ต้องระเห่ร้อนเหน็ดเหนื่อยมากมาย กว่าจะได้มีความสุข
ศรศิลป์ไม่กินกัน	ทำอะไรกันไม่ได้ (โดยมากใช้ในความ- หมายที่ว่าไม่ถูกกัน)	พระมงกุฎ พระลบ แผลงศรต่อสู้กับ พระราม ศรของกุมารทั้ง สองกลายเป็น ข้าวตอกคอกไม้ ศรของพระรามกลายเป็น เป็นอาหาร
แทรกแผ่นดินหนี	อายนอย่างที่สุด อยาก หนีหน้าไปไหน	นางนาคขึ้นมาสมจรกับงูคืน พระฤษี เอาไม้เท้าเขี่ย นางนาคเกิดอายน จึงแทรกแผ่นดินหนีไป
ราวกับเรื่องรามเกียรติ์	ยืคยาวเหลือเกิน	หนังสือรามเกียรติ์เป็นหนังสือวรรณคดีไทย ที่ยาวที่สุด ถึงกับกล่าวกันว่าถ้าใคร อ่านจบใน 7 วัน 7 คืน ฝนจะตก 3 วัน 3 คืน
ตกที่นั่งพิเภก ล้มซร	ดวงชะตาตกอับ หมกสิ้น	ถูกริบ และถูกเนรเทศ พญาชรรณูฆาตตาย
สะโพกสูงลิ้นสูงลิ้น ศิริโพกคังศรีพระราม	สะโพกสูง ลิ้นสูง	— —
พระรามเดินดง	ออกป่า, ถูกเนรเทศ	พระรามเดินดง

<u>สำนวน</u>	<u>ความหมาย</u>	<u>ที่มา</u>
ดงกาส่องเมือง	สิ่งที่แบ่งไม่ได้	กุ่มภกร รรณวาทิเภทตอนที่พิเภกมา
ช่างงารี	แตกสามัคคี	เกลี้ยกล่อมให้เลิกทัพ
ขาดเคี้ยวขาดกร	คนเกะกะระราน	กุ่มภกร รรณวาทศกัณฐ์
	หมดสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง	ทศกัณฐ์ถูกฆ่า

นอกจากสำนวนที่ใช้พูดจากันเป็นปกติแล้ว ยังมีคำเรียกชื่อต่าง ๆ ซึ่งมีที่มาจากรามายณะ และรามเกียรติ์ อาจแยกกล่าวได้ดังนี้

พระปรัมภิไชย เช่น รามคำแหง รามาธิบดี ราเมศวร รามราชาธิราช
เอกาทศรถ

นามบรรดาศักดิ์ เช่น เจ้าพระยาจักรี พระยารามราชภักดี พระยาภกรราชสุพิช
พระยารามรองค์ เจ้าพระยารามราชพ พระรามบัณฑิตสิทธิเสวณี พระยาภกรราชา
พระยาอัครราชทรงสิริธรรมวิสุทธิราชสภามณี

ชื่อสถานที่ เช่น อโยธยา ลพบุรี (นพบุรี) กำแพงราม กำแพงสาธิต บึงพระราม
เขาสรรพยา บึงสรรพยา เขาชะบาย เขาสมอคอน เขาขาด เขาทรพี กำแพงพิ
ทวยสุครีพ ทะเลชุบศร ทองพรมศาสตร์ ชูชั้นชั บัรรัมย์ จุฬาสันนารายณ์บรมสินธุ์
วัดพระราม เป็นต้น

ชื่อต้นไม้ เช่น หัวใจไมยราพณ์ สมอพิเภก บุหรี่พระราม กระเช้าสีดา
ชายผ้าสีดา สไบสีดา ละมุดสีดา

ชื่ออาหาร เช่น พระรามลงสรง ทศกัณฐ์ลงสรง

ชื่อสิ่งของ เช่น ชื่อเรือรบ ได้แก่ พาลีรังทวีป สุครีพครองเมือง นิลนันทแห่งเข
สุรเสนแสนหาญ สุร กานแสนกล้า รมพพานแดงฤทธิ์ สุครีพหักฉัตร หนุมาณศักดิ์เคี้ยวไมยราพณ์
พญาชรถอนรัง อินทรชิตสาดศร อสุรฉัดผาพล

ชื่อของ เช่น ธงกบี่ชูช (ธงหนุมาณ), กระจุกพาด (พานะพระนารายณ์)

ชื่อลวดลาย เช่น นารายณ์ทรงครุฑ หรือนารายณ์ทรงสุบรรณ (ลายหน้าบัน)
ชื่อหิน เช่น หินเขียวหุ้มนาน
ศัพท์เกี่ยวกับกีฬาบางอย่าง เช่น พระรามเข้าโลกี (ภาษาหมากรูก หมายถึง
 ขุนถูกต้อนเข้ามาอยู่ในวงล้อมของอีกฝ่ายหนึ่ง) หุ้มนานถวายเป็นแหวน (ทำไหว้ครุ้มนวย)
 พระรามแฉงศร (ทำไหว้ครุ้มนวย) กุมภกรวดดับหอก (ทำไหว้ครุ้มนวย)

4.5.2 อิทธิพลในทางวรรณคดี

นับตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา เรามีวรรณคดีที่เกี่ยวกับเรื่องรามายณะมากมายนับ
 ด้วยกันเช่น

ประเภททนายกรม ได้แก่ รามเกียรติ์คำฉันท์ (สมัยอยุธยา) รามเกียรติ์-
 คำพากย์ (สมัยอยุธยา) รามเกียรติ์บทละครครั้งกรุงเก่า รามเกียรติ์บทละครพระราช-
 นิพนธ์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี รามเกียรติ์บทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 รามเกียรติ์
 บทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 รามเกียรติ์บทพากย์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ราม-
 เกียรติ์บทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 รามเกียรติ์ทรงและบทพากย์พระราชนิพนธ์
 ในรัชกาลที่ 6 นอกจากนี้ยังมีบทเบ็ดเตล็ดใช้ว่าเบิกโรง เช่น ชุคนารายณ์ปราบหนุมาน
 รามสูรเมขลา เป็นต้น

ประเภทกาพย์ ได้แก่ โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทกรดสอนพระราม

ประเภทนิราศ ได้แก่ นิราศสี่ดา (ราชาพิลาปคำฉันท์)

ประเภทอธิบายภาพ ได้แก่ โคลงรามเกียรติ์ที่จารึกตามระเบียบวัดพระแก้ว

นอกจากหนังสือที่เกี่ยวกับรามายณะ และรามเกียรติ์โดยตรงแล้ว วรรณคดี
 เรื่องอื่นยังมีนิมิตอ้างอิงรามายณะ และรามเกียรติ์ เช่น

(1) จากบทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนห์รา ตอนโหราทำนายนางมโนห์รา
 ว่าดังนี้

“โอ แห่งทอง พระฤาษีแกไถนา พบนางสี่ดา คุณอยู่ในผอบทอง
 ทองฝนทองฟ้า หน้าตากี่ราเฝ้าระหมอง คุณอยู่ในผอบทอง ฤาษีเชอพามาเลี้ยงไว้

0 แห่งทอง ถูกที่นั่งสามนักษา จัหน้าสีดา พระรามศักดิ์
 สิ้นมือเสีย ..."

(2) จากคำสรรวตริปราชญ์

" รามาริราชไช	พานร
โลกนสมุทธรายาน	ยานพา
จงถนนเปล่งทีลปัส	ผลาญราพน
ใครอาจมาขวางหนา	กายกอง "

(3) จากทวาทศมาส

" ปางบุทรนคเรศไท	ทศรถ
จากสีดาเคี้ยวดี-	ลาสแล้ว
ยังคืนสู่เสาวคต	ยุพราช
ฤาอนุชนองแคว	คลาศไถด "

(4) จากบทละครเรื่องสังข์ทองครึ่งกรุงเก่า

" ทำคังหนุมากับสีดา	โกนเกล้าเกษาทำรองไห
ปลวพระรามบรลย์	นางสีดาหลงโหดไม่รู้จัก "

(5) จากลิลิตโองการแข่งน้ำ ของสมเด็จพระรามาธิบดี ที่ 1

" เค้าฟ้าเค็ลือกเปลวตาม	สีบน้าเจ้าอสุร ช่วยดู
พระรามพระดักขณวกอร	แผนทูลเขาเงือกปล้ำ ช่วยดู "

(6) จากเพลงยาวความเก่า

" อันมณโฑสโมสรควยทศพิศตร	แล้วรารรักกันมารวมกิมยสมาน
กับพาลีลิมละสละมาร	แล้วก็รานรสรักจากพานรินทร์
กดับมาขึ้นรีนเริงในเชิงยักษ	ก็ด้อมรักกาจากเจ้าชิดชิน "
	" พอสบเนตรศรเนตรอนงค์สมร
ที่เยื้องแฉดก้งแสงพระสีกร	เมื่อทรงศรทวงนาวประหารมาร

อำนาจคิดปิ่นฟ้าชลาตัน
ตลอดจิตสุคติขมิจะเปรียบปาน

ไม่เท่าวันที่พิศของศรีสมาน
ก็หมายผลาญวิญญ์ควยศรีทรง

.....
ถึงพระนอทองโมกชศักดิ์ยกษ์
วายุบุตร เก็บยามาทาคลาย
" จงจำคำที่รำไว้ทั้งปวง
ตกไปอยู่ในเอ้อมเง้อมมือยกษ์
ครององค์ไว้ตรงคอพระจักรา

.....
ให้พิเภกบริรักษ์จึงเร็วหาย
นั้นนารายณ์เก็กกอบควยกันมา"
เหมือนสีดาควงสมรกับรามมา
ยังไม่คลายรักกรวญญ์จวนหา
ครันสิ้นกรรมท่ามาได้พบกัน"

(7) จากโคลงนิราศนครสวรรค์ ของพระศรีมโหสถ

" ยามสุรอรุโณแผ้ว
ขอกุศลสรพราย
ถึงสรรพยาหลาย
ยาจงมายาให้
เห็นเขาขอมลวน
โดยแรงนิมมา
ขุนวานรินทรา
ชอนเวศุมมาตั้ง

แสงฉาย
แพรงไซร
พรณสิ่ง ยานา
สร้างเสราเสวยรมย์
พฤษา มากนา
บปลั่ง
ทรงเดช แสดกษ
ทันนเป็นเฉลิม"

(8) จากกาพย์ห่อโคลง พระศรีมโหสถ

" เกรือกเคลื่อนเหมือนพาลี
ฝากนอทองจิตใจ
เกรือกเหมือนเงื่อนเมื่อครั้ง
รับนุชอุคคมศรี
เสียดศยัคคณมณี
เอาเองเพลงปิ่นทอง

ไคมารศรีปรีปริงไป
พิคไสมยอยู่คู่เคียงเอง
พาลี
ฝากนอ
พิคนาศ
ทาวลมไคดาญ

กัฒวจรงยงปานกษัตริย	ชทรฐทวีสัตกชาดโย
สุละพระรามไป	ปาไกลฉิบสับสี่ปี
ใจจรงยงนี้ที่	ถือสตัย
เอาเปียงเพียงจักรพรรดิ	ฉานหลา
คงคำก่าจักรัน	ราเมศ
สับสี่ปีไปชา	ฉามฉางฝุงมาร "

(9) จากลิลิตยวนพาย

ชชชชอานาจทาว	คือราม
รอนราพลวงดงกา	ฉานฉแว
ชชชชยคิงติดตาม	มารมารค นนฉฉา
ชชชชชชฉฉฉฉ	ครอบครอง "

(10) จากโคลงนิราศพระบาท ของพระมหานาค

" สามเดมราเมศไท	สังหร
แมกัทรงสามศร	เปรียบทาว
ทานฉลาอูอูสุรมรณ	ฉาฉฉฉ
แจกัฉฉฉฉฉฉฉฉ	มอคมวยคุเสมอ "

(11) จากบุณโณวาทคำฉันท์ ของพระมหานาค

" เริ่มเรื่องไมยราพทหิริงค	สกคคุมองค่นเรศคคคาคาล "
----------------------------	-------------------------

(12) จากกาพย์ห่อโคลงนิราศพระบาท ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์

" ไตรคายุคพระรามา	จากสี่คาคาฉฉฉฉ
พระฉฉฉฉฉฉฉฉ	ไคสี่คาคาฉฉฉฉ
ไตรคารราเมศราง	แรมอร
องคสี่คาควงฉฉ	หลาคหลา
พระฉฉฉฉฉฉฉฉ	ฉฉฉฉ
ไคสี่คาคฉฉฉฉ	อาคฉฉฉฉฉฉ "

- (13) จากนิราศพระยามหาอนุภาพ สมัยธนบุรี
 " ว่าเป็นศรณารายณ์อวตาร
 เพื่อเสด็จออกคงไปทรงพรต ยังบรรพตศาลาโดยไพร่สาธน์
 ทรงแมลงสาตครุสไปรอนราน พิฆาฏมารซึ่งแปลงเป็นกวางมา "
- (14) จากขุนช้างขุนแผน
 " คิดมากก็นานอย่ใจนัก อปัดกษณ์เหมือนนิยายเขาเล่นโชน
 สีด้าเดี้ยวเบ่ลื้อวใจไปกับใจ พระรามโชนเที่ยวท่องระทมใจ
 ถ้าเจ้าซื้อครองสัจย์สุจริต นิดหนึ่งเหมือนสีด้าหาว่าไม่ "
- (15) จากมหาเวสสันดรชาดก
 " ราม สีดาวนุพพุตา อุปมาเหมือนสีด้า อันภักคีคือสามี
 รามบัณฑิตี "
- (16) จากโคลงนิราศพระยาครัง
 " ปางโณมราเมศนาว ศรทรง
 แฉลงราพวายธิ์พลง แห่ลงหลู
 เสรีจศึกสีด้าคง คืบบาท พระนา
 สึกที่ทรงเวียมสู รบแพฎาถอย "
- (17) จากนิราศสมเด็จพระยาเดชาดิศรเสด็จไปทัพเวียงจันทน์
 " ทาราบรอยราพณราย พรหมพงศ์
 พาพฐูรามลง แห่ลงนี้
 อาลัยวีไโดยบง กษมาศ ภูเฮย
 ถนคคงราพณลกลี ขอนแลวดงกา "
- (18) จากโคลงนิราศละเชิงเทรา ของกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ
 " บางชนากชนากแท กกศร รามฎา
 แฉลงแทศยก้าทรงจร ทบทาว
 ชนากกกโกชันถอน ถอยเค่ลื้อน บ้างแม
 ศรโศกเสียบทรงเวา ราครอยฎาถอน "

(19) จากกาพย์กำกอน ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

" พระสะอื้นร่ำจวนครวญคะนิง	ถึงเมื่อราเมศร้างแรมสีดา
ยังไต่ชาวทศพิศกรม์ลักนุช	ข้ามสมุทรไปนครของยักษา
พระทริวงศ์กับองค์อนุชา	ไต่โยธาพานรินทร์ก็รับตาม
จงถนบนยกพลพยุหทัพ	ไปตั้งรับชิงชัยในสนาม
ดางอสุรแหลกลงในสงคราม	ไต่สงครามคืนยังอยุธยา "

(20) จากสุภาพิศสอนหญิง ของสุนทรภู่

" ทำองอาจพลาดพลั้งลงทั้งคู	เขาจับไคชายชูชุนาขัน
ไม่แปรคแปรนแดนสลคเหมือนทศกรรฐ์	ตองโศกศัลย์เสร์ว้าใจอยู่ในครวน "
" จงชื่อคอกักศาสามี	จนชีวีศรีสวัสดิ์เจ้าคักไช
อย่าให้มีราคินที่กินใจ	อุปไมยเหมือนอนงคองคัสศา "

อิทธิพลในทางวรรณคดีนี้ นอกจากจะปรากฏออกมาในรูปของวรรณคดีที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ยังปรากฏในลักษณะของวรรณคดีปากเปล่า หรือวรรณคดีมุขปาฐะ (Oral literature) ได้แก่พวกนิทานชาวนาน (folk tale) เช่นเรื่องท้าวทกชนาก คำานาน การสร้างเมืองลพบุรี และประวัติสถานที่ต่าง ๆ เช่น เขาสรรพยา บึงสรรพยา เขาสมอคอน เขาซาค ห้วยสุครีพ ถ้ำทรี เขาทรี เป็นต้น

4.5.3 อิทธิพลในทางการแสดง

เนื่องจากเรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องที่ทำให้ความสนุกสนาน และความเพลิดเพลินคนไทยจึงนิยมเล่าสู่กันฟัง แต่การฟังนิทานนั้นไม่ได้แลเห็นตัวคน ไม่เห็นความงดงาม ส่วนการดูละครหรือการแสดงอื่น ๆ นั้นได้ความบันเทิงมากกว่า เพราะตาได้ดู หูได้ฟัง คว้าเหตุผลนี้ เราจึงนำเอาเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งเราชอบฟังอยู่แล้วมาเป็นบทในการแสดงอีกด้วย

การละเล่น หรือมหกรรมที่ขึ้นหน้าขึ้นตามาคั้งแต่สมัยโบราณเห็นจะได้แก่ หนัง โขน ละคร และหุ่น ดังความปรากฏในคำพากย์ครั้งอยุธยาว่า

" อุษยภาดาวร เปรมปรีติ ทุกขภัยไปมี
 สุกนิแมนเมืองสวรรค์ ฯ

เครื่องเล่นโขนละครอันประชัน เชิดชูกลางวัน
 ควบเครื่องวิจิตรแต่งกาย ฯ

ราตรีรัศมีเพลิงพราย หนึ่งงามลวดลาย
 กระทบกระหนาบภาพหาญ ฯ

เป็นที่ประชาชนชื่นบาน ทอดทัศนาการ
 สำราญสำรวลปรีดา ฯ¹

มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่า หนึ่ง โขน และละคร นั้นนิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์

ดังนี้คือ

ในหนังสืออนุโลมวาทคำฉันท์ มีความพรรณนาถึงการเล่นหนึ่งไว้ว่า

" กรันสุริยเสด็จอัญงค์ เลี้ยวลับเมรุลง
 ชรอุมชรวอำมพร

บัคหนึ่งตั้งโศก่าชร สองพระทรงศร
 ฉลัดเฉลิมเจิมจอง

เทียนตึกปลายศรศรสอง พากย์ไพเราะเสียงกลอง
 ก็ทุ่มตระโพนทาทาย

สามศรระอภวันทบรยาย เชิดชูพระนารายณ์
 นรินทรเริ่มอนุวัน

บัคพาดาสองสองขยับ ปลอยวานรพัน
 ธนาก็เฝ้าเดี่ยวจร

ถวายโคบุตรมณีใหม่รณ ปละปลอยวานร
 นิวาสสถานเทาคง

เริ่มเรื่องไมยราพอุทธีรงค์ สะกดอุ้มองค์
 นเรศลมาคาล "2

¹คำพากย์กรุงเก่า อาจถึงใน ชนิด อยู่โพธิ์, "การละเล่นสมัยอยุธยา", รวมปาฐกถา
งานอยุธยาครบ 200 ปี (พระนคร: องค์การการศาสนา, 2510), เล่ม 2, หน้า 1.

²พระมหานาค, บทโขนวาทคำฉันท์ (พระนคร: ศิลปากร, 2503), หน้า 43 - 4.

คำประพันธ์ที่ยกมานี้ทำให้เห็นว่า หนึ่ง (คงหมายถึงหนึ่งใหญ่) เล่นเรื่องรามเกียรติ์ นอกจากนี้ยังมีพะยานอย่างอื่นเป็นเครื่องยืนยันอีก กล่าวคือ ตัวหนึ่งใหญ่ซึ่งเขาใช้แทนหนึ่งว่า มาดลูกก็เป็นรูปตัวละครในรามเกียรติ์ ทั้งยังมีบทพากย์รามเกียรติ์ครั้งกรุงเก่าปรากฏอยู่ด้วย อาจกล่าวได้ว่าหนึ่งซึ่งเป็นมหรสพที่เชิดหน้าตาของไทยสมัยอยุธยาเล่นเรื่องรามเกียรติ์ เป็นพื้น

ส่วนหนึ่งอีกประเภทหนึ่งคือหนึ่งตะลุง ซึ่งเล่นกันทางปักษ์ใต้ก็นิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์ เช่นกัน

โขนเป็นนาฏกรรมอีกประเภทหนึ่งของไทย ซึ่งเล่นแต่เรื่องรามเกียรติ์เท่านั้น ในพระราชพงศาวดารเห็นในตอนเตรียมอภิเษกสมรสจากรากับบุษบา มีกลอนตอนหนึ่งว่าดังนี้

" บัคนัน	พนักงานการเล่ห์หลาย
ครันรุ่งกรีบแต่งกาย	อสูรนายวานรมุขย่นาง
พวกโขนเบิกโรงแล้วจับเรื่อง	สื่อเมืององคคพคพทาง
คลก-เล่นเจรจาท่าทาง	ทั้งสองข้างอ้างอวดฤทธิ์ " 1

ใน พ.ศ. 2339 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าฯ ให้มีโขนในงานฉลองพระอัฐมเด็จพระปฐมบรมชนกาทิราช ดังความปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า

"ในการมหรสพสมโภชพระบรมอัฐิครั้งนั้น มีโขนชักโรงโรงใหญ่ทั้งโขนวังหลวงและวังหน้า แล้วประสมโรงเล่นกันกลางแปลง เล่นเมื่อศึกทศกัณฐ์รบทัพ กับ สิบขุนสิบรถ โขนวังหลวงเป็นทัพพระรามยกไปแตกทางพระบรมมหาราชวัง โขนวังหน้าเป็นทัพทศกัณฐ์ยกออกจากพระราชวังบวรฯ มาเล่นรบกันในท้องสนามหน้าพลับพลา และมีปืนมาเตรียมวางเกวียนลากออกมายิงกันดังสนั่นไป" 2

นอกจากนี้บรรดาหัวโขน บทพากย์ และบทเจรจาโขนที่ปรากฏอยู่กล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องรามเกียรติ์ทั้งสิ้น อาจพูดได้ว่าโขนของไทยเล่นเรื่องรามเกียรติ์เท่านั้น

1. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, อิเหนา (พระนคร:คุรุสภา, 2492), หน้า 498.

2. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าคำรบราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร:กรมศิลปากร, 2505), หน้า 221.

ส่วนละครที่เล่นเรื่องรามเกียรติ์นั้นเป็นละครใน และคงเล่นมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า เพราะมีบทละครรามเกียรติ์ครั้งกรุงเก่าเหลือตกทอดมาให้เห็น และในสมัยหลังเช่นสมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ ก็มีหนังสือพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์เป็นพยานอยู่

เรื่องรามเกียรติ์ นอกจากจะนิยมมิใช่แสดงหนัง โขน และละคร ซึ่งล้วนแต่เป็นการแสดงที่เป็นเรื่องติดต่อกันแล้ว เรายังนิยมคัดตอนมาเล่นฟ้อนรำ หรือจับระบำ เช่น บทจับระบำเรื่อง รามสูรเมขลา และนารายณ์ปราบหนุมาน ซึ่งต่อมาใช้เป็นชุดเบิกโรงของโขน และละคร ดังปรากฏในบทพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไว้เป็นตำนานว่า

• เรื่องนารายณ์ปราบหนุมาน	ในต้นไตรคาถายุคโบราณว่า
เป็นเรื่องศึกคำรบพลีกันมา	ครั้งกรุงศรีอยุธยาเอามาใช้
เบิกโรงงานการเล่นเตนรำ	ที่เริ่มมีพิธีทำเป็นการใหญ่
สำหรับโรงนางฟ้อนละคอนใน	แสดงให้เห็นครุณัฐสอนรำ" ¹

เราจะเห็นได้ว่าเรื่องรามายณะ และรามเกียรติ์ ได้รับความนิยมในทางดการแสดงมากกว่าเรื่องใด

4.5.4 อิทธิพลในทางศิลปกรรม

รามายณะ และรามเกียรติ์ มีความสัมพันธ์กับศิลปะประเภทจิตรกรรม และประติมากรรมของไทยเป็นอันมาก กล่าวคือตัวละครก็ ฉากต่าง ๆ ก็ดี ถูกนำไปเป็นสิ่งประดับประดับตามสถานที่ต่าง ๆ เช่นตามฝาผนังโบสถ์ วิหารทั่วไปมาตั้งแต่สมัยโบราณ เช่นเดียวกับเรื่องมหาเวสสันดรชาดก แต่เวสสันดรยังได้รับความนิยมในวงแคบกว่า เพราะ

¹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, บทละครชุดเบิกเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2458), หน้า 54 (พระยาราชบุณดี (ออม, เปา-โรหิตย์) มสม. ทจว. ฯลฯ พิมพ์แจกเป็นของขวัญเมื่อขึ้นชิงช้า พ.ศ. 2454)

ใช้ตกแต่งเฉพาะในวัดเท่านั้น ส่วนรามเกียรติ์นั้นยังใช้ในวงการอย่างอื่น ๆ ด้วย เช่นทำเป็น ลวดลายของของที่ระลึก มีเครื่องถม, เครื่องเขิน เป็นต้น นอกจากนี้เราจะพบว่าบรรดา ภาพแกะสลัก ภาพวาดที่ใช้แขวนเป็นเครื่องประดับบ้าน ลวดลายที่สักตามตัวบุคคล เสื้อผ้า ของใช้ประเภทเครื่องโลหะต่าง ๆ ก็นิยมวาด หรือแกะสลักเป็นภาพตัวละครในรามเกียรติ์

ต่อไปนี้จะขอกล่าวถึงแหล่งที่ปรากฏภาพเรื่องรามเกียรติ์พอเป็นตัวอย่างว่า คนไทย นิยมสร้างศิลปะจากเรื่องรามเกียรติ์

สถานที่ที่เรารู้จักที่สุดคือ ระเบียบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีภาพ จิตรกรรมฝาผนัง เรื่องรามเกียรติ์ตั้งแต่กำเนิดสีกาไปจนถึงตอนอภิเษก วัดอื่น ๆ ในกรุงเทพฯ ที่มีภาพรามเกียรติ์คือ วัดอรุณราชวราราม ระหว่างของหน้าทางวัดสุทัศน์ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน ฯ เหล่านี้ล้วนเป็นฝีมือสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น

ในสมัยอยุธยา ก็นิยมสร้างศิลปะซึ่งมีเนื้อหาจากรามเกียรติ์เช่นกัน คงจะเห็นได้จาก ภาพรามสูรและเมขลาที่ผนังกำแพงเมืองยะลา ภาพระบายสีเรื่องรามเกียรติ์ตั้งแต่พระรามกลับ อโยธยา จนถึงสงครามพระพรต พระศัตรุคปราบอสูร ที่ศาลาไทย ของพระองค์มัญญเป็นฝีมือ สมัยพระนารายณ์ ที่วัดพุทไธศวรรย์เหลือภาพรามเกียรติ์เพียงบางส่วน เช่น ภาพทศกัณฐ์ และพระลักษมณ์ ที่วัดราชบูรณะ จังหวัดพิษณุโลก มีภาพฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์ ตั้งแต่สงคราม ระหว่างทศกัณฐ์กับพระราม จนถึงทศกัณฐ์ล้ม ที่วัดพระเชตุพนมีภาพหุ่นดินอ่อนนับว่าเป็นฝีมือ สมัยอยุธยา คงจะได้อาหลังจากกรุงแตกครั้งที่ 2

เท่าที่ได้เอ่ยถึงศิลปกรรมเรื่องรามเกียรติ์มาเพียงส่วนน้อยนี้ ก็พอจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า รามเกียรติ์มีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดศิลปกรรมที่สำคัญของชาติได้ส่วนหนึ่ง

อิทธิพลในทางภาษา วรรณคดี การแสดง และศิลปกรรมนี้เป็นเครื่องสนับสนุน วารามายณะ และรามเกียรติ์ เป็นวรรณคดีที่อยู่ในความสนใจของคนส่วนใหญ่ นับตั้งแต่ กวี นักแสดง จิตรกร ประติมากร ตลอดจนประชาชนทั่วไป ตั้งแต่ครั้งโบราณจนถึงปัจจุบัน หรืออาจพูดได้ว่า วารามายณะ และรามเกียรติ์ มีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่าง กว้างขวางและยืนนาน

4.6 สาระสำคัญในรามายณะและสาระสำคัญในรามเกียรติ์

แม้ว่ารามายณะและรามเกียรติ์จะเป็นเรื่องราวของการสงครามระหว่างพระรามกับทศกัณฐ์เหมือนกันก็ตาม แต่สาระสำคัญที่แฝงอยู่ในวรรณคดีทั้งสองเรื่องนี้หาเหมือนกันไม่ กล่าวคือ รามายณะเน้นในเรื่องหลักศีลธรรมจรรยา และปรัชญาศาสนาฮินดู แต่รามเกียรติ์ของเราเน้นที่ความสนุกสนาน หรือความบันเทิง สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่แทบทุกบททุกตอนไม่ว่าจะเป็นตอนบรรยายความ ตอนสนทนา ในพระราชฐาน ในป่าดง หรือในสมรภูมิกก็ตาม ดังจะได้ชี้แจงประกอบกันนี้คือ

ในขณะที่รามายณะเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของฮินดู รามเกียรติ์ของไทยกลับเป็นนิยายหรือเรื่องไสยศาสตร์ที่ฟังเล่นเท่านั้น ดังปรากฏในคำกลอนท้ายบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 ที่ว่า

"อันพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์	ทรงเพียรตาม <u>เรื่องนิยายไสย</u>
<u>ไซ้จะเป็นแก่นสารสิ่งใด</u>	ตั้งพระทัยสมโภชบูชา
<u>ใครฟังอย่าได้ไหลหลง</u>	<u>จงปลงอนิจจังสังขาร"</u>

จะเห็นได้ว่า รัชกาลที่ 1 ทรงเห็นว่าไม่ใช่เรื่องที่แก่นสาร เป็นเรื่องนิยายไสยศาสตร์ที่ไม่ควรเชื่อถือและหลงไหล ทั้งยังมองในสายตาของชาวพุทธว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรเชื่อเป็นอนิจจังอีกด้วย ในส่วนความสำนึกของคนไทยที่รู้จักเรื่องรามเกียรติ์อย่างซึ้งซาบ ก็มีใ้เชื่อว่าจะได้มีโอกาสศรัทธาอย่างใด แม้จะมีคนบางส่วนหลงเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองเราก็คือ หรือถือเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์เช่นไม่นำหัวโขนเข้าบ้านกัศ ความเชื่อเหล่านี้มาจากความนิยมอย่างหลงใหลไปเท่านั้น หากได้มีก็ถือว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ไม่ คนไทยนำเอาเรื่องรามเกียรติ์มาใช้เป็นมหรสพ เช่นใช้เล่นโขน หนัง ละคร ไซ้เล่าให้เด็ก ๆ ฟังเยี่ยงนิทานทั่วไป แต่รามายณะเขาใช้ฟังเพื่อเป็นการล้างบาป ไซ้สวดในที่ชุมนุมพราหมณ์เพื่อให้เกิดสิริมงคล เรื่องรามเกียรติ์มักใช้แสดง โขนละครในงานสำคัญของหลวง เช่นในงานต้อนรับเสด็จ งานสมโภชวัดวาอารามของหลวง งานราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งก็แสดงถึงความ

รู้สึกนิยมยกย่องเรื่องราวเกียรติอยู่เหมือนกัน แต่เรามีได้นิยมยกย่องในแง่ของศาสนา หากเรามองในแง่ของพระมหากษัตริย์มากกว่า เพราะในสมัยโบราณการมหรสพโขน ซึ่งแสดง เฉพาะเรื่องราวเกียรตินั้นเราก็คือว่าเป็นราชนิยม เป็นศิลปะชั้นสูง เมื่อโขนเป็นราชนิยม เรื่องราวเกียรติก็เลยมีความสำคัญ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเรื่องของกษัตริย์ เรื่องราวเกียรติเป็นวรรณกรรมคู่บ้านคู่เมืองมาทุกยุคทุกสมัย รัชกาลที่ 1 ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวเกียรติเพื่อ "ประกาศยศเอกอองศ์มพิตรเจ้าราชวงศ์เมือง" และเพื่อ "อานรอมรำเกษม" เท่านั้น ในส่วนคนทั่วไปเราชอบดู ชอบฟัง เรื่องราวเกียรติมิใช่เพราะเราชอบพระรามซึ่งเป็นผู้มีคุณประพาศิตี ตรงกันข้าม บางทีเรารำคาญพระรามเสียด้วยซ้ำไป เราชอบหนุมานซึ่งมีไหวพริบ มีความเฉลียวควมรู้กับความเก่งกล้าตรงกับลักษณะของพระเอกในวรรณคดีไทยคือเป็นนักรักและนักรบ

ตัวละครในรามเกียรติ์มีลักษณะเป็นบุรุษมากกว่าตัวละครในรามายณะ พระรามในรามเกียรติ์แม้จะเป็นผู้ประพาศิตี แต่ก็ไม่เยือกเย็นดุจผู้ทรงศีลคังในรามายณะ เราพยายามจะคงลักษณะความเป็นลูกทิด กษัตริย์ทิดไว้ก็จริง แต่พระรามของเราก็มีลักษณะเป็นผู้มีอำนาจอย่างสามัญชน คือบางครั้งก็ดูความเยี่ยงพระพันวสาในขุนช้างขุนแผน นางสีดาของเราได้รับยกย่องว่าเป็นหญิงที่มีใจงาม คือภักดีมีศรัทธาต่อสามี ยกย่องนับถือสามี แต่ก็มีได้ถือว่าสามีคือพระเจ้า ถือแต่เพียงว่าเป็นผู้ปกป้อง เป็นที่พึ่ง เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ ร่วมสุข

รามายณะเน้นให้เห็นว่าการกระทำของตัวละครฝ่ายธรรมะนั้นเป็นการกระทำเพื่ออุดมการณ์ในศาสนา และเพื่อผู้อื่น ไม่ใช่เพื่อตนเอง เช่นพระรามทำสงครามรบราฆ่าฟันกับทศกัณฐ์ มิใช่เพื่อแย่งสีดาลับคืนมาเพื่อความสุขของคน แต่พระรามฆ่าทศกัณฐ์เพราะเป็นพวกอธรรม พระรามต้องฆ่าอธรรมเพื่อคงไว้ซึ่งธรรมและสันติสุขแห่งโลก การรบของพระรามเป็นไปเพื่อหน้าที่ เมื่อเสร็จสงครามพระรามก็มีไต่อยู่กับนางสีดา หากแต่กลับคืนสู่สภาพพระเป็นเจ้าตามเดิม จะเห็นได้ว่าการกระทำของพระรามเป็นไปเพื่ออุดมการณ์ของศาสนาอันคู่ไว้ชนชาติไทย คือเมื่อเกิดยุคเข็ญขึ้นในโลก พระนารายณ์จะทรงอวตารลงมา

ปรามปราม¹ แต่ในรามเกียรติ์ของเรามีไถ่กล่าวถึงการกดขี่คนสู่สวรรค์โดย แม้ว่า
ในตอนต้นจะพูดถึงการอวตารของพระรามก็ตาม พระรามของเรามีภูมิอุมการณ์ของ
พระเป็นเจ้า พระรามรบกับทศกัณฐ์ ฆ่าทศกัณฐ์ ได้สี่ศาขึ้นมา ภายหลังให้เอาสี่ศาไปฆ่า
ก็มีโซ่เพื่อประชาชน แต่เพราะแรงหึงหวง ครั้นทนายโกธนางสี่ศาก็พยายามงอนง้อขอคืนดี
นางสี่ศาหนีไปบาดาลก็มีโซ่เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ แต่เพราะโกรธพระราม และในท้ายที่สุด
แห่งเรื่องพระอิศวรไถ่เกลี้ยให้คืนดีกัน แล้วประทานพรว่า

"..... สองราชจึงคืนพระนคร
เสวยแสนไอศูรย์สมบัติ สมบูรณ์พูนสวัสดิ์ศรีสโมสร
บำรุงไฟฟ้าประชากร ให้ถาวรสืบวงศ์จำเริญไป"

รามเกียรติ์จบเรื่องลงแบบนิยายจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั้งหลาย ซึ่งมักจบลงด้วยการแต่งงาน
การอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข หลังจากประสบทุกข์ยากตามหลักกรรมคาของโลกลแล้ว
รามายณะก็จบลงด้วยสันตรส พระรามได้รับความสุข แต่เป็นโลกุตตรสุข มีโซ่โลกียสุข
อย่างความสุขของพระรามในรามเกียรติ์ พระรามของเราอวตารแล้วก็หาได้กดขี่สู่สวรรค์
ตามหลักการอวตารของฮินดูไม่ ข้อนี้ทำให้เห็นว่ารามเกียรติ์ของเราได้ตระหนักอยู่ใน
เรื่องปรัชญาศาสนาฮินดู เราแทรกคติธรรมทางศาสนาลงไปบ้างเป็นครั้งคราว ไม่น่ามากมาย
อย่างรามายณะ และคติธรรมในรามเกียรติ์ก็เป็นคติพุทธศาสนา มีโซ่คติฮินดู

¹ มีข้อความยืนยันในภควัท คีตา (บทที่ 4 โศลกที่ 8) ว่า
ปริตฺรณาย สาชฺชนำ วินาสาย จ ทฺมุภกฺตามู /
ชฺรุมสฺตฺถาปนารุทาย สมฺภวามิ บฺุเค บฺุเค //
(เพื่อปกป้องคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม, เพื่อความพินาศของคนชั่ว
และเพื่อส่งเสริมธรรมะให้ตั้งมั่นคง เราจึงมาบังเกิดครั้งแล้วครั้งเล่า)

คติพุทธศาสนาในรามเกียรติ์ ถือการมองความทุกข์ และความตายว่าเป็นของธรรมดา-
โลก ความสุขในโลกไม่ใช่สิ่งยั่งยืน ประเดี้ยวทุกข์ ประเดี้ยวสุข ตัวละครในรามเกียรติ์
มีข้อผิดพลาดบกพร่องอยู่เสมอ ไม่มีตัวละครใครจะมีความสุขอย่างจริงจัง จริงอยู่ตัวพระราม
และตัวละครอื่นมีความสุขในท้ายที่สุดแห่งเรื่อง แต่ความสุขนั้นก็มิใช่สุขชั่ววันวันคร้ คงเช่น
ความสุขของตัวละครในรามายณะ

รามายณะสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวฮินดู เช่นเน้นให้เห็นถึง
ความสำคัญของวรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ของอาศัยพราหมณ์เป็นผู้ประกอบยัญพิธี มี
พราหมณ์ฤๅเทคเป็นผู้ถวายคำปรึกษาแก่กษัตริย์ รามายณะแสดงให้เห็นชีวิตของชาวฮินดู
ในคานต่าง ๆ เช่นในคานการศึกษา ตัวละครในรามายณะเป็นผู้ทรงคุณความรู้ ศึกษา
ไตรเพท เช่นพระราม หนุมาน แมกระพังราพณ์ กุมภกรรณ และพิเภกอนันต์เป็นผู้มีความรู้ใน
คัมภีร์พระเวท มีความอดทนในการบำเพ็ญตบะ ชีวิตของผู้ครองเรือนต้องประกอบยัญบูชา
โดยอาศัยพราหมณ์ มารวสาส์มมีความต้องการบุตร เพื่อประกอบพิธีศราทธพรตไปให้เมื่อตนตาย
ไปแล้ว สภาพผู้คน และบ้านเมืองเป็นภาพของชาวอินเดีย และบ้านเมืองอินเดียโดยตลอด
รามเกียรติ์ของเราได้เค้าโครงและเนื้อเรื่องมาจากรามายณะ แต่กลับสะท้อนให้เห็น
สภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย ภาพของกรุงลงกาที่คี่ ภาพของกรุงอโยธยาที่คี่ คือภาพของ
กรุงเทพฯ มหานคร สมัยรัชกาลที่ 1 สภาพชีวิตของผู้คนก็เป็นคนไทย พระรามคือกษัตริย์
ชาวพุทธ หนุมานคือทหารไทย ประชาชนพลเมืองคือคนไทย มีปรัชญาชีวิต และค่านิยมแบบ
ชาวพุทธ ไม่เคร่งเครียดต่อสิ่งใดจนเกินไป มีอารมณ์ขันอยู่ไม่น้อย และผู้แต่งแทรกอารมณ์
ขันไว้เสมอ ผู้อ่านก็มีรสนิยมตรงกัน แมกระพังในตอนที่มเหศการณตื่นเตนสะเทือนใจ ซึ่ง
น่าจะเป็นตอนที่เคร่งเครียด แต่เราก็มักเห็นเป็นสนุก เช่นหนุมานเฝ้าลงกา ทศกัณฐ์หนีไฟ
เราไม่เกิดความรู้สึกตื่นเตนในภัยพิบัตินั้น แต่เรามองเป็นเรื่องสนุกมากกว่า ทศกัณฐ์ถูก
ผูกมัดติดกับฉนวนนางมณโฑ กวีบรรยายควยอารมณ์ขัน ผู้อ่านก็อ่านอย่างรู้สึกขัน ความทุกข์
ของทศกัณฐ์เป็นเรื่องบันเทิงสำหรับคนอ่าน ถ้าให้คนที่ไม่เข้าใจความรู้สึกของคนไทยวิจารณ์
อารมณ์ขันของคนไทย เขาอาจจะคิดว่าคนไทยใจดำ ข้นความทุกข์ของผู้อื่น แต่ความรู้สึกอัน

แท้จริงของเราทำได้เป็นเช่นนั้นไม่ การหัวเราะของเรามีได้มีความเกลียดชัง เป็นการหัวเราะที่ปราศจากอาการเย้ยหยัน ไม่มีความอาฆาต แม้จะเป็นศัตรูกันมาก่อนแต่เมื่อถึงที่สุดก็ให้อภัยกัน ผู้แพ้ก็น่ารัก ผู้ชนะก็มีไฉนทุกข์ยาก

พิธีที่ตองค่าง ๆ ที่ปรากฏในรามเกียรติ์เป็นชนบประเพณีไทยเสียเป็นส่วนใหญ่ มีลัทธิพราหมณ์ไม่ขัดต่อพุทธศาสนาแทรกอยู่บาง เช่น การถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจา ซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์ไทยเรารับมาเป็นราชประเพณีมาแต่โบราณ ส่วนชนบประเพณีอย่างอื่น ๆ ก็เป็นประเพณีของบ้านเมืองไทย เช่น ประเพณีการเผาศพ พิธีตั้งสรง พิธีสมโภชลูกหลวง พิธีกวาดหัวทิพย์ เป็นต้น

เท่าที่จำแม่นพอจะสรุปได้ว่า รามเกียรติ์ของเรามีแก่นในเรื่องปรัชญา ศาสนา หลักศีลธรรมจรรยาแท้รามายณะ มีแต่เพียงการแทรกคติพุทธศาสนาไว้เล็กน้อยเท่านั้น ตัวบุคคลที่คิดมีขอบกว้างมากกว่าแบบอย่างของคุณธรรมอันบริสุทธิ์อย่างตัวบุคคลในรามายณะ รามเกียรติ์เน้นในเรื่องความบันเทิง ความสนุกสนาน และอารมณ์ขันมากกว่าอื่นใด ถ้าให้เรานึกถึงหนังสือที่มีคุณค่าทางจริยธรรม หรือศาสนา เราจะไม่นึกถึงรามเกียรติ์ แต่ถ้าให้เรานึกถึงหนังสือวรรณคดีที่สนุกสนานเราจะนึกถึงรามเกียรติ์ นอกจากนั้นสิ่งที่แฝงอยู่กับเนื้อเรื่องยังผิดไปจากในรามายณะ คือภาพสะท้อนจากรามเกียรติ์เป็นภาพของสังคมไทย แต่ในรามายณะเป็นภาพของสังคมอินเดีย คือพวกฮินดู การที่เปลี่ยนไปเช่นนั้นเป็นเพราะคนไทยซึ่งเป็นผู้รับเรื่องรามายณะมานั้นมีวัฒนธรรมต่างจากชาวอินเดียซึ่งเป็นเจ้าของเรื่องรามายณะ รามเกียรติ์ของเราจึงมีสาระสำคัญและส่วนประกอบที่ต่างไป เมื่อสาระสำคัญ และส่วนประกอบต่าง ๆ เปลี่ยนไปเช่นนั้นจึงนับได้ว่ารามเกียรติ์เป็นวรรณคดีไทย เพียงแต่มีแหล่งกำเนิดของเนื้อเรื่องจากอินเดียเท่านั้น